

Mari Varonen

K. J. STÅHLBERGIN PRESIDENTTIPATSAS

Pro gradu -tutkielma

Jyväskylän yliopisto

Taidehistorian laitos

Kesä 1999

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta HUMANISTINEN	Laitos TAIDEHISTORIA
Tekijä VARONEN, MARI	
Työn nimi K. J. STÅHLBERGIN PRESIDENTTIPATSAS	
Oppiaine TAIDEHISTORIA	Työn laji PRO GRADU
Aika 1999	Sivumäärä 93
Tiivistelmä – Abstract	
Pro gradu –työssäni tarkastelen Waino Aaltosen veistämää presidentti K. J. Ståhlbergin muistomerkkiä, joka sijaitsee Helsingissä eduskuntatalon edustalla. Selvitän tutkimuksessani presidenttipatsaan pystyttämiseen johtanutta prosessia vuonna 1954 esitetystä ensimmäisestä aloitteesta vuoden 1959 paljastustilaisuuden toteuttamiseen saakka. Kartoitan monumentin pystyttämiseen liittyneitä arvoja, päämääriä ja käytännön toimia sekä sitä, kuinka patsashankkeen edistäjät, erityisesti Suomen Kulttuurirahasto, toimivat saadakseen ajamansa hankkeen läpi yhteiskunnan hallinnollisissa elimissä. Työssäni käsittelen K. J. Ståhlbergin presidenttipatsasta myös taideteoksena, osana 1950-luvun lopun ja 1960-luvun alun taidepolitiikkaa. Tarkastelen muun muassa sitä, miksi monumentista haluttiin perinteisen kansallisen muotokielen mukainen, vaikka suomalaisessa taide-elämässä elettiin 1950-luvulla jo uuden abstraktismin aikaa. Lisäksi selvitän työssäni, minkälaista arvostelua K. J. Ståhlbergin presidenttipatsas sai osakseen, kuinka monumenttiin suhtauduttiin sanomalehdissä ja taidekriitikkojen keskuudessa. Traditionaalista, figuratiivista kuvanveistoa edustanut K. J. Ståhlbergin muistomerkki oli osa 1950- ja 60-lukujen vaihteessa alkanutta modernismi-keskustelua, jossa vanhan ”waino-aaltosmaisen” kuvastradition kannattajat kohtasivat uuden modernistisen, ennen kaikkea abstraktin, kuvaustavan kannattajat. Tarkastelen pro gradussani, minkälaisia arvoja ja päämääriä liittyi keskusteluun osallistuneiden osapuolien näkemyksiin ja mikä oli K. J. Ståhlbergin presidenttipatsaan rooli kyseisessä keskustelussa.	
Asiasanat AALTONEN, K. J. STÅHLBERG, KULTTUURIPOLITIikka, KUVANVEISTO, MONUMENTTI, SUOMEN KULTTUURIRAHASTO	
Säilytyspaikka JYVÄSKYLÄN YLIOPISTON TAIDEHISTORIAN LAITOS	

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1. 1. TUTKIMUKSEN KOHDE JA TAVOITTEET	1
1. 2. TUTKIMUSMENETELMÄT	3
1. 3. LÄHDEAINEISTO JA AIKAISEMPI TUTKIMUS	5
1. 4. LÄHTÖKOHDAT K. J. STÅHLBERGIN PATSASHANKKEELLE .	8
1. 4. 1. Suomalainen suurmiesmonumenttitraditio	8
1. 4. 2. Julkinen kuvanveisto 1950-luvulla	11
2. MUISTOMERKKI PRESIDENTTI K. J. STÅHLBERGILLE	15
2. 1. SUUNNITELMIA JA KÄYTÄNNÖN TOIMIA	15
2. 1. 1. Yksityisestä aloitteesta koko kansan projektiksi	15
2. 1. 2. Muistomerkkihankkeen käynnistyminen	17
2. 2. PATSASKILPAILUT	22
2. 2. 1. Avoin patsaskilpailu	22
2. 2. 2. Kutsukilpailu	27
2. 3. MUISTOMERKIN PAIKKA	32
2. 4. PATSAAN VALMISTUMINEN	37
2. 4. 1. Wäinö Aaltonen monumentin toteuttajana	37
2. 4. 2. Kilpailuluonnoksesta pronssipatsaaksi	41
2. 5. MUISTOMERKIN PALJASTAMINEN	47
2. 5. 1. Yksikamarisen eduskunnan 50-vuotisjuhla 23. 5. 1957	47
2. 5. 2. Hallitusmuodon 40-vuotisjuhla 17. 7. 1959	48
2. 5. 3. K. J. Ståhlbergin kuoleman vuosipäivä 22. 9. 1959	52

3. ELÄVÄ TAIDETEOS VAI IKÄVÄ UKONKUVA?	57
3. 1. ARVOSTELUA JA MIELIPITEITÄ	57
3. 1. 1. Julkinen keskustelu sanomalehdissä	57
3. 1. 2. Asiantuntijoiden ankara kritiikki	59
3. 2. PRESIDENTTIPATSAAN TULKINTAA	63
3. 2. 1. Poliittiset tavoitteet	63
3. 2. 2. Muisto ja kunnia	66
4. JOHTOPÄÄTÖKSIÄ	69
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	72
LIITTEET	80
KUVAT	91

1. JOHDANTO

1. 1. TUTKIMUKSEN KOHDE JA TAVOITTEET

K. J. Ståhlbergin presidenttipatsaan toteuttaminen vuonna 1954 esitetystä yksityisestä aloitteesta Wäinö Aaltosen veistämäksi pronssiseksi monumentiksi kesti viisi vuotta. Eduskunnan siunaama patsashanke eteni ilman vastustusta, kaikkien kansalaispiirien hyväksymänä. Tästä huolimatta hanke kohtasi ongelmia, jotka pidensivät sen alkuperäistä aikataulua kahdella vuodella ja aiheuttivat paljastustilaisuuden siirtämisen kahteen otteeseen. Vaikeudet osattiin kuitenkin kääntää voitoksi ja niiden avulla jopa pystyttiin korostamaan monumentin merkityksellisyyttä. Patsashanke saatiin lopulta juhlalliseen päätökseensä syyskuussa 1959, jolloin tuhannet ihmiset kerääntyivät eduskuntatalon edustalle maan johtavien vallanpitäjien ja vaikuttajien kanssa seuraamaan muistomerkin paljastamista. Monumentti, jonka uskottiin arvokkaalla paikallaan symbolisoivan ikuisesti yleviä arvojaan, sai sanomalehdistössä ylistävän vastaanoton. Vähän myöhemmin samainen presidenttipatsas joutui kuitenkin taidekriitikkojen ankaran arvostelun kohteeksi ja sitä pidettiin vanhanaikaisen ja edistysvastaisen taidepolitiikan ilmentymänä, esimerkkinä Suomen 1950-luvun julkisen kuvanveistotaiteen murheellisimmista monumenteista.

Opinnäytetyössäni tarkastelen presidentti K. J. Ståhlbergin patsasta, joka sijaitsee eduskuntatalon pohjoisen siipirakennuksen edustalla, Helsingissä. Tutkimuksessani kartoitan monumentin toteuttamiseen liittyneitä arvoja, päämääriä ja käytännön toimia eli yritän selvittää miksi patsas haluttiin pystyttää, kuka aloitteen takana oli ja mitkä olivat heidän intressinsä sekä kuinka patsashanke käynnistettiin ja saatiin toteutetuksi. Tarkastelen myös miten muistomerkkiin liittyneet arvolataukset ja pyrkimykset vaikuttivat päätöksentekoon ja kuinka patsashankkeen osallistuneet patsastoimikunnan ja sen työvaliokunnan jäsenet toimivat saadakseen ajamansa asiansa läpi yhteiskunnan hallinnollisissa elimissä. Niin ikään pyrin kuvaamaan sitä patsashankkeen edistäjien diskurssia, jonka avulla hankkeelle haettiin oikeutusta ja hyväksyntää sekä siitä tehtiin koko kansan yhteinen projekti, johon kaikkien kansalaisten haluttiin ja uskottiin osallistuvan.

Patsashankkeen hallinnollisen järjestelmän, sen toimijoiden ja siihen liittyneiden toimenpiteiden tarkastelun lisäksi käsittelen K. J. Ståhlbergin presidenttipatsasta taideteoksena,

esteettisenä artefaktina. Selvitän, miksi monumentista haluttiin perinteisin kuvanveiston muotokielen mukainen, vaikka taide-elämässä elettiin jo uuden abstraktismin aikaa. Tarkastelen Ståhlbergin muistomerkin asemaa 1950-luvun julkisen kuvanveistotaiteen kentällä ja sen merkitystä aikakautensa taide-elämässä. Työssäni erittelen ja analysoin julkista keskustelua, jota monumentti aiheutti: Miksi taiteen kentällä monumenttiin suhtauduttiin 1950-luvulla hyvin nuivasti ja seuraavalla vuosikymmenellä se aiheutti ankaraa kritiikkiä ja halveksuntaa? Edelliseen liittyen tarkastelen presidenttipatsaan roolia julkisen monumentaalitaiteen uudistumisprosessissa, joka ajoittui 1950- ja 1960-lukujen vaihteeseen. Yritän myös sijoittaa yksittäisen patsashankkeen laajempaan kontekstiin, 1950-luvun yhteiskunnalliseen ja taidepoliittiseen tilanteeseen.

Käsittelen tutkimuksessani ensisijaisesti K. J. Ståhlbergin patsashanketta eli prosessia, joka alkoi ensimmäisistä patsasta koskevista neuvotteluista vuonna 1954 ja päättyi valmiin monumentin paljastustilaisuuteen vuonna 1959. Tämän lisäksi tarkastelen ja arvioin seuraavalla vuosikymmenellä julkista monumentaalikuvanveistoa kohtaan esitettyä kritiikkiä, joka koski P. E. Svinhufvudin ja Kyösti Kallion presidenttipatsaiden ohella myös K. J. Ståhlbergin patsasta. Näin ollen rajaan aiheen käsittelyn vuosien 1954 ja 1962 välille. Keskityn työssäni kartoittamaan ja selvittämään patsashanketta, sen roolia ja merkitystä kontekstissaan sekä eri osapuolien suhtautumista hankkeeseen ja valmiiseen monumenttiin. Tästä johtuen jätän tietyt yksityiskohdat, joiden merkityksen katson olevan vähemmän merkittävä koko hankkeen muotoutumisen ja toteutumisen kannalta, vähemmälle tarkastelulle. Tällaisia yksityiskohtia ovat esimerkiksi patsaan valmistusprosessiin liittyvät tekniset detaljit. Niin ikään käsittelen työssäni vain suppeasti K. J. Ståhlbergin muistomerkin toteuttajaa, kuvanveistäjä Wäinö Aaltosta: keskityn tarkastelemaan hänen rooliaan 1950-luvun julkisen monumentaalitaiteen kentällä ja jätän taiteilijan henkilökohtaisen ja uraa käsittelevän esityksen pois. Tämä johtuu siitä, että Wäinö Aaltosta on tutkittu suhteellisen paljon ja tutkitaan edelleen, joten perustiedot ovat löydettävissä muualta, tutkimukseni ulkopuolelta. Myös syvemmän taideteoreettisten pohdinnan rajaan tutkimukseni ulkopuolelle. Vaikka työssäni viittaa muun muassa institutionalististen taideteorioiden käsitteisiin, kuten esimerkiksi Bourdieun kenttiin, en ryhdy selittämään näitä. Koska tutkimukseni tarkastelutapa on ennen kaikkea aineistopohjainen eikä

teorialähtöinen, ei taideteoreettisten käsitteiden määrittely ole mielestäni tutkimukseni kannalta erityisen tärkeää.

Päädyn tutkimusaiheeseeni kiinnostuttuani yhteiskunnan poliittisen toiminnan ja taide-elämän välisistä vuorovaikutussuhteista. Mielenkiintoni kohdistui erityisesti siihen, kuinka poliittiset päätöksentekijät voivat toiminnallaan vaikuttaa julkisen taiteen kehitykseen ja kuinka erilaisia poliittisia päämääriä pyritään toteuttamaan taideteosten ja niihin liittyvien hankkeiden avulla. Keskusteltuani syksyllä 1997 professori Eeva Maija Viljon kanssa pro gradu -työni aiheesta, hän kehotti minua tutustumaan K. J. Ståhlbergin presidenttipatsashankkeeseen. Ensin tarkastelin 1960-luvun alussa käytyä julkista keskustelua julkisen monumentaalitaiteen tilasta, jossa ankarin ja tuomitsevin kritiikki kohdistettiin nimenomaan 1950-luvulla pystytettyihin presidenttipatsaisiin. Aineistoni koostui pääosin taiteen diskurssissa julkaistuista artikkeleista. Tein aiheesta *Dynaamisen kulttuurin embleemi vai ikävä ukonkuva* -proseminaarisesitelmän yhteiskuntatieteen ja filosofian laitokselle joulukuussa 1997. Tämän jälkeen tutustuin tutkimusaiheeseeni liittyvään kirjallisuuteen ja K. J. Ståhlbergin presidenttipatsaaseen liittyvään arkistoaineistoon. Varsinaisen tutkimustyön aloitin vuoden 1998 elokuussa ja työni valmistui seuraavana vuonna.

1. 2. TUTKIMUSMENETELMÄT

Opinnäytetyössäni tarkastelen kohdettani, K. J. Ståhlbergin presidenttipatsasta ja siihen liittynyttä hanketta, tapaustutkimuksena. Keskityn yhteen historialliseen tapahtumasarjaan ja yritän työssäni kartoittaa, miksi se käynnistyi, miten se eteni ja minkälaisia vaikutuksia sillä oli kontekstiinsa sekä miten konteksti vaikutti hankkeeseen. Tutkimusaiheen tarkastelutapa on siis tapahtumaa kartoittava, mutta samalla yritän myös etsiä syitä ja selityksiä tehdyille päätöksille ja niistä seuranneille toimenpiteille. Näkökulmani aiheeseen on muotoutunut tutkimuksen kuluessa. Aloittaessani työtäni tarkastelin aiheeni hyvin poliittis-hallinnollisesta näkökulmasta, jonka olin omaksunut Jarmo Malkavaaran kehittelemästä, institutionalistisiin taideteorioihin nojaavasta taidejärjestelmän tarkasteluteoriasta¹. Tutkimuksen edetessä tulin kuitenkin siihen

¹ Malkavaara 1989.

tulokseen, että tämä teoria tarjoaa hyvin yksipuolisen tarkastelutavan tutkimusaiheeseeni. Malkavaaran täysin hallinnollis-poliittiseen toimintaan perustuva näkökulma ei ota huomioon tutkimuskohteen esteettisiä arvoja, joilla itse uskon olleen oma merkittävä roolinsa patsashankkeen etenemisen ja lopullisen monumentin ulkomuodon kannalta. Vaikka luovuin Malkavaaran teorian mukaisesta tarkastelutavasta, se on varmasti vaikuttanut osaltaan näkökulmaani. Tutkimuksessani olen kiinnittänyt huomioni erityisesti poliittisten toimijoiden rooliin ja vaikutusmahdollisuuksiin sekä miettinyt heidän intressejään patsashankkeessa.

Tutkimukseni on toteutettu kvalitatiivisen tutkimuksen periaatteiden mukaisesti. Lähtökohtana työssäni oli aineiston monitahoinen ja yksityiskohtainen tarkastelu. Tutkimusaiheeseeni liittyvä aineisto ohjasi vahvasti tutkimustani. Pyrin hankkimaan aiheeseen liittyvää aineistoa kokonaisvaltaisesti ja kävin läpi kaiken sen materiaalin, jonka sain käsiini. Tutkimussuunnitelmani muotoutui aineiston mukaan, tutkimuksen edetessä — yhden arkiston aineistosta löytyneet johtolangat johdattivat toisiin arkistoihin ja uudet aineistot puolestaan auttoivat tulkitsemaan jo läpikäytyä aineistomateriaalia. En siis pyrkinyt tietoisesti testaamaan jotain tiettyä teoriaa empiiriseen aineistooni vaan yritin aineiston pohjalta ymmärtää ja kuvailla tutkimuskohdettani. Aikaisemmat aihepiiriä käsittelevät tutkimukset luonnollisesti vaikuttivat tutkimukseni teoreettisen viitekehyksen muotoutumiseen, mutta eivät dominoineet tutkimusprosessin kulkua.

Tutkimuksessa käytettyjen metodien valintaa ohjasi käytettävissä olevan aineiston laatu. K. J. Ståhlbergin patsashanke toteutettiin 1950-luvulla, mikä rajoitti sekä aineiston keräystä että metodien valinnan mahdollisuuksia. Osallistuva havainnointi ynnä muut nykypäivän ilmiön tarkastelussa käytettävät menetelmät eivät luonnollisesti tulleet kysymykseen ja haastattelustakin oli luovuttava, koska kaikki tutkimukseni kannalta merkittävät ensikäden tietolähteet olivat aineiston keruun ajankohtana jo kuolleet. Koska lähteeni koostuivat näin ollen lähes yksinomaan valmiista aineistoista, historiallisista dokumenteista, tutkimuksen menetelmiksi muodostuivat lähinnä kirjallisen materiaalin läpikäynti ja analysointi. Tutkimusprosessin alkuvaiheessa rakensin aineiston avulla patsashankkeesta perusrungon, johon sijoitin siihen liittyneet tapahtumat kronologisesti. Tämän jälkeen muodostin hankkeen kannalta tärkeistä tapahtumista ja teemoista suurempia kokonaisuuksia ja tarkastelin niitä tarkemmin sekä selvitin

niiden merkitystä ja roolia prosessissa. Lopuksi pyrin suhteuttamaan tapaustutkimukseni laajempaan kontekstiin, 1950- ja 1960-luvun yhteiskunnalliseen ja taidepoliittiseen tilanteeseen. Aineistomateriaalin ohella käytin työssäni koko tutkimusprosessin ajan hyväkseni aiemmin julkaistuja aihetta käsitteleviä tieteellisiä tutkimuksia sekä alan kirjallisuutta.

Aineiston tarkastelussa pyrin noudattamaan lähdekritiikkiä ja ottamaan huomioon erilaisten diskurssien vaikutukset tekstien muotoon ja asioiden esitystapaan. Etenkin yksityisten kirjeiden ja poliittisten puheiden väittämiin suhtauduin erittäin kriittisesti ja vertailin niiden tietojen "totuudellisuutta" suhteessa virallisiin asiakirjoihin. Toisaalta juuri näiden materiaalien kautta ilmeni selvimmin eri ryhmien ja toimijoiden intressit ja asenteet, joten käytin myös niitä tutkimuksessani. Erilaisten asenteellisten ja poliittisten esitysten myötä aineistossa esiintyi joitakin ristiriitaisuuksia, joiden syitä yritin selvittää. Nämä ristiriitaisuudet vaikuttivat tutkimuksen etenemiseen myös positiivisesti, sillä ne nostivat esiin uusia tutkimuskysymyksiä ja auttoivat ymmärtämään patsashankkeen päätöksiä ja toimenpiteitä. Työn edetessä huomasin niin ikään tutkimuskohdettani käsitelleessä aiemmin julkaistussa taidehistoriallisessa ja historiallisessa tutkimuksessa epäselvyyksiä ja ristiriitaisuuksia, jotka johtuivat ilmeisesti näiden tutkimusten aineistojen puutteellisuudesta tai vähyydestä².

1. 3. LÄHDEAINEISTO JA AIKAISEMPI TUTKIMUS

Tärkeimmiksi lähteiksi tutkimukseni kannalta muodostuivat arkistojen materiaali, erityisesti Suomen Kulttuurirahaston arkiston ja Kansallisarkiston kokoelmat. Erityisen merkittäviä aineistoja työni kannalta olivat Suomen Kulttuurirahaston arkiston K. J. Ståhlbergin muistomerkkihankkeeseen liittyvä kokoelma ja Kansallisarkistossa sijaitseva L. A. Puntilan arkisto. Näiden arkistojen lisäksi keräsin tutkimusaineistoa muun muassa eduskunnan arkistosta ja Suomen Taideakatemian lehtileikearkistosta Osa käyttämästäni arkistoaineistosta oli järjestämättä ja ne koostuivat lähinnä patsashankkeeseen liittyneiden kokousten pöytäkirjoista ja muista virallisista asiakirjoista, hankkeeseen osallistuneiden tahojen välisestä kirjeenvaihdosta

² Esimerkiksi Pohls 1989.

sekä patsashanketta varten tuotetusta materiaalista, esimerkiksi kutsukorteista, ohjelmista, tiedotteista ja puheista.

Arkistoaineiston ohella käytin tutkimuksessani lähteinä 1950- ja 1960-luvun sanomalehtimateriaalia sekä aikakaudella ilmestyneiden aikakauslehtien ja taidejulkaisujen artikkeleita. Suomen Kulttuurirahaston arkiston lehtileikekokoelma helpotti huomattavasti tutkimustyötäni, sillä kokoelmasta löytyi K. J. Ståhlbergin patsashanketta käsitelleistä sanomalehtiartikkeleista koottu kansio. Tämän kokoelman lisäksi kävin läpi mikrofilmattuja sanomalehtiä ja kaikki aikakaudella ilmestyneet *Taide* -lehdet sekä *Suomen Taiteen vuosikirjat*. 1950- ja 1960-luvulla ilmestyneistä aikakauslehdistä poimin ne artikkelit, joihin olin nähnyt viittauksen jossakin toisessa aineistossa. Ajankohdan aikakauslehtiä en käynyt systemaattisesti lävitse, koska tutkimusaiheeni käsittelevien artikkelien määrä olisi ollut käsiteltävään materiaaliin verrattuna suhteellisen pieni. Tutkimuksessani käytin myös muutamaa uudempaa sanomalehtiartikkelia, jotka löysin tutkimusprosessin aikana *Helsingin Sanomista*.

Aiemmin tehdyistä taidehistoriallisista tutkimuksista oman työni kannalta merkittävimmäksi lähteeksi muodostui Liisa Lindgrenin taidehistorian väitöskirja *Elävä muoto. Traditio ja modernisuus 1940- ja 1950-luvun suomalaisessa kuvanveistossa* (1996), jossa Lindgren tarkastelee myös 1950-luvun julkista kuvanveistoa, suurmiesmonumentteja ja presidenttipatsaita. Lindgren selvittää tutkimuksessaan julkisten monumenttihankeiden luonnetta ja roolia yhteiskunnallisessa järjestelmässä sekä näiden projektien funktiota muun muassa kansan yhteisöllisyyden rakentajana. Riitta Konttisen *Suomen Marsalkan ratsastajapatsas* -teos (1989) toimi Lindgrenin väitöskirjan ohella tärkeänä lähteenä tutkimukselleni. Konttinen käy kirjassaan läpi Mannerheimin ratsastajapatsashanketta, joka toteutettiin samaan aikaan kuin K. J. Ståhlbergin patsashanke. Konttisen teos antoi ennen kaikkea suuntaviivoja ja ideoita tämänkaltaisen monumenttihankeiden tutkimiselle ja olikin osittain esikuvana opinnäytetyölleni. Näiden teosten lisäksi käytin työni lähteinä useita muita taidehistoriallisia tutkimuksia ja julkaisuja sekä kulttuurihistoriallista ja historiallista kirjallisuutta. Erityisesti Maritta Pohlsin *Suomen Kulttuurirahaston historia* -teos (1989) muodostui tärkeäksi lähdeoteokseksi Kulttuurirahaston ja L. A. Puntilan roolien selvittämisessä. Yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen osuus lähdekirjallisuudessa jäi suhteellisen pieneksi, mikä johtui tietoisesta valinnastani

keskittyä tutkimuskohteen tarkasteluun lähinnä historiallisesta näkökulmasta. Yhteiskuntatieteen alan tutkimuksista omaan työhöni muotoutumiseen vaikutti eniten Jarmo Malkavaaran *"Kauneus" ja "mahti". Taidejärjestelmän ja poliittis-hallinnollisen ohjausjärjestelmän välisten suhteiden taidekeskeistä tarkastelua* -teos (1989).

Lindgrenin ja Konttisen lisäksi suomalaista julkista kuvanveistoa ovat taidehistorian alalla tutkineet muun muassa Leena Ahtola-Moorhouse ja Erik Kruskopf. Monumentaalikuvanveiston ja erityisesti presidenttipatsaiden tutkimus on kuitenkin jäänyt vähemmälle rajoittuen edellä mainittuihin Lindgrenin ja Konttisen tutkimuksiin. K. J. Ståhlbergin muistomerkeistä ei juuri löydy mainintoja taidehistoriallisissa tutkimuksissa, ei myöskään muista 1950- ja 1960-luvun vaihteesta pystytetyistä presidenttipatsaista, kuten P. E. Svinhufvudin ja Kyösti Kallion muistomerkeistä. Ulkomaalaisia taidehistoriallisia tutkimuksia julkisista monumenteista sen sijaan löytyy jonkin verran, esimerkiksi Albert Boime, Allan Ellenius ja Anders Åman ovat tutkineet aihetta.

Historian ja kulttuurihistorian alan kirjallisuudesta löytyy yksittäisiä mainintoja ja viittauksia presidenttipatsaisiin, kuten Kerstin Smedsin tutkimuksesta *Joukkotapahtumat ja Suomi-identiteetti* (1989) sekä jo aiemmin mainitusta Marita Pohlsin Suomen Kulttuurirahastoa käsittelevästä teoksesta. Mitään yksityiskohtaisempaa presidenttipatsastutkimusta ei alan kirjallisuudesta löydy. Yhteiskuntatieteen alalla julkisia monumentteja on tarkasteltu niiden funktion tai roolin kautta. Näissä tutkimuksissa huomio on kiinnitetty yleensä patsaiden poliittisuuteen tai niiden olemassaoloon kansallisina manifestaatioina. Jarmo Malkavaara soveltaa teoksessaan *"Kauneus" ja "mahti". Taidejärjestelmän ja poliittis-hallinnollisen ohjausjärjestelmän välisten suhteiden taidekeskeistä tarkastelua* (1989) poliittis-hallinnollista ohjausjärjestelmää koskevaa teoriaansa tapaustutkimuksena julkista keskustelua aiheuttaneisiin suomalaisiin suurmiesmonumentteihin, joiden joukossa presidenttipatsaista on J. K. Paasikiven muistomerkki. Malkavaaran presidenttimonumenttien kannalta vähäiseksi jäävän tarkastelun lisäksi ei suomalaisia presidenttipatsaita ole juurikaan tutkittu yhteiskuntatieteen alalla.

Koska suomalaisten presidenttipatsaiden tutkimus on tähän mennessä ollut hyvin vähäistä, uskon oman tutkimukseni tarjoavan uutta tietoa taidehistorialliselle tutkimuskentälle.

Ensinnäkin aiemmin tutkimaton aihe, K. J. Ståhlbergin presidenttipatsas, tulee tutkimukseni kautta kartoitetuksi yksittäisenä monumenttihankeena ja julkisena taideteoksena. Toiseksi tutkimuskohteeni on osa suomalaista suurmiesmonumenttitraditiota ja itse asiassa tärkeässä roolissa kuvataiteessa 1960-luvun alussa tapahtunutta murrosta ajatellen, joten sillä on merkitystä myös laajemmassa kontekstissa. Tutkimukseni selvittää lisäksi yhteiskunnan eri toimijoiden roolia julkisen monumenttihankeeseen toteuttamisessa ja otaksun, että yhtä lailla muut aikakauden julkiseen kuvanveistoon liittyviä hankkeita vietiin eteenpäin samankaltaisten suhdeverkostojen ja toimenpiteiden avulla. Tarkastelen tämän ohella suuren yleisön eli Suomen kansan suhtautumista muistomerkkihankkeeseen ja hankkeen merkitystä yhteiskunnallisena ilmiönä. Näin ollen työni on osa myös suomalaisen yhteiskunnan historiaa ja yhteiskuntapoliittista tutkimusta.

1. 4. LÄHTÖKOHDAT K. J. STÅHLBERGIN PATSASHANKKEELLE

1. 4. 1. Suomalainen suurmiesmonumenttitraditio

Erilaisten monumenttien ja maamerkkien pystyttäminen julkisille, merkittäviksi koetuille paikoille on ilmiö, joka tunnetaan lähes kaikissa kulttuureissa. Julkisen monumentaalikuvanveiston perusfunktiot ovat liittyneet ja liittyvät yhä pääasiassa historiallisten henkilöiden ja tapahtumien ikuistamiseen.³ Muistoniittämiskäytännön ohella monumentteihin on aina ollut sidoksissa myös poliittisia päämääriä: ne ovat toimineet muun muassa pystyttäjiensä vallan merkkeinä ja statuksen nostattajina. Monumenttien kautta on pyritty viestittämään erilaisia poliittisia sanomia ja lujittamaan tiettyjä arvoja sekä ideologioita.⁴ Julkisen monumentin suosio tärkeiksi koettujen asioiden esittäjänä ja ilmentäjänä on vuosisatojen ajan perustunut ajatukseen monumentin ajattomuudesta – sen on uskottu selviytyvän ja kantavan merkityksiään aikakausien muutoksista huolimatta, ikuisesti.⁵

³ Lindgren 1996, 24.

⁴ Stocker 1996, 47; Boime 1987.

⁵ Ellenius 1971, 25.

Eurooppalaisessa kulttuurielämässä 1800-luku oli kansallisen heräämisen aikaa ja samalla julkisten monumenttien aikakautta. Etenkin vuosien 1870 ja 1914 välisenä aikana pystytettiin lukuisia julkisia monumentteja "poliittisen sodankäynnin muotona" ympäri Eurooppaa.⁶ Samoihin aikoihin myös Suomen suuriruhtinaskunnassa nostatettiin kansallishenkeä luomalla historiallista ja ideologista oikeutusta kansakunnalle kulttuurin keinoin. Kansallisen kulttuuripoliittisen ohjelman osana syntyi suurmieskultti, jonka alku ajoittuu Krimin sodan ja vuoden 1856 hallitsijan vaihdoksen jälkeiseen aikaan, jolloin politiikka muuttui liberaalimmaksi ja tiukka sensuuri heikkeni.⁷ 1800-luvun Suomessa suurmieskultti ilmeni muun muassa monumenttihankeina ja niihin liittyvinä juhlallisuuksina. Pääasiallisena tarkoituksena oli kansakunnan eheyden ja yhteisten arvojen lujittaminen. Kansan osuutta hankkeisiin korostettiin esimerkiksi valtakunnallisilla kansalaiskeräyksillä, suurmiesten muistopäivien juhlallisuuksilla ja kansanjuhlilla. Seremonialliset monumenttien paljastustilaisuudet olivat suuria ja merkittäviä julkisia tapahtumia, joihin houkuteltiin tuhansittain yleisöä. Tilaisuuksien rituaalit seurasivat yleiseurooppalaista mallia: keinot ja symbolit olivat yksityiskohtia myöten samanlaisia.⁸

Vuonna 1864 Turun tuomiokirkon edustalle pystytetty Henrik Gabriel Porthanin patsas oli ensimmäinen suomalainen kansallinen suurmiesmonumentti ja ensimmäinen suurmieskultin näkyvä ilmaus Suomessa. Porthanin patsashankkeen alkuunpanijoina olivat Fredrik Cygnaeus ja Johan Vilhelm Snellman.⁹ Vaikka Porthan ei vastannutkaan heidän käsitystään kansallisesta suurmiehestä, he kokivat patsashankkeen hyvin tärkeäksi "*kokoavaksi kansallisen samaistumisen kohteeksi*"¹⁰. Klingen mukaan Cygnaeus ja Snellman ymmärsivät monumentin merkityksen historiallisten henkilöiden ja tapahtumien korostajana, mikä puolestaan auttoi muuntamaan maisemasidonnaista isänmaatunnetta historialliseksi.¹¹ Suomen Kirjallisuuden Seura tilasi Porthanin suurmiesmonumentin Carl Eneas Sjöstrandilta, joka veisti patsasta Roomassa. Tällä

⁶ Ilmiötä nimitetään *statuemaniaksi*. Stocker 1996, 47.

⁷ Smeds 1989, 91-93.

⁸ Smeds 1989, 99.

⁹ Smeds 1989, 93.

¹⁰ Klinge 1980, 131.

¹¹ Ibid.

aikaa Suomessa kiisteltiin Porthanin arvosta, monumentin sijoituspaikasta ja järjestettiin keräyksiä teoksen valmistuskulujen peittämiseksi.¹² Porthanin patsashanke aloitti suomalaisen suurmiestradiiton, johon liitettiin tämän jälkeen myös maamme varsinainen suurmieskolmikko, Runeberg, Snellman ja Lönnrot.¹³ Kolmikko sai omat monumenttinsa Helsinkiin pian Porthanin muistomerkin jälkeen: Runeberg vuonna 1885, Snellman vuonna 1886 ja Lönnrot vuonna 1902.

1800-luvun jälkipuolen suomalaisista suurmiesmonumenttihankkeista ehkä merkittävin oli Aleksanteri II:n muistomerkin pystyttäminen vuonna 1894. Aloite muistomerkin hankkimisesta hiljattain murhatulle suuriruhtinaalle tehtiin vuoden 1882 valtiopäivillä. Aleksanteri II oli suomalaisille tärkeä hahmo, sillä hän oli hyväksynyt maan valtiopäiväjärjestyksen ja oli näin suomalaisen demokratian isä.¹⁴ Keisarin muiston kunnioittamisen ohella monumentti sisälsi poliittisen sanoman uudelle keisarille: se oli toivomus Aleksanteri II:n harjoittaman vapaamielisen linjan jatkamisesta Suomen suuriruhtinaskunnassa.¹⁵ Muistomerkki päätettiin pystyttää Senaatintorille, aikansa tärkeimmälle paikalle Helsingissä. Monivaiheisen patsashankkeen etenemistä vaikeutti muun muassa kieliriita, joka heijastui palkintolautakunnan jäsenten mielipiteisiin. Lopulta kilpailun voittajaksi selviytyi suomenmielisten kannattama Johannes Takanen. Kuvanveistäjän kuoltua samana vuonna, tehtävä annettiin ruotsinmielisten tukemalle Walter Runebergille. Hän toteutti keisarin hahmon Takasen luonnoksen mukaan, mutta lisäsi monumenttiin omat sivukuvasuunnitelmansa. Reitalan mukaan Aleksanteri II:n muistomerkistä kehkeytyi myöhemmin sortovuosina, venäläistämishjelman tiuketessa, maan suosituin kansallinen veistos.¹⁶

1900-luvun alussa julkisen kuvanveiston poliittinen rooli korostui. Kielikysymyksen jakamat ryhmittymät, suomenmieliset ja ruotsinmieliset, suosivat tiettyjä veistäjiä, mikä näkyi

¹² Valkonen 1992, 33-34.

¹³ Klinge 1980, 132.

¹⁴ Eeva Maija Viljon luento 18.2.1997.

¹⁵ Valkonen 1992, 52.

¹⁶ Valkonen 1992, 52-54; Reitala 1993, 70-72.

monumenttitilauksissa ja julkisissa kuvanveistokilpailuissa.¹⁷ Kansalaissodan jälkeen sotamuistomerkkien kysyntä oli suurta, minkä seurauksena kuvanveistäjien työtilanne kohentui merkittävästi. Miltei kaikki nimekkäät kuvanveistäjät asettuivat voittaneiden valkoisten puolelle, joten sankari- ja vapaussotamuistomerkkien suunnittelu oli heidän arvojensa mukaista.¹⁸ Sodan uhrien kunnioittamisen ohella kansakunnan eheyttäminen ja yhteishengen luominen tulivat julkisen kuvanveiston tärkeiksi päämääriksi. Itsenäisyyden ensimmäisinä vuosikymmeninä julkinen monumentaalikuvanveisto saavuttikin merkittävän aseman suomalaisten kansallisten symbolien luojana, identiteetin rakentajana ja vahvistajana.¹⁹ Nuori tasavalta pyrki ikuistamaan tärkeäksi koettuja historiallisia henkilöitä pystyttämällä heille suurmiesmonumentteja.²⁰ Aikakauden johtavaksi kuvanveistäjäksi nousi Wäinö Aaltonen, josta tehtiin uuden taidepoliittisen ohjelman toteuttaja²¹ ja alansa sankari. Kansallisen kuvanveistotyölin kehittänyt Aaltonen säilytti suvereenin asemansa suomalaisen monumentaalikuvanveiston huipulla viisikymmenluvulle asti.

1. 4. 2. Julkinen kuvanveisto 1950-luvulla

Talvi- ja jatkosodan jälkeen Suomen julkista kuvanveistoa hallitsivat sankarimuistomerkit ja valtiomiesten patsaat. Kaatuneiden muistomerkit työllistivät kuvanveistäjiä ja takasivat heille yhteiskunnallisesti merkittävän aseman kansallisen tehtävän toteuttajina. Lukuisilla muistomerkkitilauksilla oli työllistävän vaikutuksensa lisäksi myös suuri merkitys alan ammattitaidon kohentajana. Lisäksi sankaripatsaat saivat aikaan yleistä kiinnostusta kuvanveistoa kohtaan, minkä seurauksena myös muiden julkisten monumenttien kysyntä ja tuotanto lisääntyivät.²²

¹⁷ Ahtola-Moorhouse 1990 a, 247.

¹⁸ Ahtola-Moorhouse 1990 a, 251.

¹⁹ Lindgren 1996, 24.

²⁰ Esimerkiksi Topeliuksen muistomerkki 1929-32 ja Aleksis Kiven muistomerkki 1932 -1939. Ahtola-Moorhouse 1990 a, 260.

²¹ Reitala 1993, 77.

²² Kruskopf 1990 81-82.

Sankarimonumenttien konventionaalisuus, tyyllinen ja teemallinen yksinkertaisuus sekä muuttumattomuus takasivat, että laajat kansanjoukot kykenivät ymmärtämään niiden sanoman.²³ Toisaalta muotokielen kaavoittuminen johti ilmaisun köyhtymiseen ja raskauteen, joka ilmeni erityisesti 1950-luvulla pystytetyissä muistomerkeissä. Kangistuminen konventionaaliin realistisiin esitystapoihin esti julkisen kuvanveistotaiteen uudistumisen ja uusien modernististen pyrkimysten toteuttamisen.²⁴

1950-luvun alussa Helsingissä ei ollut kuin yksi valtionpäämiehen muotokuva, Aleksanteri II:n muistomerkki. Itsenäisen Suomen valtiomiesten muistomerkkejä ryhdyttiin suunnittelemaan ja toteuttamaan sodan aiheuttamien ristiriitojen laannuttua 1950-luvulla. Vuosikymmenen julkisen kuvanveiston päämonumenttina voidaan pitää Suomen Marsalkka Mannerheimin ratsastajapatsasta (1951-60), joka sai osakseen laajaa huomiota monen vuoden ajan.²⁵ Mannerheimin ohella myös muille presidenteille ja kansallisille suurmiehille haluttiin omat monumenttinsa Helsinkiin tai heidän kotipaikkakunnilleen. Lindgrenin mukaan myönteisestä suhtautumisesta julkiseen kuvanveistotaiteeseen kehittyi vuosikymmenen kuluessa paikkakunnan taloudellisen hyvinvoinnin merkki, osoitus kehityskelpoisuudesta ja kulttuuritahdosta.²⁶ Kaupunkien, kuntien ja kauppaloiden lisäksi monumenttien tilaajiksi liittyivät erilaiset kansalaisjärjestöt. Merkkimiesten muistomerkkien ohella monumentteja pystytettiin muun muassa elinkeinojen ja ammattikuntien kunniaksi.²⁷

Mitä merkittävämmäksi julkinen monumenttihanke koettiin, sitä varmemmin kuvanveistäjän ja toteutettavan idean valinta suoritettiin järjestämällä avoin kilpailu. Kuvanveistokilpailujen motiivina oli edustavan ehdotuksen löytäminen. Lindgren korostaa, että kilpailuihin liittyi erottamattomasti kontrolloimisen ja sensuurin mahdollisuus: sääntöihin nojautuen tuomaristo

²³ Lindgren 1996, 149.

²⁴ Lindgren 1994, 183.

²⁵ Lindgren 1996, 31. Käsittelen Marsalkka Mannerheimin ratsastajapatsashanketta tarkemmin luvussa 2. 4. 1.

²⁶ Lindgren 1996, 33.

²⁷ Lindgren 1996, 32-33.

pystyi karsimaan sopimattomaksi katsomansa ehdotukset pois.²⁸ Patsastoimikunnat ja palkintolautakunnat kannattivat yleensä perinteisiä, vanhoillisia ratkaisuja. Vielä 1950-luvun lopullakin tuomaristot päätyivät yleensä valitsemaan sisällöllisesti ja formaalisti traditionaalisen kilpailuehdotuksen toteutettavaksi teokseksi, vaikka vaihtoehtoja perinteiselle linjalle olisi ollut tarjolla. Vanhoillis-traditionaalisten valintojen ajateltiin Lindgrenin mukaan johtuvan tuomaristojen maallikkojäsenien suuresta osuudesta.²⁹ Toisaalta perinteisen muotokielen hylkääminen tuntui vieraalta myös palkintolautakuntien konservatiivisista taiteilija- ja asiantuntijajäsenistä, joille Wäinö Aaltosen monumentaaliset klassiset ideaalifiguurit edustivat suomalaisen kuvanveiston arvokasta taustaa.³⁰

Kilpailuihin osallistuneet kuvanveistäjät pyrkivät muotoilemaan ehdotuksensa palkintolautakunnan maun mukaan. He tunsivat myös tuomaristossa istuneiden kuvanveistäjäjäsenien ja asiantuntijoiden odotukset, sillä suomalaisen kuvanveistotaiteen kenttä toimijoineen oli hyvin suppea 1950-luvulla. Töiden tarpeessa kuvanveistäjät tyytyivät yleensä tarjoamaan kilpailuihin traditionaalisia ratkaisuja ja jatkoivat näin omalta osaltaan julkisen monumentaalitaiteen vanhoillista linjaa. Lindgrenin mukaan käytäntö johti siihen, että tietyt aiheet ja muotokieli vakiintuivat muistomerkkien toteuttamisessa ja nosti näitä piirteitä omaavat ehdotukset muiden ratkaisujen yläpuolelle.³¹ Niinpä julkisten monumenttien kilpailuvoitot ja tilaukset keskittyivät tietyille, "oikeita" ilmaisumuotoja käyttäneille taiteilijoille, erityisesti Wäinö Aaltoselle ja hänen seuraajilleen.

Uudelleenorganisointineilla taiteilijajärjestöillä oli 1950-luvun taidepolitiikassa vahva asema, mutta niiden huomio kiinnittyi ensisijaisesti taiteilijoiden sosiaalisten olojen ja työolosuhteiden parantamiseen eikä niinkään kuvataiteilijoiden päätösvallan lisäämiseen yhteiskunnallisissa hallintoelimissä.³² Niinpä julkisen kuvanveiston kentällä valta keskittyi tilaajille, patsastoimikun-

²⁸ Lindgren 1996, 149.

²⁹ Ibid.

³⁰ Ahtola-Moorhouse 1983, 90.

³¹ Lindgren 1996, 149.

³² Lindgren 1996, 78.

tien maallikkojäsenille eli yhteiskunnallisille ja poliittisille päättäjille. He muodostivat toimikunnissa enemmistön ja tekivät päätöksiä lähinnä omien mieltymystensä ja vallitsevien konventioiden ohjaamina. Vasta 1950-luvun lopulla ja seuraavan vuosikymmenen alussa nuoremman polven kuvanveistäjät taidekriitikkojen säestyksellä ryhtyivät kritisomaan maallikkojäsenten valta-asemaa päätöksentekojärjestelmässä ja pitivät sitä syynä suomalaisen julkisen kuvanveistotaiteen julkiseen tilaan. Konkreettisia muutoksia saatiin aikaiseksi kuitenkin vasta 1960-luvun alkupuolella.

2. MUISTOMERKKI PRESIDENTTI K. J. STÅHLBERGILLE

2. 1. SUUNNITELMIA JA KÄYTÄNNÖN TOIMIA

2. 1. 1. Yksityisestä aloitteesta koko kansan projektiksi

Ajatus K. J. Ståhlbergin presidenttipatsaan aikaansaamisesta konkretisoitui kesällä 1954, jolloin "eräs teollisuusmies" lupasi L. A. Puntilan kautta lahjoittaa patsashankkeen hyväksi suurehkon rahasumman.³³ Syksyllä 1954 ryhdyttiin suunnittelemaan yksikamarisen eduskunnan 50-vuotisjuhlia, joita oli tarkoitus viettää 23. toukokuuta 1957. Eri yhteyksissä yksityisissä keskusteluissa ja lehdistössä esitettiin tällöin ajatus, että eduskunnan 50-vuotisjuhlallisuuksien valmisteluihin olisi lisättävä myös muistomerkin aikaansaaminen K. J. Ståhlbergille, jonka elämäntyö liittyi erottamattomasti Suomen kansanedustuslaitoksen syntyyn ja historiaan.³⁴ Patsashankkeen merkittävimpiin organisoijiin kuulunut pääjohtaja Teuvo Aura totesi tammikuussa 1955, että parlamentin merkkipäivän viettämiselle ei voitu ajatella sopivampaa muotoa kuin patsaan pystyttäminen presidentti Ståhlbergille.³⁵

K. J. Ståhlbergin patsashankkeen alkuunpanija ja Teuvo Auran ohella aktiivisin hankkeen edistäjä oli professori L. A. Puntila, jonka vaikutusvalta ja laaja suhdeverkko muodostuivat erittäin merkittäväksi hankkeen kannalta. Puntila, joka oli nuoruudessaan johtava ylioppilaspoliitikko, myöhemmin historian tutkija ja poliittisen historian professori Helsingin yliopistossa, toimi myös talouselämän johtopaikoilla ja oli keskeinen kulttuuripoliitikko sekä suurten säätiöiden organisoija.³⁶ Eräs Puntilan merkittävimmistä saavutuksista oli Suomen Kulttuurirahaston perustaminen ja sen linjan, kulttuurin ja suomalaisuuden kokonaisvaltaisen

³³ "Erään teollisuusmiehen" henkilöllisyys ei ole tiedossani. Puntilan kirje Auralle 27.12.1954. KA, LAP kansio 189-190.

³⁴ Presidentti K. J. Ståhlbergin muistopatsas paljastetaan tänään, Karjalainen 23.9.1959.

³⁵ Kutsu neuvottelutilaisuuteen 27.1.1955 Puntilalle. KA, LAP kansio 189-190.

³⁶ Eskola 1991, 190.

kehittämisen³⁷, viitoittaminen. Pohls toteaa, että Puntilalla oli toiminnassaan vankka aatteellinen perusta, jolle kaikki käytännön työ pohjautui. Puntilan ajatusten kantavana voimana oli saksalaisen idealistisen filosofian lähtökohta: näkemys aatteesta ja hengestä historiallista kehitystä kohti määrättyä päämäärää johtavana lakina.³⁸ Presidentti K. J. Ståhlberg edusti Puntilalle hänen aatteidensa mukaista kansallista suurmiestä, jonka *"elämäntyö kohoaa — rinnan Mannerheimin ja Svinhufvudin elämäntyön kanssa — korkealle muiden yläpuolelle"*.³⁹ Puntilan kiinnostus Ståhlbergiin ilmeni presidenttipatsashankkeen ajamisen ohella muun muassa osallistumisena K. J. Ståhlbergin 100-vuotisjuhlatoimikunnan ja K. J. Ståhlbergin elämäkertatoimikunnan toimintaan 1960-luvulla. Lisäksi Puntila keräsi Ståhlbergiin liittyvää aineistoa ja esitti tutkimuksiaan myöhemmin puheina ja artikkeleina.⁴⁰ Ståhlbergin presidenttipatsaasta Puntilalla oli jo vuoden 1954 lopulla selkeä visio: Eduskuntatalon edustalle sijoitettaisiin sekä Ståhlbergin että Svinhufvudin patsaat. Tällä tavoin hanke saataisiin suurempiin puitteisiin ja sillä olisi kansakuntaa yhdistävä vaikutus.⁴¹

Patsashankkeen alkuunpanoa vauhdittivat myös muut 1950-luvun alussa vireillä olleet presidenttipatsashankkeet — haluttiinhan tasavallan ensimmäisen presidentin muistomerkki paljastaa ensimmäisenä, ennen muita presidenttipatsaita. Marsalkka Mannerheimin ratsastajapatsashanke, jota oli suunniteltu jo 1920-luvulta lähtien, käynnistyi 1950-luvun alussa Mannerheimin kuoleman jälkeen. Sotamarsalkan patsaasta haluttiin tehdä sekä kansanjohtaja Mannerheimin henkilöä palvova muistomerkki että Suomen itsenäisyyden ja kansallisen yhtenäisyyden symboli, kansallismuistomerkki.⁴² Kansan keskuudessa Marsalkka Mannerheim yhdistettiin kuitenkin ennen kaikkea vuoden 1918 kansalaissotaan, jossa hän johti valkoisia joukkoja. Mannerheimin patsashanke herättikin 1950-luvun alussa voimakasta vastustusta

³⁷ Pohls 1989, 353.

³⁸ Pohls 1989, 354-355.

³⁹ Puntila 1977, 62.

⁴⁰ KA, LAP kansiot 472 ja 580.

⁴¹ Puntilan kirje Auralle 27.12.1954. KA, LAP kansio 189-190.

⁴² Konttinen 1989, 49; Lindgren 1996, 32.

vasemmistossa ja työväenpiireissä.⁴³ Presidentti K. J. Ståhlberg sitä vastoin nähtiin puolueettomana Suomen kansan eheyttäjänä ja kansalaissodan maltillisena hillitsijänä.⁴⁴ Ståhlbergin patsaan pystyttäminen Mannerheimin ratsastajapatsaan läheisyyteen, mutta sen paikkaa arvokkaammaksi koetulle paikalle eduskuntatalon eteen, tyydytti erityisesti kansalaissodassa Mannerheimin joukoille hävinneitä katkeroituneita kansanmiehiä.⁴⁵

Kun suunnitelmat K. J. Ståhlbergin presidenttipatsaan pystyttämisestä levisivät suuren yleisön keskuuteen, vastaanotto oli yksimielisen positiivista — ainakaan julkisessa keskustelussa kukaan ei vastustanut hanketta. Vaikka presidentti Ståhlberg omana aikanaan 1910- ja 1920-luvuilla oli kiistelty hahmo ja kohtasi kiihkeääkin vastustusta, sai hänen muistomerkkinsä pystyttäminen 1950-luvulla hyväksynnän kaikilta tahoilta. Yleiseen mielipiteeseen vaikutti erityisesti eduskunnan yksimielinen tuki hankkeelle. Tiedotusvälineissä Ståhlbergin patsashankkeesta puhuttiin kansan yhteisenä projektina, johon kaikki kansalaispiirit osallistuivat. Patsaan pystyttämisestä tehtiin jopa kansakunnan velvollisuus: muistomerkin avulla kansakunta suoritti kunniavelkansa tasavallan ensimmäiselle presidentille.⁴⁶

2. 1. 2. Muistomerkkihankkeen käynnistyminen

Ensimmäinen askel K. J. Ståhlbergin presidenttipatsashankkeessa otettiin, kun joukko julkisen elämän johtohenkilöitä Teuvo Auran kutsusta kokoontui keskustelemaan asiasta 28. joulukuuta 1954. Tilaisuudessa asetettiin väliaikainen työvaliokunta, johon valittiin Sakari Tuomioja, L. A. Puntila ja Teuvo Aura. Tämä työvaliokunta sai tehtäväkseen valmistella asiaa uutta kokousta varten.⁴⁷ Seuraava neuvottelutilaisuus pidettiin tammikuun puolessa välissä ja mahdollisimman laajojen kansalaispiirien saamiseksi patsashankkeen taakse järjestettiin

⁴³ Konttinen 1989, 192.

⁴⁴ Esimerkiksi Ståhlberg ja nykyaika, Maakansa 24.9.1959.

⁴⁵ H. Kämpälämäki: Eipä silti, SSD 24.9.1959.

⁴⁶ Tompan Tuomo: K. J. Ståhlberg – "perustuslakimme isä", Maakansa 22.9.1959.

⁴⁷ Auran kirje Puntilalle 12.1.1955. KA, LAP kansio 189-190.

presidentti Ståhlbergin 90. syntymäpäivän aattona 27. tammikuuta suurempi kokous, johon kutsuttiin eduskunnan, hallituksen, oikeuslaitoksen, talous- ja sivistyselämän edustajia.⁴⁸ Kokouksessa päätettiin ryhtyä käytännön toimenpiteisiin presidenttipatsaan toteuttamiseksi. Tätä varten perustettiin K. J. Ståhlbergin patsastoimikunta. Patsastoimikunta puolestaan asetti itselleen työvaliokunnan, jonka tehtäväksi tuli hankkeen käytännön asioiden hoitaminen.⁴⁹

Patsastoimikunta eli niin sanottu suuri patsastoimikunta koostui viidestäkymmenestä yhteiskunnallisesta vaikuttajasta (Liite 1). Sen puheenjohtajana toimi pääjohtaja Teuvo Aura. Toimikunnan jäsenten joukossa oli ministereitä, kansanedustajia, valtion johtavissa viroissa työskennelleitä henkilöitä ja yliopiston professoreja. Patsastoimikunta kokoontui monivuotisen olemassaolonsa aikana vain muutaman kerran. Se päätti muistomerkkihankkeen merkittävimmistä asioista, kuten rahoituksen järjestämisestä ja patsaan tilaamisesta. Patsastoimikunnan työvaliokunta sen sijaan kokoontui hyvin aktiivisesti koko hankkeen ajan. Patsastoimikunnan työvaliokunnasta muodostui presidenttipatsashankkeen tärkein toimielin, joka hoiti pääosin koko patsasprojektin organisoinnin ja toteutuksen⁵⁰. Työvaliokunnan puheenjohtajana toimi patsastoimikunnan puheenjohtaja Aura ja jäsenenä Paavo Kastari, V. Merikoski, L. A. Puntila, Heikki Reenpää, Lauri Levämäki ja Yrjö Niiniluoto sekä sihteerinä Martti Pekkonen.⁵¹

⁴⁸ Kokouksiin 17. ja 27.1.1955 kutsutut henkilöt: pääjohtaja Teuvo Aura, pääjohtaja K.A. Fagerholm, kansleri O. Hj. Granfelt, mol.oik.kand. Eljas Erkko, kouluneuvos Arvo Inkilä, oikeusasiamies Paavo Kastari, professori V. Merikoski, professori L. A. Puntila, yliopiston rehtori Paavo Ravila, toimitusjohtaja Heikki Reenpää, rouva Katri Ritavuori, ylipormestari Eero Rydman, professori Eino Saari, hallitusneuvos Arvo Salminen, pääjohtaja V. J. Sukselainen, tuomari Väinö Tanner, ministeri Sakari Tuomioja ja pääjohtaja Ralf Törngren. Auran kirje Puntilalle 12.1.1955. KA, LAP kansio 189-190; Kutsu neuvottelutilaisuuteen 27.1.1955 Puntilalle. KA, LAP kansio 189-190.

⁴⁹ K. J. Ståhlbergin patsashanke, Uusi Aika 22.9.1959.

⁵⁰ Työvaliokunta allekirjoitti kaikki anomukset ym. viralliset asiakirjat patsastoimikunnan nimellä. Patsastoimikunnalle osoitetut kirjeet ym. tiedonannot käsiteltiin pääosin työvaliokunnassa. Patsastoimikunnan ja työvaliokunnan päällekkäisyys ilmenee työssäni esimerkiksi niin, että kirjoitettuani tekstiosuudessa työvaliokunnan anomuksesta, viittaa viiteosassa patsastoimikunnan anomukseen.

⁵¹ Työvaliokunnan kokoonpano. SKR, Hk 4.9.4:1.

Koska patsastoimikunnan jäsenet työskentelivät johtotehtävissä yhteiskunnan eri organisaatioissa, hankkeen toteuttaminen sujui ilman suurempia ongelmia. Jäsenten korkean yhteiskunnallisen aseman ja heidän laajojen suhdeverkostojensa avulla patsastoimikunta sai yhteistyökumppaneita ja lahjoittajia hankkeelleen. Päätettäessä patsastoimikunnan anomuksista niin valtioneuvostossa, ministeriöissä kuin Helsingin kaupunginhallituksessakin, miltei aina päätöksentekijöihin kuului patsastoimikunnan jäseniä. Erityisesti L. A. Puntilan johtava asema Suomen kulttuurielämässä ja hänen käymänsä neuvottelut eri osapuolien kanssa olivat tärkeä osa hankkeen etenemistä. Hänen kauttaan patsastoimikunta teki yhteistyötä esimerkiksi Suomen Kulttuurirahaston kanssa. Kulttuurirahaston kannatusyhdistys osallistui muiden patsashankkeidensa⁵² ohella K. J. Ståhlbergin patsashankkeeseen, sillä Pohlsin mukaan patsashankkeet olivat hyvin linjassa rahaston kansallisen identiteetin vahvistamiseen pyrkivien päämäärien kanssa. Suomalaisen korkeakulttuurin uskottiin tulevan kansan keskuudessa tunnetuksi suurmiespatsaiden kautta.⁵³ Käytännössä Kulttuurirahasto osallistui patsashankkeeseen suunnittelemalla kansalaiskeräystä sekä huolehtimalla patsashankkeen tiedotuksesta lehdistössä ja radiossa.⁵⁴

Patsastoimikunnan ja sen työvaliokunnan ensimmäisenä suurena tehtävänä oli patsaan rahoituskysymyksen ratkaiseminen. Puntila arveli vuoden 1954 lopulla, että rahat saataisiin kokoon kahta tietä: valtiolta ja yksityisiltä, jotka halusivat mielellään olla hankkeessa mukana.⁵⁵ Eduskunnan puhemies Fagerholm, joka itsekin kuului patsastoimikuntaan, ehdotti patsastoimikuntaa ottamaan rahoituskysymyksessä yhteyttä eri eduskuntaryhmiin. Asiaa koskeva toivomusaloite jätettiin eduskunnalle helmikuussa 1955.⁵⁶ Aloitteessa toivottiin, että *"hallitus ryhtyisi kiireellisiin toimenpiteisiin tasavallan ensimmäisen presidentin K. J. Ståhlbergin*

⁵² Esimerkiksi Eino Leinon patsas 1950-53, Juhani Ahon patsas 1955-61, P. E. Svinhufvudin patsas 1955-59. Pohls 1989, 118-121; Suomen Kulttuurirahaston toimintakertomukset 1955-59. SKR, C Toimintakertomukset.

⁵³ Pohls 1989, 121.

⁵⁴ Pohls 1989, 118.

⁵⁵ Puntilan kirje Auralle 27.12.1954. KA, LAP Kansio 189-190.

⁵⁶ K. J. Ståhlbergin patsashanke, Uusi Aura 22.9.1959.

patsaan pystyttämiseksi Eduskunnan 50-vuotispäivänä ja ottaisi vuoden 1956 tulo- ja menoarvioesitykseen tarpeellisen määrärahan patsaan aikaansaamista varten." Toivomusaloitteen allekirjoittivat kaikkien eduskuntaryhmien puheenjohtajat: Gunnar Henriksson (Suomen sosialidemokraattinen puolue), Kauno Kleemola (Maalaisliitto), Hertta Kuusinen (Suomen kansan demokraattinen liitto), Felix Seppälä (Kansallinen kokoomus), John Österholm (Ruotsalainen kansanpuolue) ja Esa Kaitila (Suomen kansanpuolue).⁵⁷ Vaikka lehdistössä pidettiin hyvin harvinaisena saavutuksena sitä, että toivomusaloitteen allekirjoittajina olivat kaikkien eduskuntaryhmien puheenjohtajat ja että se sai koko eduskunnan yksimielisen hyväksynnän⁵⁸, myönteinen päätös näyttää olleen vähemmän yllätyksellinen. Tämä johtuu siitä, että eduskuntaryhmien puheenjohtajista Henriksson, Kleemola, Kuusinen, Seppälä ja Österholm kuuluivat patsastoimikuntaan eli vain Kaitila oli patsashankkeen ulkopuolelta.

Eduskunta myönsi vuoden 1956 menoarviossa 12 000 000 markan suuruisen siirtomäärärahan presidentti K. J. Ståhlbergin patsaan hankkimisesta aiheutuvien kustannusten suorittamista varten. Siirtomäärärahan suuruus määräytyi patsastoimikunnan työvaliokunnan tekemän kustannusarvion perusteella.⁵⁹ Jo ennen eduskunnan päätöstä valtioneuvosto oli myöntänyt K. J. Ståhlbergin patsastoimikunnalle 1 500 000 markkaa käytettäväksi patsaskilpailun aiheuttamien menojen peittämiseksi. Patsashankkeen edetessä työvaliokunta huomasi, etteivät eduskunnan ja valtioneuvoston myöntämät määrärahat riitä kustannuksien peittämiseen. Työvaliokunta anoi lisämäärärahoja opetusministeriöltä ja sai vielä valtion avustuksia uutta luonnoskilpailua varten 1 500 000 markkaa sekä myöhemmin patsaan pystyttämisestä aiheutuvia kustannuksia varten 3 100 000 markkaa.⁶⁰

Vaikka patsaanhankkeen rahoitus oli pääosin turvattu, patsastoimikunnan työvaliokunta päätti järjestää yleisen kansalaiskeräyksen. Keräyksen tavoitteena oli luoda järjestelmä, jolla

⁵⁷ Toivomusaloite N:o 212 eduskunnalle 3.2.1955. SKR, Hk 4.9.4:1; Suomen kansanedustuslaitoksen historia, 542-545.

⁵⁸ K. J. Ståhlbergin patsashanke, Uusi Aura 22.9.1959.

⁵⁹ Patsastoimikunnan anomus opetusministeriölle 31.10.1955. SKR, Hk 4.9.4:1.

⁶⁰ Työvaliokunnan kokouksen pöytäkirja 1.12.1955 § 1. SKR, Hk 4.9.4:1; Patsastoimikunnan tulostase 15.12.1959. SKR, Hk 4.9.4:1.

"yksityiset henkilöt riittävän arvokkaalla tavalla voivat saada nimensä mukaan muistopatsasta pystytettäessä ja osallistua samalla keräykseen".⁶¹ Keräyksen taloudellisena päämääränä oli peittää ne kustannukset, jotka aiheutuivat keräyksen toteuttamisesta.⁶² Työvaliokunta pyysi keväällä 1955 Suomen Kulttuurirahaston suostumusta keräyslupan anomiseen rahaston nimissä, johon rahaston hallitus suostui.⁶³ Ekonomi Osmo Voipio laati työvaliokunnalle yleisen rahankeräyksen järjestämisestä muistion, jossa hän ehdotti keräyslistojen ja kansalaisadressien jakamista maan kaikkien pankkitoimintaa harjoittavien rahalaitosten toimipaikkoihin, yhteensä 4020 konttoriin.⁶⁴ Kun Suomen Säästöpankkiliitto, Pankkiyhdistys, Osuuskassojen Keskusliitto r.y. ja Rahalaitosten neuvottelukunta antoivat työvaliokunnalle luvan keräyslistojen sijoittamiseen kyseisten yhdistysten jäseninä olevien rahalaitosten konttoreihin, Suomen Kulttuurirahaston Kannatusyhdistys pyysi sisäasiainministeriöltä lupaa valtakunnallisen kansalaiskeräyksen järjestämiseen 16. lokakuuta 1955 - 15. lokakuuta 1956 väliselle ajalle.⁶⁵ Sisäasiainministeriö myönsi luvan kahta päivää ennen keräyksen alkamisajankohtaa⁶⁶, mutta keräystä ei aloitettukaan suunniteltuna päivänä. Seuraavan vuoden alussa puheenjohtaja Aura kertoi lehdistötilaisuudessa, että patsastoimikunnan tarkoituksena oli järjestää vielä yleinen keräys, kunhan patsashanke edistyisi hieman pidemmälle.⁶⁷ Auran ilmoituksesta huolimatta kansalaiskeräystä ei ilmeisesti koskaan järjestetty. Tähän vaikutti luultavasti se, että rahoituksen kanssa ei tullut missään hankkeen vaiheessa ongelmia vaan valtio ja Helsingin kaupunki myönsivät lisämäärärahoja patsashankkeeseen aina tarvittaessa.

⁶¹ Voipion muistio yleisestä rahankeräyksestä 22.8.1955. SKR, Hk 4.9.4:1.

⁶² Ibid.

⁶³ Työvaliokunnan kokouksen pöytäkirja 25.2.1955 § 8. SKR, Hk 4.9.4:1; Suomen Kulttuurirahaston hallituksen pöytäkirja 15.3.1955 § 6. SKR, C Pöytäkirjat.

⁶⁴ Voipion muistio yleisestä rahankeräyksestä 22.8.1955. SKR, Hk 4.9.4:1.

⁶⁵ Suomen Kulttuurirahaston Kannatusyhdistyksen anomus sisäasiainministeriölle 4.1.1955. SKR, Hk 4.9.4:1.

⁶⁶ Sisäasiainministeriön päätös N:o 3046/459 ADSM 1955 14.10.1955. SKR, Hk 4.9.4:1.

⁶⁷ K. J. Ståhlbergin patsaskilpailu ei tuottanut hyväksyttävää tulosta, Aamulehti 25.1.1956.

2. 2. PATSASKILPAILUT

2. 2. 1. Avoin patsaskilpailu

K. J. Ståhlbergin patsashankkeen alkuvaiheessa erityisesti L. A. Puntila halusi, että patsastoimikunta antaisi työn suoraan akateemikko Wäinö Aaltosen tehtäväksi. Puntilan mielestä tällainen hanke, jolla olisi kansakuntaa yhdistävä vaikutus ja jonka avulla voitaisiin saada aikaan jotakin pysyvää, edellyttäisi työn antamista Wäinö Aaltoselle. Auralle osoitetussa kirjeessään Puntila toteaa: *"Olisi kuitenkin kulttuuripoliittinen virhe, ellei Aaltosen ammettaisi syventyä todella mittavaan tehtävään, kun hän vielä on väkevä."*⁶⁸ Kun selvisi, että muistomerkki rahoitetaan pääosin julkisin varoin, patsastoimikunta päätyi Puntilan mukaan demokraattisempaan tulokseen ja päätti järjestää avoimen kuvanveistokilpailun.⁶⁹ Toimikunnan mielestä tehtävää ei voitu antaa suoraan kenellekään tietylle henkilölle vaan kaikilla kuvanveistäjillä tuli olla mahdollisuus julkisen kilpailun puitteissa esittää oma ehdotuksensa.⁷⁰ Helmikuussa 1955 patsastoimikunnan työvaliokunta anoi kuvanveistokilpailun järjestämistä varten yhteensä 1 500 000 markkaa, josta 1 100 000 markkaa varattiin palkintoihin ja lunastuksiin (I palkinto 400 000 markkaa, II palkinto 300 000 markkaa, III palkinto 200 000 markkaa sekä lunastuksia varten 200 000 markkaa).⁷¹ Valtioneuvosto myönsi anotun määrärahan valtionavustuksena raha-arpajaisten voittovaroista patsastoimikunnalle jo ennen eduskunnan toivomusaloitteen käsittelyä eduskunnassa.⁷² Patsaskilpailua varten työvaliokunta nimesi kuvanveistokilpailun palkintolautakunnan, joka aloitti toimintansa maaliskuun lopulla 1955. Palkintolautakunnan jäseninä olivat puheenjohtaja Teuvo Aura, K. A. Fagerholm, V. Merikoski ja L. A. Puntila ja arkkitehti Wäinö Tuukkanen.⁷³ Suomen Kuvanveistäjäliitto nimesi

⁶⁸ Puntilan kirje Auralle 27.12.1959. KA, LAP kansio 189-190.

⁶⁹ Puntilan kirje W. Aaltoselle 29.12.1955. KA, LAP kansio 106.

⁷⁰ K. J. Ståhlbergin patsashanke, Uusi Aika 22.9.1959.

⁷¹ Työvaliokunnan kokouksen pöytäkirja 25.2.1955 § 4. SKR, Hk 4.9.4:1.

⁷² Opetusministeriön maksukehoitus Valtiokonttorille N:o 484/83 a.d.op.min.1955, 9.3.1955. SKR, Hk 4.9.4:1.

⁷³ Kuvanveistokilpailun palkintolautakunta. SKR, Hk 4.9.4:1.

edustajikseen palkintolautakuntaan kuvanveistäjät Oskari Jauhaisen ja Aimo Tukiaisen sekä heidän varamiehekseen Albin Kaasisen. Palkintolautakunnan sihteerinä toimi Martti Pekkonen.⁷⁴ Palkintolautakunnan jäsenet työskentelivät palkkiotta, tosin asiantuntijoille päätettiin maksaa Suomen Kuvanveistäjäliiton taksojen mukainen palkkio.⁷⁵

Kuvanveistokilpailun palkintolautakunta teki kilpailukutsun (Liite 2) ja kilpailuohjelman (Liite 3), jotka hyväksyttiin työvaliokunnassa. Kilpailuohjelmassa määriteltiin muun muassa se, että mallin tuli olla henkilökuva ja yksinomaan vertauskuvallisia tulkintoja ei otettu huomioon. Kilpailijoilta vaadittiin patsaan kipsimallin ja päätä esittävän yksityiskohdan valmistamisen lisäksi suunnitelmat sekä patsaan sijoituspaikasta eduskuntatalon edustalla että lähiympäristön järjestelyistä kustannusarvioineen.⁷⁶ Kilpailukutsu julkaistiin 24. huhtikuuta 1955 kuudessa sanomalehdessä ja uutinen patsaskilpailusta yli kolmessakymmenessä sanomalehdessä samana päivänä.⁷⁷ K. J. Ståhlbergin patsaskilpailu päättyi 1. päivänä lokakuuta 1955. Määräaikaan mennessä saapui yhteensä 35 ehdotusta. Kilpailuehdotukset kerättiin näyttelyksi eduskuntatalon kirjaston pohjakerroksen kerhohuoneeseen, jossa yleisö pääsi tutustumaan niihin kolmen päivän ajan.⁷⁸ Kuvanveistokilpailun palkintolautakunta kokoontui pian kilpailuajan umpeutumisen jälkeen ja valitsi valmisteluvaliokuntaan Suomen Kuvanveistäjäliiton kilpailusääntöjen mukaisesti Oskari Jauhaisen, Aimo Tukiaisen ja Väinö Tuukkasen. Valmisteluvaliokunnan sihteerinä toimi työvaliokunnan ja palkintolautakunnan sihteeri Martti Pekkonen.⁷⁹ Valiokunnan

⁷⁴ Työvaliokunnan kokouksen pöytäkirja 19.4.1955 § 1. SKR, Hk 4.9.4:1.

⁷⁵ Suomen Kuvanveistäjäliiton vuonna 1948 hyväksytyjen kilpailusääntöjen mukaan (A § 7) jokaiselle kuvanveistäjä-palkintotuomarille on suoritettava korvaus, jonka tulee vastata 10-15 % palkintojen yhteissummasta riippuen tehtävän suuruudesta ja laadusta. Suomen Kuvanveistäjäliiton kilpailusäännöt. KA, LAP kansio 189-190; Työvaliokunnan kokouksen pöytäkirja 25.2.1955 § 4. SKR, Hk 4.9.4:1.

⁷⁶ Työvaliokunnan kokouksen pöytäkirja 19.4.1955 § 3. SKR, Hk 4.9.4:1.

⁷⁷ Kilpailukutsu: HS, Hufvudstadsbladet, Maakansa, SSD, US ja Vapaa Sana 24.4.1955. SKR, Ul 5.2:2.

⁷⁸ Kuvanveistäjä Olli Waittinen Ståhlbergin patsaskilpailun paras, US 18.10.1955.

⁷⁹ Suomen Kuvanveistäjäliiton vuonna 1948 hyväksytyjen kilpailusääntöjen mukaan (Työjärjestys § 3) valmisteluvaliokunnan tehtävänä on tarkastaa, täyttävätkö kilpailuluonnokset ohjelman määräykset ja antaa palkintolautakunnan jäsenille

ehdotuksesta palkintolautakunta poisti kilpailusta kolme ehdotusta (nro 15 *Laki ja Oikeus*, nro 21 *Pro Factum* ja nro 31 03).⁸⁰ Tutustuttuaan kilpailuehdotuksiin palkintolautakunta kuuli valmisteluvaliokunnan jäsenten mielipiteet niistä ja päätti, että palkintosijoille asetetaan ainakin ehdotukset nro 6 *Primus inter Pares* ja nro 30 *Lainlaatija II*.⁸¹

Kuvanveistokilpailun palkintolautakunta oli yksimielinen kilpailun tuloksesta. Yleisarvostelussaan se totesi, että vaikka kilpailuehdotusten joukossa oli monessa suhteessa ansiokkaita töitä, ei kilpailun yleistaso noussut niin korkealle kuin olisi ollut toivottavaa huomioonottaen kilpailun merkityksen.⁸² Ensimmäistä palkintoa ei tämän vuoksi jaettu. Toisen palkinnon ja 350 000 markan palkintosumman sai ehdotus nro 6 *Primus inter pares*, jonka tekijä oli kuvanveistäjä Olli Waittinen avustajanaan taiteilija Osmo Tapiovaara. Kolmas palkinto jaettiin kahden ehdotuksen kesken ja kummallekin ehdotukselle annettiin 275 000 markan palkintosumma. Nämä ehdotukset olivat nro 30 *Lainlaatija II*, jonka oli veistänyt kuvaveistäjä Armas Tirronen ja nro 14 *Isänmaan rakentaja*, jonka tekijäksi paljastui Viljo Savikurki avustajanaan arkkitehti Veikko Rauhala. Lautakunta päätti ehdottaa lunastettavaksi 100 000 markalla kuvanveistäjä Pekka Alavan ja hänen avustajansa arkkitehti Keijo K. Lehtosen ehdotuksen nro 8 *K.J.S./55* ja ehdotuksen nro 26 *Vaihtoehdot*, jonka tekijä oli kuvanveistäjä Teuvo Kotilainen avustajanaan arkkitehti Keijo Petäjä.⁸³ Patsastoimikunnan työvaliokunta lunasti kyseiset luonnokset palkintolautakunnan ehdotuksen mukaisesti.⁸⁴

Palkintolautakunnan mukaan Waittisen luonnoksen veistoksellinen suoritus oli häiritsevää pintakäsittelyn yksitoikkoisuudesta huolimatta vakuuttava ja sommittelu joka puolelta hallittu.

lausunnon, onko joku luonnos ristiriitaisena ohjelman sitovien määräysten kanssa tai epäkypsänä poistettava kilpailusta. Suomen Kuvanveistäjäliiton kilpailusäännöt. KA, LAP kansio 189-190; Palkintolautakunnan kokouksen pöytäkirja 2.10.1955 § 3-4. SKR, Hk 4.9.4:1.

⁸⁰ Palkintolautakunnan kokouksen pöytäkirja 2.10.1955 § 5. SKR, Hk 4.9.4:1.

⁸¹ Palkintolautakunnan kokouksien pöytäkirjat 6. ja 8.10.1955. SKR, Hk 4.9.4:1.

⁸² Kuvanveistokilpailun kilpailupöytäkirja 17.10.1955. SKR, Hk 4.9.4:1.

⁸³ Palkintolautakunnan kokousten pöytäkirjat 13. ja 17.10.1955. SKR, Hk 4.9.4:1.

⁸⁴ Työvaliokunnan kokouksen pöytäkirja 20.10.1955. SKR, Hk 4.9.4:1.

Luonnos jalustoineen muodosti lautakunnan mielestä eheän kokonaisuuden, joka viivoiltaan liittyi tyyllisesti eduskuntataloon ja sopi sijoitettavaksi eduskuntatalon keskiakselin kohdalle. Palkintolautakunnan mielestä luonnoksessa korostui liian yksipuolisesti ankaruus ja jyrkkyys, tosin yksityiskohta K. J. Ståhlbergin päästä oli onnistuneempi.⁸⁵ Waittisen ehdotuksessa K. J. Ståhlbergin figuuri oli asetettu istuvaan asentoon, mikä poikkesi muista kilpailun ehdotuksista. Sakari Saarikiven mukaan näin teokseen oli saatu monumentaalista painavuutta, jota tehosti vielä jalustan hyvin harkittu muotoilu.⁸⁶ Sanomalehtien palstoilla Waittisen istuvaa, toisessa kädessä lakikirjaa pitelevää presidenttifiguuria luonnehdittiin vakaaksi ja ryhdikkääksi⁸⁷ ja siinä nähtiin samankaltaisuutta Snellmanin patsaan kanssa⁸⁸. Toisaalta figuurin asentoa moitittiin pingottuneisuudesta ja kireydestä, mikä Saarikiven mielestä johtui liian korostetuista toisiaan leikkaavista viivoista, joiden varaan teoksen rytmi rakentui.⁸⁹

Sanomalehdistössä Olli Waittisen menestymistä pidettiin yllätyksenä. Hän oli varsin tuntematon taiteilija aikakauden suurelle yleisölle ja tämä voitto oli huomattavin saavutus hänen tähänastisella urallaan.⁹⁰ Sotainvalidi Waittinen oli menettänyt talvisodan Äänislinnan taistelussa oikean kätensä, mutta jatkoi viiden vuoden lääkärihoidon jälkeen kuvanveistäjän ammattiaan sotainvalidina. Lehtikirjoittelussa korostettiin Waittisen dramaattista selviytymistarinaa ja sitä, kuinka vaikeassa elämäntilanteessa kamppaileva kuvanveistäjä oli uhrannut kaikki sielun- ja ruumiinvoimansa tämän kilpailuluonnoksen aikaansaamiseksi.⁹¹ Waittisen kokemukset herättivät sympatiaa myös taidealan asiantuntijoissa kuten professori Sirénissä, joka ei tahtonut

⁸⁵ Kuvanveistokilpailun kilpailupöytäkirja 17.10.1955. SKR, Hk 4.9.4:1.

⁸⁶ S[akari] Saarikivi: K. J. Ståhlbergin patsaskilpailu, HS 22.10.1955.

⁸⁷ Kuvanveistäjä Olli Waittinen Ståhlbergin patsaskilpailun paras, US 18.10.1955.

⁸⁸ K. J. Ståhlbergin patsaskilpailussa, Kaleva 18.10.1955.

⁸⁹ S[akari] Saarikivi: K. J. Ståhlbergin patsaskilpailu, HS 22.10.1955.

⁹⁰ K. J. Ståhlbergin patsaskilpailussa ei voitu jakaa lainkaan 1. palkintoa, Aamulehti 18.10.1955.

⁹¹ Pajastie, Eila: Priset kom när det såg mörkt ut, Nya Pressen 18.10.1955; Viipurilainen kuvanveistäjä Olli Waittinen voitti pres. Ståhlbergin patsaskilpailun, Karjala 9.10.1955.

"miehellään sanoa mitään negatiivista tällaisesta invalidi-kuvanveistäjästä".⁹² Julkisessa keskustelussa Waittisen ehdotusta pidettiin ainoana, josta ilman suurempia muutoksia K. J. Ståhlbergin presidenttipatsas olisi voinut syntyä. Tosin kuvanveistäjän toivottiin syntyvän vielä entistä tarkemmin aiheeseensa.⁹³ Waittisen kykeneväisyyttä suuren monumenttiteoksen valmistamiseen epäiltiin varsinkin asiantuntijoiden piirissä, mutta hänelle haluttiin antaa mahdollisuus yrittää.⁹⁴

Kolmannelle palkinnolle sijoittuneita tai lunastettaviksi ehdotettuja luonnoksia ei arvosteltu yhtä laajasti kuin Waittisen ehdotusta. Palkintolautakunta piti Armas Tirrosen luonnosta rauhallisena ja kauniina. Ehdotuksen ansioksi katsottiin myös oikeaan osuva henkilöhahmon luonnehdinta sekä sijoitussuunnitelmat. Viljo Savikurjen ehdotus pyrki lautakunnan mukaan "*määrätietoisesti ja rehellisesti ylevään ja yksinkertaiseen veistokselliseen suoritukseen*", mutta yleisötteen kömpelyys ja jäykkyys sekä alustan raskaus heikensivät kokonaisuutta. Lunastettavaksi ehdotetussa Pekka Alavan seisovassa presidenttifuuurissa oli palkintolautakunnan mielestä veistoksellista otetta, mutta se ei kuitenkaan luonnehtinut tarpeeksi kuvattavaa henkilöä. Myös sijoituksessa ja suhteessa eduskuntataloon oli heikkouksia. Teuvo Kotilaisen lunastetuksi ehdotetun luonnoksen liikkeessä lautakunta näki luontevuutta, mutta samalla puutteita syvemmissä muotoilussa, mistä johtui teoksen pintapuolisuus. Niin ikään korkokuvassa ja mitoituksessa oli heikkouksia.⁹⁵ Sakari Saarikiven mielestä Kotilainen oli ratkaissut figuurin ongelman parhaiten ja hänen henkilökuvassaan oli jopa monumentaalista nousuakin, joka muista ehdotuksista puuttui.⁹⁶

Sanomalehdistössä kilpailun tasoa pidettiin matalana, jopa heikkona. Kilpailuun lähetettyjen ehdotusten taso arvioitiin heikoksi ja palkitut ehdotukset erottuivat kirjoittajien mielestä melko

⁹² Sirénin lausunto työvaliokunnan kokouksessa 3.11.1955. SKR, Hk 4.9.4:1.

⁹³ Philomusus: Ståhlbergin patsasluonnoksia katsomassa, Keskipohjanmaa 21.10.1955.

⁹⁴ S[akari] Saarikivi: K. J. Ståhlbergin patsaskilpailu, HS 22.10.1955.

⁹⁵ Kuvanveistokilpailun kilpailupöytäkirja 17.10.1955. SKR, Hk 4.9.4:1.

⁹⁶ S[akari] Saarikivi: K. J. Ståhlbergin patsaskilpailu, HS 22.10.1955.

selvästi muista.⁹⁷ Maakansan toimittajan mukaan *"veistoksellinen ote puuttui monista luomuksista täysin, monet olivat varsin kömpelöitä ja jäykkiä ja eräissä ei ollut juuri nimeksikään yhdermäköisyyttä presidentti K. J. Ståhlbergin kanssa."*⁹⁸ Luonnoksilta odotettiin tarkkaa näköisyyttä, jota ei useimmista töistä kuitenkaan löytynyt. Sen sijaan ehdotuksissa nähtiin esimerkiksi *"mukkavieruja lehtorityyppejä, passiivisia tuijottajia ja yliammuttuja Wibeliushahmoja"*.⁹⁹ Muutamissa kirjoituksissa ihmeteltiin, mikseivät Suomen kaikkein tunnetuimmat kuvanveistäjät osallistuneet kilpailuun, vaikka oli sentään kyse näinkin arvokkaan henkilön muistomerkin luomisesta. Saarikivi piti tähän syynä juuri päättynyttä Marsalkka Mannerheimin ratsastajapatsaskilpailua, jossa sijoittuneet kuvanveistäjät eivät osallistuneet enää K. J. Ståhlbergin patsaskilpailuun. Muutenkin Mannerheimin ratsastajapatsaskilpailun uskottiin aiheuttaneen jälkivaikutuksenaan mielenkiinnon herpaantumista, mikä näkyi Ståhlbergin patsaskilpailun tuloksessa.¹⁰⁰

2. 2. 2. Kutsukilpailu

Ensimmäisen patsaskilpailun jälkeen patsastoimikunnan työvaliokunnalla oli mahdollisuudet antaa patsastehtävä jollekin palkituista kuvanveistäjistä tai määrätä uuden kilpailun toimeenpanemisesta. Työvaliokunta päätyi ratkaisuun, jonka mukaan avoimen kilpailun tulosten perusteella ei voitu vielä päättää patsaan teettämisestä.¹⁰¹ Tämän jälkeen työvaliokunta esitti opetusministeriölle, että tämä ryhtyisi toimenpiteisiin 1 500 000 markan suuruisen määrärahan varaamisesta valtion vuoden 1955 viimeisen lisämenoarvioon uusien patsasluonnosten tilaamista varten.¹⁰² Asia eteni toivotulla tavalla ja marraskuussa 1955 eduskunta myönsi

⁹⁷ Kuvanveistäjä Olli Waittinen Ståhlbergin patsaskilpailun paras, US 18.10.1955.

⁹⁸ Taiteilija Olli Waittinen paras Ståhlbergin patsaskilpailussa, Maakansa 18.10.1955.

⁹⁹ Nimimerkki "Totinen mies": Ståhlbergin patsas, Keski-Uusimaa 21.10.1955.

¹⁰⁰ S[akari] Saarikivi: K. J. Ståhlbergin patsaskilpailu, HS 22.10.1955.

¹⁰¹ K. J. Ståhlbergin patsaskilpailu ei tuottanut hyväksyttävää tulosta, Aamulehti 25.1.1956.

¹⁰² Patsastoimikunnan esitys opetusministeriölle 31.10.1955. SKR, Hk 4.9.4:1.

lisäbudjetissaan hankkeelle esitetyn summan patsasluonnosten hankkimiseen kilpailussa palkituilta ja mahdollisesti muiltakin kuvanveistäjiltä.¹⁰³

Työvaliokunta suunnitteli tilaavansa uudet luonnokset ensimmäisessä kilpailussa palkituilta kuvanveistäjiltä eli Olli Waittiselta, Viljo Savikurjelta ja Armas Tirroselta sekä näiden lisäksi Suomen Akatemian jäseneltä, professori Wäinö Aaltoselta. Aaltosen kutsumisesta kilpailuun keskusteltiin työvaliokunnassa joulukuussa, minkä jälkeen Puntila ja pääjohtaja Aura neuvottelivat asiasta Aaltosen kanssa henkilökohtaisesti.¹⁰⁴ Auran mukaan työvaliokunta pyysi Wäinö Aaltoselta luonnoksen, jotta se saisi kaikki mahdolliset parhaat voimat suunnittelemaan Ståhlbergin patsasta.¹⁰⁵ Kun Aaltonen lupautui tekemään luonnoksen K. J. Ståhlbergin patsaasta, kutsui patsastoimikunta tammikuussa 1956 Waittisen, Savikurjen, Tirrosen ja Aaltosen osallistumaan uuteen patsaskilpailuun.¹⁰⁶ Kuvanveistäjiä pyydettiin jättämään uudet kilpailuluonnoksensa kesäkuun ensimmäiseen päivään mennessä 1956. Kilpailun työohjelman mukaan ehdotuksen tuli olla henkilökuvana. Ehdotuksen piti sisältää kipsimalli jalustoineen mittakaavassa 1 : 4, henkilökuvan pää koossa 1 : 2, pohjapiirros patsaan sijoituspaikasta, leikkauspiirros, pienoismalli, materiaaliselostus ja kustannusarvio. Kuvanveistäjille luvattiin maksaa 250 000 markan korvaus, mikäli ehdotukset jätettiin määräaikaan mennessä ja ne täyttivät työohjelman vaatimukset.¹⁰⁷

Toisen patsaskilpailun alkaessa K. J. Ståhlbergin presidenttimonumentin sijoituspaikaksi oli suunniteltu eduskuntatalon pohjoisen siipirakennuksen edustaa. Ennen tarkan paikan lopullista määräämistä työvaliokunta halusi kuitenkin kuulla eduskuntatalon arkkitehdin, professori J. S. Sirénin mielipiteen suunnitelmista ja pyysi häneltä tarkemman ehdotuksen patsaan sijoituspai-

¹⁰³ K. J. Ståhlbergin patsashanke, Kainuun Sanomat 23.11.1955.

¹⁰⁴ Puntilan kirje W. Aaltoselle 29.12.1955. KA, LAP kansio 106.

¹⁰⁵ K. J. Ståhlbergin patsaskilpailu ei tuottanut hyväksyttävää tulosta, Aamulehti 25.1.1956.

¹⁰⁶ Presidentti Ståhlbergin patsas ei valmistune kevääksi, Etelä-Suomi 1.6.1956.

¹⁰⁷ K. J. Ståhlbergin patsaskilpailu ei tuottanut hyväksyttävää tulosta, Aamulehti 25.1.1956.

kaksi.¹⁰⁸ Sirénin ehdotus oli tarkoitus lähettää kuvanveistäjille sen valmistuttua huhtikuun alkupuolella, mutta sijoituspaikan määrittely kestikin odotettua kauemmin. Viivytysten vuoksi työvaliokunta jatkoi kilpailun määräaikaan syyskuun ensimmäiseen päivään asti.¹⁰⁹ Sijoituspaikkaehdotuksen myöhästyminen ja siitä seurannut määräajan lisääminen aiheuttivat paineita patsashankkeen aikataulussa pysymiseen. K. J. Ståhlbergin patsas oli alkuperäisten suunnitelmien mukaan tarkoitus paljastaa yksikamarisen eduskunnan 50-vuotisjuhlallisuuksien yhteydessä 23. toukokuuta 1957, mutta tavoite osoittautui liian vaikeaksi saavuttaa noin vuosi ennen suunniteltua paljastusajankohtaa. Patsastoimikunnan tiedonannossa kesäkuussa 1956 korostettiin, että määräaika K. J. Ståhlbergin patsaan hankkimiseksi on alunperinkin ollut erittäin lyhyt verrattuna esimerkiksi eräisiin muihin vireilläoleviin patsashankkeisiin. Samalla patsastoimikunta painotti, että pääpaino hankkeessa pantiin patsaan laatuun eikä siihen, että se paljastettaisiin jonakin määröpäivänä.¹¹⁰

Syyskuussa 1956 työvaliokunta tutustui kuvanveistäjiltä saapuneisiin kilpailuehdotuksiin ja pyysi fil. tohtori Jaakko Puokkaa, fil. tohtori Sakari Saarikiveä ja kuvanveistäjä Aimo Tukiaista antamaan lausuntonsa työvaliokunnalle luonnoksista.¹¹¹ Tämän arvostelulautakunnan kokoonpanosta oli sovittu jo edellisen vuoden lopulla suunniteltaessa kutsukilpailun ohjelmaa.¹¹² Asiantuntijat esittivät lausunnot kustakin kilpailuehdotuksesta sekä mielipiteensä siitä, mikä ehdotus sopisi parhaiten toteutettavaksi (Liite 4). Jaakko Puokan mielestä Aaltosen ehdotus teki luotettavimman vaikutuksen, mutta hän näki myös Savikurjen ehdotuksessa myönteisiä ominaisuuksia. Sakari Saarikivi piti parhaina Waittisen ja Aaltosen ehdotuksia.

¹⁰⁸ Patsastoimikunnan kirje Sirénille 21.1.1956. SKR, Hk 4.9.4:1.

¹⁰⁹ Presidentti Ståhlbergin muistopatsas ei valmistune kevääksi, Etelä-Suomi 1.6.1956; Käsittelen patsaan paikkakysymystä tarkemmin seuraavassa luvussa.

¹¹⁰ K. J. Ståhlbergin patsaskilpailun määräaika pidennetty, Länsi-Suomi 1.6.1956; Käsittelen patsaan paljastussuunnitelmia tarkemmin luvussa 2.5.

¹¹¹ Työvaliokunnan kokouksen pöytäkirja 3.9.1956 § 1. SKR, Hk 4.9.4:1.

¹¹² Työvaliokunnan kokouksen pöytäkirja 28.12.1955 § 1. SKR, Hk 4.9.4:1.

Aimo Tukiainen puolestaan uskoi, että niin Aaltosen, Waittisen kuin Savikurjenkin ehdotusten pohjalta olisi voitu kehittää onnistunut monumentti.¹¹³

Ensimmäisessä patsaskilpailussa palkittujen kuvanveistäjien ehdotukset eivät suuresti eronneet heidän ensimmäiseen kilpailuun valmistetuista luonnoksistaan. Viljo Savikurjen ehdotus oli Puokan mielestä lapsellisen pateettinen, tosin pääkuva näköinen ja onnistunut. Myös Saarikivi piti kyseistä ehdotusta naiivina, mutta pään luonnosta onnistuneena. Tukiainen piti Savikurjen ehdotusta jäykkänä, mutta yleisvaikutukseltaan miellyttävänä. Olli Waittisen istuvasta presidenttiluonnoksesta Puokalla ei ollut mitään positiivista sanottavaa, kun taas Saarikiven mielestä figuuri muodosti jalustan kanssa kiinteän ja komean kokonaisuuden, jossa oli "*pyramidin lujuuutta ja juhlavaa nousua*". Tukiainesta Waittisen ehdotus oli veistoksellisen ehjä kokonaisuus, jossa oli monumentaalisuuden tuntua. Tukiainen kuitenkin lisäsi, että ehdotuksessa plastillisen muovailun voima ei ollut kehittynyt, mistä oli seurauksena ylimalkaisuuden ja elottomuuden tuntu. Armas Tirrosen ehdotus oli Puokan mielestä epäonnistunut, kun taas Saarikivi piti sitä tyydyttävänä ja Tukiainen kokonaisvaikutelmaltaan miellyttävänä mutta yksityiskohdissaan elottomana.¹¹⁴

Wäinö Aaltosen kilpailuehdotuksessa presidenttifuuri seiso i vapaasti, nojaten oikealla kädellään jalustalle asetettuun lakikirjaan. Asiantuntijat kiinnittivät lausunnoissaan suurimman huomionsa juuri henkilöha hmon erikoiseen asentoon. Puokka löysi siitä eleganssia ja piti ehdotusta mielenkiintoisena, mutta epäili viimeistelemättömän tekotavan sopivuutta monumentaaliveistokseen. Saarikiven mielestä asento oli epäsovinna ien ja ehdotuksen luonnosmainen käsittely epämonumentaali ien, vaikka kokonaisuutena luonnos miellytti häntä. Aaltosen ehdotuksen sommittelu ja yleisote saivat Tukiaiselta hyväksynnän, mutta kuten muutkin asiantuntijat, hän toivoi luonnokseen lisää monumentaalisuutta.¹¹⁵

¹¹³ Kutsukilpailun asiantuntijalausunnot. SKR, Hk 4.9.4:1.

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ Ibid.

Kuultuaan asiantuntijoiden lausunnot, patsastoimikunnan työvaliokunta esitti yksimielisesti patsastoimikunnalle, että se tilaisi patsaan Wäinö Aaltoselta.¹¹⁶ 50-jäseninen patsastoimikunta kokoontui 19. syyskuuta 1956 eduskuntatalossa ja päätti yksimielisesti valtuuttaa työvaliokunnan tilaamaan K. J. Ståhlbergin patsaan Aaltoselta sillä edellytyksellä, että työn aiheuttamista kustannuksista päästäisiin sopimukseen ja rahoituskysymykset saataisiin järjestetyiksi.¹¹⁷ Lehdistössä uutisoitiin, että kilpailun asiantuntijaraadin ja patsastoimikunnan mielestä Aaltosen luonnos oli sellainen, jota kehittäen ja muovaten paras mahdollinen tulos oli toteutettavissa.¹¹⁸ Tällaista johtopäätöstä ei kuitenkaan löydy asiantuntijalausunnoista, joten ilmeisesti kyse oli yksinomaan työvaliokunnan ja patsastoimikunnan mielipiteestä.

Sanomalehdistössä kutsukilpailun tulokseen suhtauduttiin ristiriitaisesti. Monet toimittajat totesivat, että Wäinö Aaltosen ehdotus oli lopulta ainoa toteuttamiskelpoinen. Kaikkien kirjoittajien mielestä kilpailun ratkaisu ei kuitenkaan näyttänyt niin selvältä kuin se työvaliokunnan yksimielisen ehdotuksen ja patsastoimikunnan yksimielisen päätöksen perusteella julkisuudessa esitettiin. Aaltosen luonnoksesta löydettiin lukuisia heikkouksia, kun taas Waittisen ehdotusta pidettiin saamiaan arvosteluja ansiokkaampana.¹¹⁹ Nimimerkki "Silmät auki" epäili *Sosialidemokraatin* mielipidepalstalla kilpailun asiantuntijoita puolueellisiksi ja yleensä koko kilpailua vain lavastetuksi tapahtumaksi. Hänen mielestään *"tässä ei ole lainkaan ollut kyseessä kilpailu, vaan ennakoilta määrätyn voittajan muodollinen nimeäminen."*¹²⁰ Kilpailun tulos aiheutti kaiken kaikkiaan hyvin vähän arvostelua, mihin näyttää vaikuttaneen Wäinö Aaltosen arvostettu asema monumentaalikuvanveiston johtohahmona — Aaltosen voittoa osattiin odottaa ja se tyydytti sekä patsaan tilaajia että suurta yleisöä.

¹¹⁶ Ståhlbergin patsas ehdotetaan tilattavaksi Wäinö Aaltoselta, Turun Sanomat 14.9.1956.

¹¹⁷ K. J. Ståhlbergin patsas tilataan Wäinö Aaltoselta, HS 20.9.1956.

¹¹⁸ Ståhlbergin patsas ehdotetaan tilattavaksi Wäinö Aaltoselta, Turun Sanomat 14.9.1956.

¹¹⁹ Esimerkiksi nimimerkki "Näyttelyssä kävijä": K. J. Ståhlbergin patsaskilpailu, US 16.9.1956.

¹²⁰ Nimimerkki "Silmät auki": Ståhlbergin patsas, SSD 20.9.1956.

2. 3. MUISTOMERKIN PAIKKA

Jo ensimmäisissä K. J. Ståhlbergin patsashankkeeseen liittyneissä neuvottelutilaisuuksissa asetettiin patsaan pystyttämisen edellytykseksi se, että monumentti sijoitettaisiin eduskuntatalon edustalle Helsinkiin.¹²¹ Ståhlbergin muistomerkki haluttiin pystyttää arvonsa mukaiselle paikalle. Eduskunta-aukio koettiin tällaiseksi paikaksi, sillä eduskuntatalo on parlamentaarisen hallintomuotomme korkeimman vallan keskus ja siten tärkein hallinnollinen rakennus Suomessa. Patsaan sijoituspaikkaa perusteltiin erityisesti sillä, että presidentti Ståhlberg oli kansanvaltaan perustuvan tasavaltaisen hallitusmuodon luoja ja ensimmäinen soveltaja:

*"Eduskuntatalomme eteen ei kukaan ole oikeutetumpi saamaan muistopatsastaan kuin K. J. Ståhlberg, joka valtiollisen toimintansa alusta lähtien korosti, että vain kansanvalta on hyväksyttävä valtiollinen järjestelmä, joka jo viime vuosisadan lopulla ajoi tarmokkaasti äänioikeusuudistusta ja jonka jyrkkään vastustukseen ensi sijassa raukesivat yritykset monarkkiseksi hallitusmuodoksi."*¹²²

Patsaan sijoittaminen eduskuntatalon läheisyyteen hyväksyttiin kaikilla tahoilla, mutta tarkemman sijoituspaikan määrittely aiheutti ongelmia. Helsingin keskustan uusi asemakaavasuunnitelma asetti omalta osaltaan patsaan sijoittamiselle rajoituksia ja eduskuntatalon suunnittelija, arkkitehti J. S. Sirén esitti hyvin suoria mielipiteitä patsaan sijoittamispaikasta.

Helsingin kaupunginhallitus asetti vuonna 1950 Helsingin keskustan asemakaavakomitean, joka puolestaan samana vuonna antoi arkkitehti, professori Yrjö Lindegrenin tehtäväksi laatia asemakaavaehdotuksen pääkaupungin keskustaa varten. Lindegrenin kuoltua vuonna 1952, työn vei päätökseen arkkitehti Erik Kråkström.¹²³ Kaupunginvaltuusto hyväksyi Lindegrenin ja Kråkströmin laatiman asemakaavaehdotuksen 9. marraskuuta 1955.¹²⁴ Asemakaavahankkeen päämääränä oli luoda Helsinkiin uusi mahtava hallinnon ja liike-elämän keskus eduskuntatalon ympärille ja Kamppiin. Kaupunginjohtaja Lauri Ahon mukaan Senaatintorin ympäristön

¹²¹ Puntilan kirja Auralle 27.12.1954. KA, LAP kansio 189-190.

¹²² Ståhlbergin perintö, IS 21.9.1959.

¹²³ Kråkström 1955 b, 108.

¹²⁴ Ståhlbergin patsas saa pyydetyn paikan, HS 29.5.1956.

klassillinen keskusta oli muisto autonomisen Suomen alkuajoilta kun taas uudesta keskustasta oli tarkoitus luoda itsenäisen Suomen ensimmäisten vuosikymmenien tuloksellisen rakennustyön, tulevaisuudenuskon ja kansallisten saavutusten muistomerkki.¹²⁵ Lindegrenin ja Kråkströmin asemakaavaehdotus keskittyi erityisesti Helsingin liikennekysymysten ratkaisuun ja huomiota kiinnitettiin eduskuntatalon ympäristön liikenteen yksityiskohtaiseen järjestelyyn. Ehdotuksessa eduskuntatalon aukiolle oli suunniteltu eritasoperiaatteen mukainen liikennesolmu, jonka tarkoitus oli välittää läpikulkuliikennettä länteen päin.¹²⁶ Liikennejärjestelyt rajoittivat eduskunta-aukion arkkitehtonista suunnittelua ja rajasivat presidenttipatsaan paikkavaihtoehtoja, koska patsaan sijoittaminen eduskuntatalon eteläpäähän ei ollut liikennesolmun vuoksi mahdollista.

Patsastoimikunnan työvaliokunta ryhtyi neuvottelemaan Helsingin kaupungin kanssa patsaan paikasta ensimmäisen patsaskilpailun järjestelyjen yhteydessä. Huhtikuussa 1955 se pyysi kaupunginhallitukselta periaatteellista suostumusta eduskuntatalon edustalle, kaupungin omistamalle alueelle, suunniteltavan patsaan luonnoskilpailun järjestämiseen.¹²⁷ Kaupungin kiinteistötoimiston asemakaavaosasto tutki patsaan sijoittamista keskustan uusien suunnitelmien puitteissa ja totesi, että patsas voidaan sijoittaa esitetylle alueelle. Sijoitussuunnitelmissa tuli kiinteistölautakunnan mukaan kuitenkin ottaa huomioon eduskuntatalon edustan tulevien järjestelyjen aiheuttamat sijoitukselliset näkökohdat, jotka asemakaavaosasto ilmoitti esittävänsä kilpailun yhteydessä.¹²⁸ Kiinteistölautakunta antoi puoltavan lausunnon kaupunginhallitukselle, joka puolestaan ilmoitti, ettei sillä ole mitään sitä vastaan, että patsas sijoitetaan ehdotetulle paikalle huomioonottaen kiinteistölautakunnan näkökohdat.¹²⁹

Ensimmäisen patsaskilpailun ohjelmassa (Liite 3) kilpailijoilta vaadittiin suunnitelma patsaan sijoittamisesta annettuun asemakaavakarttaan. Useissa ehdotuksissa patsas oli sijoitettu joko

¹²⁵ Rakentajapresidentti, Aamulehti 23.9.1959.

¹²⁶ Kråkström 1955 b, 108.

¹²⁷ Patsastoimikunnan esitys Helsingin kaupunginhallitukselle 6.4.1955. SKR, Hk 4.9.4:1.

¹²⁸ K. J. Ståhlbergin patsas soveltuu eduskuntatalon edustalle, US 19.4.1955.

¹²⁹ Ote Helsingin kaupunginhallituksen pöytäkirjasta 21.4.55 § 1123. SKR, Hk 4.9.4:1.

eduskuntatalon keskiakselille tai pohjoisen siipirakennuksen edustalle. Palkintolautakunta piti suurinta osaa sijoitussuunnitelmista epäonnistuneena ja heikosti tutkittuna. Palkituista luonnoksista Waittisen ja Savikurjen sijoitusehdotukset olivat lautakunnan mielestä toteuttamiskelpoisia: Waittinen sijoitti patsaan eduskuntatalon keskiakselille ja Savikurki pohjoisen siipirakennuksen eteen.¹³⁰ Ennen uusien kilpailuluonnoksien tilaamista patsastoimikunnan työvaliokunta halusi määrätä patsaalle tarkan sijoituspaikan ja pyysi eduskuntatalon arkkitehtia, professori J. S. Siréniä kertomaan mielipiteensä patsaan paikasta. Keskusteltaessa patsaan sijoittamisesta keskiakselille, Sirén oli varma, *"että jos vastoin kaikkia arkkitehtonisia periaatteita patsassommitelma siihen yritetään pakottaa, oli se sitten istuva tai seisova — sillä ei ole suurta eroa, siitä tulee joka tapauksessa silloin 'susi'."* Liian pienenä ja ylöspistäväenä patsas menetti Sirénin mielestä arvokkuutensa ja toiseksi se ei ollut millään tavalla arkkitehtonisesti motivoitu. Sirén oli itse aiemmin suunnitellut keskiakselille symmetristä ja matalaa suihkukaivoasetelmaa, mutta presidenttimonumentin sijoittamista kyseiselle paikalle hän piti sopimattomana.¹³¹

Professori Sirénin mielestä ensimmäinen kilpailu epäonnistui, koska sijoituspaikan ja rakennuksen suhteita ei oltu etukäteen tutkittu. Hänen mukaansa tällainen tutkimus oli välttämättä tehtävä ennen patsasluonnosten suunnittelua. Erityisen tärkeänä hän piti eduskuntatalon siipirakennuksien suhteiden selvittämistä suhteessa keskusmassaan. Sirén arvioi, että selvityksen tekeminen vaatisi vuosia, mutta työvaliokunnan mielestä oli pyrittävä hyvin nopeasti ratkaisuun. Jotta patsashanke saatiin etenemään, työvaliokunta pyysi Siréniä tutkimaan patsaan paikkaa yhdessä kaupungin viranomaisten kanssa.¹³² Sirénin kielteinen kanta patsaan sijoittamiseen keskiakselille ja kaupungin uuden asemakaavan asettamat esteet patsaan sijoittamiseksi eduskuntatalon edustan eteläpäähän saivat työvaliokunnan lopulta päättämään ratkaisuun, jossa patsaan paikka oli eduskuntatalon pohjoisen siipirakennuksen edustalla. Työvaliokunta pyysi Siréniä tutkimaan suunniteltua sijoituspaikkaa ja tekemään asiasta oman

¹³⁰ Kuvanveistokilpailun kilpailupöytäkirja 17.10.1955. SKR, Hk 4.9.4:1.

¹³¹ Sirénin lausunto työvaliokunnan kokouksessa 3.11.1955. SKR, Hk 4.9.4:1.

¹³² Ibid.

ehdotuksensa huhtikuuhun 1956 mennessä, jolloin ehdotus oli tarkoitus lähettää kutsukilpailuun osallistuville kuvanveistäjille.¹³³

Sirén tutki sijoitussuunnitelmia ja teki työvaliokunnan yllätykseksi sovittua laajemman, koko eduskuntatalon ympäristöaluetta koskevan asemakaavaehdotuksen. Ehdotukseen kuulunut pienoismalli valmistui huhtikuussa, jolloin Sirén esitteli suunnitelmiaan työvaliokunnalle.¹³⁴ Sirénin miljöösuunnitelmassa Lindegrenin ja Kråkströmin asemakaavaehdotuksen kolmitasoiset liikennejärjestelyt oli muutettu kaksitasoisiksi, mikä vapautti eduskunta-aukion suunnittelua. Eduskunta-aukiolle Sirén ehdotti sijoitettavaksi kahta muistomerkkiä symmetrisesti eduskuntatalon eteläisen ja pohjoisen siipirakennuksen eteen sekä niiden välisen vinon pinnan terasseerausta.¹³⁵ Työvaliokunta keskusteli Sirénin ehdotuksesta useaan otteeseen ja päätti kysyä eduskunnan mielipidettä sijoituspaikasta.¹³⁶ Puheenjohtaja Aura, sihteeri Pekkonen ja arkkitehti Tuukkanen neuvottelivat asiasta eduskunnan kansliatoimikunnan kanssa, joka totesi ettei patsaan paikan määrääminen kuulu eduskunnalle vaan asiantuntijoille. Tämän jälkeen työvaliokunta kääntyi Helsingin kaupunginhallituksen puoleen esittämällä sille Sirénin sijoitussuunnitelman ja pyytämällä sitä luovuttamaan K. J. Ståhlbergin presidenttipatsasta varten paikan eduskuntatalon pohjoisen siipirakennuksen edustalta.¹³⁷ Tuukkanen neuvotteli kaupunginhallituksen jäsenten kanssa¹³⁸ ja kesäkuussa 1956 kaupunginhallitus päätti, että patsas voidaan sijoittaa eduskuntatalon pohjoisen siipirakennuksen edustalle siten, että lopullisessa sijoituksessa otetaan huomioon alueen tulevien järjestelyjen aiheuttamat näkökohdat kiinteistöviraston asemakaavaosaston ohjeiden mukaisesti.¹³⁹

¹³³ Työvaliokunnan kokousten pöytäkirjat 28.12.1956 § 3 ja 10.1.1956 § 2. SKR, Hk 4.9.4:1.

¹³⁴ Patsastoimikunnan tiedonanto opetusministeriölle 12.11.1959. SKR, Hk 4.9.4:1.

¹³⁵ Sirén 1959, 127.

¹³⁶ Työvaliokunnan kokouksen pöytäkirja 20.4.1956 § 1. SKR, Hk 4.9.4:1.

¹³⁷ Työvaliokunnan kokousten pöytäkirjat 4.5.1956 § 2 ja 12.5.1956 § 2. SKR, Hk 4.9.4:1.

¹³⁸ Työvaliokunnan kokouksen pöytäkirja 12.6.1956 § 1. SKR, Hk 4.9.4:1.

¹³⁹ Ote Helsingin kaupunginhallituksen pöytäkirjasta 7. 6.1956 § 1766. SKR, Hk 4.9.4:1.

Syksyllä 1956 työvaliokunta teki patsastoimikunnan valtuuttamana sopimuksen presidenttipatsaan tilaamisesta Väinö Aaltosen kanssa. Patsaan sijoituskysymystä käsiteltiin seuraavan kerran maaliskuussa 1957, jolloin Väinö Tuukkasen mielestä patsaan lopullinen paikka voitiin jo ratkaista, vaikka patsaan ympäristö täytyikin suorittaa väliaikaisilla järjestelyillä. Työvaliokunta pyysi professori Aaltosta tutkimaan paikkakysymystä yhdessä Helsingin kaupungin asemakaavaosaston kanssa niin, että asia ratkeaisi kuluvana keväänä.¹⁴⁰ Aaltonen neuvotteli asemakaavaosaston kanssa ja esitti sille oman ehdotuksensa patsaan paikasta ja ympäristön järjestelyistä.¹⁴¹ Patsaan veistämisestä Aaltosen kanssa tehdyn sopimuksen mukaisesti lopulliset arkkitehtityöt eli piirustukset patsaan sijoituspaikasta ja ympäristöstä valmisti seuraavan syksyn ja kevään aikana Arkkitehtitoimisto Irma ja Matti Aaltonen.¹⁴² Kesäkuussa vuonna 1958 Helsingin kaupunginhallitus päätti, että presidentti K. J. Ståhlbergin patsas voidaan sijoittaa Arkkitehtitoimisto Irma ja Matti Aaltosen piirustuksen n:o D3/20.5.-58 osoittamalle paikalle eduskuntatalon pohjoisen siipirakennuksen edustalle. Samalla kaupunginhallitus myönsi käyttövaroistaan 4 000 000 markkaa yleisten töiden lautakunnan käytettäväksi patsaan perustoitä ja ympäristön järjestelyä varten.¹⁴³

Patsaan lopullisen sijoituspaikan ratkettua työvaliokunta keskittyi muihin patsashankkeeseen liittyviin asioihin kuten patsaan valusopimukseen ja lisämäärärahojen anomiseen. Aivan hankkeen loppuvaiheessa se joutui kuitenkin vielä käsittelemään patsaan sijoittamiseen liittyneitä toimenpiteitä, sillä Ståhlbergin muistomerkin paljastusta seuranneena päivänä J. S. Sirén lähetti patsastoimikunnalle 200 000 markan laskun arkkitehtitehtävistään patsaan valmistelujen yhteydessä.¹⁴⁴ Työvaliokunta palautti laskun ja ilmoitti Sirénille, ettei patsastoimikunta missään vaiheessa ollut tilannut häneltä mitään arkkitehtitehtäviä.¹⁴⁵ Sirénin mielestä

¹⁴⁰ Työvaliokunnan kokouksen pöytäkirja 1.3.1957 § 1. SKR, Hk 4.9.4:1.

¹⁴¹ Patsastoimikunnan anomus Helsingin kaupunginhallitukselle 7.11.1957. SKR, Hk 4.9.4:1

¹⁴² Patsastoimikunnan kirje Sirénille 28.9.1959. SKR, Hk 4.9.4:1.

¹⁴³ Ote Helsingin kaupunginhallituksen pöytäkirjasta 12.6.1958 § 1836. SKR, 4.9.4:1.

¹⁴⁴ Sirénin kirje patsastoimikunnalle 23.9.1959. SKR, Hk 4.9.4:1.

¹⁴⁵ Patsastoimikunnan kirje Sirénille 28.9.1959. SKR, Hk 4.9.4:1.

patsastoimikunnan tuli maksaa lasku hänelle, koska se ei ollut kohtuuton ja ei vallinnut erimielisyyttä siitä, että hän oli tehnyt tilatun työn. Sirénin lakimies otti yhteyttä työvaliokuntaan, joka lupasi neuvottelujen jälkeen anoa summaa opetusministeriöltä.¹⁴⁶ Työvaliokunta lähetti laskun opetusministeriölle "*asian mahdollisesti vaatimia toimenpiteitä varten*" huomauttaen, että sen mielestä lasku oli kohtuuton eikä patsastoimikunnalla ollut enää käytettävissään käyttövaroja tällaisen arvaamattoman lisäpalkkion suorittamiseen.¹⁴⁷ Opetusministeriö asetti joulukuussa patsastoimikunnan käytettäväksi 516 132 markkaa patsaan hankkimisesta aiheutuneiden, vielä maksamatta olevien erien suorittamista varten. Määrärahasta palkkioiden osuus oli 303 050 markkaa, joten ilmeisesti Sirénin lasku sisältyi tähän rahasummaan.¹⁴⁸

2. 4. PATSAAN VALMISTUMINEN

2. 4. 1. Wäinö Aaltonen monumentin toteuttajana

Wäinö Aaltonen sai 1920- ja 30-luvuilla tehtäväkseen suomalaisuuden kuvan kirkastamisen kuvanveiston avulla. Hän rakensi Suomen kansalle sankarillisen menneisyyden klassismin muotokielen kautta. Aaltosen monumentit olivat tärkeä osa nuoren tasavallan uutta identiteettiä, niistä haettiin itseluottamusta sotien repimän kansan keskuuteen. Hänen työllään oli Reitalan mukaan perustavaa laatua oleva merkitys varsinkin sivistyneistön ja keskiluokan kansalliselle identiteetille.¹⁴⁹ Aaltonen kehitti monumentaalikuvanveistoon oman kuvaohjelmansa ja noudatti teoksissaan idealisoivaa ja arkaaisoivaa, tyylitellysti klassisoivaa

¹⁴⁶ Lakiasiantointimisto Niemelä & Relanderin kirje patsastoimikunnalle 7.11.1959. SKR, Hk 4.9.4:1.

¹⁴⁷ Patsastoimikunnan kirje opetusministeriölle 12.11.1959. SKR, 4.9.4:1.

¹⁴⁸ Opetusministeriön maksukehoitus valtiokonttorille 2.12.1959 n:o 1837/358 a.d.op. min.1959. SKR, Hk 4.9.4:3.

¹⁴⁹ Reitala 1982, 437; Reitala 1994, 12.

muotokieltä.¹⁵⁰ Hänen luomansa julkisen kuvanveiston sopivaisuuskäytännöt vakiintuivat ja ajan myötä ne muuttuivat itsestäänselvyyksiksi. Selkeä kuvaohjelma takasi, että myös suuri yleisö ymmärsi Aaltosen veistosten kieltä.¹⁵¹

Wäinö Aaltonen nousi esikuvalliseen asemaan kansallisen kuvanveistotaiteen toteuttajana ja säilytti johtavan asemansa hyvin pitkään. Wäinö Aaltosella oli merkittäviä suosijoita, jotka rakensivat romanttista taiteilijamyyttä hänen ympärilleen.¹⁵² Erityisesti taidehistorioitsija Onni Okkonen piti Aaltosta taiteilijanerona ja tuki kuvanveistäjän asemaa kriitikittömästi teksteissään:

*"Suomen taiteessa hänen nimensä merkitsee uudistavaa ja uudestiluovaa renessanssivoimaa. Kuvailevan realismin ja opitun taiteenharjoituksen jälkeen hän vasta varsinaisesti luo, luonnonvoimaisella neroudellaan, suomalaisen veistotaiteen ominaisarvon."*¹⁵³

Aaltonen sai myös laajaa julkista tunnustusta työlleen: vuonna 1948 Aaltonen valittiin Suomen Akatemian ensimmäiseksi kuvataiteen edustajaksi ja Helsingin yliopisto promovoi hänet kunniatohtoriksi 1950.¹⁵⁴ Kuvanveistäjä Eila Hiltusen mukaan Suomessa eli vielä 1950-luvullakin voimakas Wäinö Aaltosen kultti¹⁵⁵, jonka varjoon muut aikakauden kuvanveistäjät jäivät. Tämä ilmeni erityisesti julkisia monumentteja suunniteltaessa ja tilattaessa. Lindgrenin mukaan kuvanveistäjillä, jotka sovelsivat Aaltosen luomia sopivaisuuskäytäntöjä ratkaisuihinsa, oli suuremmat edellytykset sijoittua julkisissa veistoskilpailuissa. Jos kilpailuttaminen ei tuottanut toivottuja, konventioiden mukaisia ehdotuksia, tilaajat kääntyivät suoraan Aaltosen puoleen.¹⁵⁶

¹⁵⁰ Lindgren 1996, 25.

¹⁵¹ Lindgren 1996, 28.

¹⁵² Reitala 1994, 11.

¹⁵³ Okkonen 1951, 32.

¹⁵⁴ Wäinö Aaltonen (1894-1966) [<http://www.histseura.fi/biografia/artikkelit/1267b.html>] heinäkuu 1998.

¹⁵⁵ Marja-Terttu Kivirinta: Opit ulkomaisilta taiteilijoilta, HS 22.11.1997.

¹⁵⁶ Lindgren 1996, 28.

Vaikka Aaltonen työskenteli lukuisten monumentaaliveistosten parissa, hän ei mielestään saanut arvoisiaan tehtäviä. Aaltosen kaipaama kansallinen suurmonumentti, Marsalkka Mannerheimin ratsastajapatsas, päätettiin pystyttää 1950-luvun alussa. Tehtävää ei kuitenkaan annettu suoraan Wäinö Aaltoselle vaan julistettiin yleinen kilpailu. Konttisen mukaan monet kuvanveistäjät uskoivat, että kilpailusta huolimatta tehtävä ohjautuisi Aaltoselle.¹⁵⁷ Tammikuussa 1954 ratkaistussa kilpailussa ensimmäistä palkintoa ei jaettu, mutta toisen palkinnon saivat Wäinö Aaltonen ja Heikki Konttinen. Monet taide-elämän edustajat, muun muassa Ludwig Wennervirta, asettuivat puolustamaan Aaltosen ehdotusta ja vaativat patsaan tilaamista suoraan häneltä. Patsasvaltuuskunta ei siihen kuitenkaan suostunut ja julisti uuden kilpailun, jonka perusteella ratsastajapatsaan toteuttajaksi valittiin Aimo Tukiainen.¹⁵⁸ Aaltonen ei osallistunut toiseen kilpailuun vaan asettui puolustamaan omaa idealisoivan klassismin mukaista näkemystään kilpailuohjelman vaatimaa naturalismia vastaan.¹⁵⁹

Kruskopfin mukaan Mannerheimin ratsastajapatsaskilpailun jälkeen Aaltosen kannattajajoukko pyrki siihen, että julkiset monumenttityöt annettiin suoraan akateemikolle, ilman kilpailua. Tässä onnistuttiinkin esimerkiksi presidentti P. E. Svinhufvudin patsastyön yhteydessä.¹⁶⁰ Myös K. J. Ståhlbergin patsashanke yritettiin alunperin ohjata suoraan Wäinö Aaltoselle. Patsastoimikunnan ja sen työvaliokunnan jäsenen, L. A. Puntilan mielestä K. J. Ståhlbergin patsastyö kuului Aaltoselle. Hän kirjoitti joulukuussa 1954 asiasta patsastoimikunnan puheenjohtaja Auralle:

"Tälle tielle lähteminen edellyttäisi – käsitykseni mukaan – että työ annettaisiin Wäinö Aaltoselle. Hänen taiteestaanhan saatetaan kiistellä. Mutta yksi on varmaa: nykyään elävistä hän vielä tällä hetkellä suurissa tehtävissä on pitkälti nuorempiaan edellä, vaikka uusi polvi taajana rintamana seuraakin tuntumassa. Olisi kuitenkin kulttuuri-

¹⁵⁷ Konttinen 1989, 86.

¹⁵⁸ Kruskopf 1990, 95; Konttinen 1989, 102.

¹⁵⁹ Lindgren 1996, 31.

¹⁶⁰ Kruskopf 1990, 110.

poliittinen virhe, ellei Aaltosen annettaisi syventyä todella mittavaan tehtävään, kun hän vielä on väkevä."¹⁶¹

Kun patsashankkeelle saatiin eduskunnan rahoitus, patsastoimikunta päätti Puntilan mielipiteestä huolimatta julistaa avoimen patsaskilpailun.¹⁶² Aaltonen ei osallistunut ensimmäiseen kilpailuun, mutta kutsukilpailuun hän teki luonnoksensa patsastoimikunnan työvaliokunnan pyynnöstä.

Wäinö Aaltosen voittoa kutsukilpailussa osasivat odottaa niin kuvanveistäjät kuin suuri yleisökin. Työvaliokunnan yksimielinen ehdotus ja patsastoimikunnan yksimielinen päätös työn antamisesta Aaltoselle aiheuttivat siitä huolimatta arvostelua lehdistössä. Aaltosen luonnos ei miellyttänyt kaikkia ja kaikkein suurimmissa kritiikeissä sitä pidettiin karkeana ja viimeistelemättömänä, joka ei edes täyttänyt osallistumisehtoja. Ratkaisua pidettiin ennakolta määrätyn voittajan muodollisena nimeämisenä ja ihmeteltiin, miksi piti järjestää lavastetulta tuntuva kilpailu, jos patsastyö joka tapauksessa haluttiin antaa tietylle taiteilijalle.¹⁶³ Yleisesti ottaen Aaltosen valinnan aiheuttama arvostelu oli kuitenkin vähäistä ja laimeni pian päätöksen jälkeen. Hankkeen edistyessä, varsinkin kipsimallin ja lopullisen pronssipatsaan valmistuttua, suhtautuminen akateemikko Aaltoseen oli pääasiassa ihailevaa ja kunnioittavaa. Myöhemmin, 1960-luvun alussa, Aaltosen monumenttityöt, erityisesti K. J. Ståhlbergin ja P. E. Svinhufvudin presidenttipatsaat, saivat ankaraa kritiikkiä niin kriitikoilta kuin abstraktimpaa ilmaisua vaativilta nuorilta kuvanveistäjiltä.¹⁶⁴ Ikääntyvän Aaltosen asemaa horjutti uuden kuvanveistäjä sukupolven ja heidän vaatimustensa ohella myös Aaltosen oma heikkeneminen, mikä näkyi epätasaisuutena hänen viimeisien vuosiansa tuotannossa.¹⁶⁵

¹⁶¹ Puntilan kirje Auralle 27.12.1954. KA, LAP kansio 189-190.

¹⁶² Puntilan kirje W. Aaltoselle 29.12.1955. KA, LAP kansio 106.

¹⁶³ Nimimerkki "Silmät auki": Ståhlbergin patsas, SSD 20.9.1956.

¹⁶⁴ Ahtola-Moorhouse 1990 b, 113.

¹⁶⁵ Schildt 1969, 14.

2. 4. 2. Kilpailuluonnoksesta pronssipatsaaksi

Patsastoimikunnan puheenjohtaja Teuvo Aura, sihteeri Martti Pekkonen ja kuvanveistäjä Wäinö Aaltonen allekirjoittivat 30. päivänä lokakuuta 1956 sopimuksen presidentti K. J. Ståhlbergin patsaan veistämisestä (Liite 5). Sopimuksessa patsastoimikunta ilmoitti tilaavansa Wäinö Aaltoselta kilpailuluonnoksen mukaisena K. J. Ståhlbergin patsaan kipsissä. Työn oli valmistuttava viimeistään kahden vuoden kuluttua sopimuksen allekirjoittamisesta. Sopimuksen mukaan patsastoimikunta huolehti patsaan pronssivalusta ja kivitöistä kustannuksineen, mutta näiden töiden valvonta kuului Aaltoselle. Patsaan hinnaksi sopimuksessa määriteltiin 10 000 000 markkaa, josta kustannusten osuus oli 6 000 000 markkaa ja työpalkkojen osuus 4 000 000 markkaa.¹⁶⁶ Ennen sopimuksen allekirjoittamista patsastoimikunnan työvaliokunta oli neuvotellut Aaltosen kanssa sopimuksen ehtoista. Omassa kustannusarvioehdotuksessaan Aaltonen esitti, että patsastoimikunta patsaasta aiheutuvien kustannusten ja kuvanveistäjän palkkion lisäksi rahoittaisi uuden työhuoneen pystyttämistä Kulosaareen. Tähän työvaliokunta ei kuitenkaan suostunut vedoten siihen, että kysymys oli julkisista valtion varoista. Aaltonen ehdotti myös kuukausipalkkajärjestelmää, mutta työvaliokunta ei hyväksynyt sitäkään vedoten samaan seikkaan kuin aiemminkin ja siihen, että tilaus oli annettu Suomen Akatemian jäsenelle, joka jo nautti julkisista varoista maksettavaa vakinaista palkkaa.¹⁶⁷

Neuvoteltuaan Aaltosen kanssa patsaan valmistamisen kustannuksista työvaliokunnalle selvisi, ettei eduskunnan myöntämä 12 000 000 markan määräraha riittänyt hankkeen lopulliseen toteuttamiseen. Patsaan kipsimallin valmistamiskustannusten lisäksi kuluja syntyi pronssivalusta ja jalustan valmistamisesta, jotka työvaliokunnan arvioiden mukaan maksoivat yhteensä noin 8 500 000 markkaa. Niinpä samalla, kun työvaliokunta pyysi opetusministeriöltä lupaa sopimuksen tekemiseen Aaltosen kanssa, se anoi opetusministeriöltä lisämäärärahaa patsasta varten. Anomuksessa työvaliokunta ehdotti, että määrärahan tarve arvioitaisiin vasta lopullisten kustannusten selvittyä kipsivalun jälkeen.¹⁶⁸ Opetusministeriö sekä hyväksyi patsaan

¹⁶⁶ Sopimus presidentti K. J. Ståhlbergin patsaan valmistamisesta 30.10.1956. SKR, Hk 4.9.4:1.

¹⁶⁷ Patsastoimikunnan kirje W. Aaltoselle 6.10.1956. SKR, Hk 4.9.4:1.

¹⁶⁸ Patsastoimikunnan anomus opetusministeriölle 15.10.56. SKR, Hk 4.9.4:1.

valmistamisesta solmittavan sopimuksen että ilmoitti tehneensä periaatepäätöksen, jonka mukaan tarvittava lisämääräraha otetaan johonkin seuraavan vuoden lisämenoarvioon.¹⁶⁹

Sopimuksen allekirjoittamisen jälkeen Waino Aaltonen ryhtyi valmistamaan presidenttipatsasta Kulosaaren ateljeessaan. Hänelle oli sopimuksen ehtojen mukaisesti varattu kaksi vuotta aikaa patsaan kipsimallin tekemiseen, mutta työn epäiltiin valmistuvan jo aikaisemmin.¹⁷⁰ K. J. Ståhlbergin presidenttipatsaan ohella Aaltonen työskenteli useiden muidenkin julkisten veistohankkeiden parissa.¹⁷¹ Samanaikaisesti hän osallistui myös aktiivisesti näyttelytoimintaan. Vuonna 1957 hän piti maalaus- ja piirustusnäyttelyn Tampereella sekä veistos- ja maalausnäyttelyn Prahassa Tšekkoslovakian kulttuuriministeriön kutsusta. Seuraavana vuonna Tampereen maalausnäyttely kiersi veistoksilla laajennettuna ympäri Suomea. Tämän lisäksi Aaltonen otti osaa muun muassa Taiteilijaliitto 58:n näyttelyyn sekä suomalaisen taiteen näyttelyihin Neuvostoliitossa ja Kiinassa.¹⁷²

Marraskuussa 1958, kun kaksi vuotta sopimuksen allekirjoittamisesta oli kulunut, K. J. Ståhlbergin patsastoimikunnan työvaliokunta tiedusteli Waino Aaltoselta milloin hän saisi kipsimallin valmiiksi. Valiokunta toivoi kuvanveistäjän vastaavan ensi tilassa, koska tieto tarvittiin jalustan ja valutyön tilauksia sekä eduskunnalle tehtävää selvitystä varten.¹⁷³ Aaltonen lupasi plastoliinimallin olevan valmis kuluvan vuoden aikana¹⁷⁴ ja malli valmistuikin joulukuun lopulla, minkä jälkeen se valettiin kipsiin. Työvaliokunta tutustui työhön ensin, minkä jälkeen patsastoimikunta ja lehdistön edustajat kutsuttiin Aaltosen Kulosaaren ateljeehen. Aaltonen

¹⁶⁹ Opetusministeriön kirje patsastoimikunnalle 19.10.56 N:o 1417/254 AD Op.min.1956. SKR, Hk 4.9.4:1.

¹⁷⁰ Pres. Ståhlbergin patsas valmis kahdessa vuodessa, SSD 1.11.1956.

¹⁷¹ Esimerkiksi Rautatien rakentajain muistomerkki *Rautatierallari* n. 1954-57, Kymi Oy:n palveluksessa olleiden kaatuneiden sankaripatsas *Läpi tulen* n. 1955-58, *Luotsipatsas* 1957-59, P. E. Svinhufvudin presidenttipatsas 1957-59 sekä useat sankaripatsaat samalta ajalta. Pfäffli ja Ahvenjärvi 1994, 232-246.

¹⁷² Pfäffli 1994, 325.

¹⁷³ Patsastoimikunnan kirje W. Aaltoselle 4.11.1958. SKR, Hk 4.9.4:1.

¹⁷⁴ W. Aaltosen kirje patsastoimikunnalle. SKR, Hk 4.9.4:1.

esitteli 4,5 metriä korkeaa kipsipatsasta kutsuvierasjoukolle, joka Helsingin Sanomien toimittajan mukaan piti yksimielisesti patsaan päätä erittäin onnistuneena.¹⁷⁵

Patsaan pronssivalusta ja jalustasta huolehtiminen kuuluivat sopimuksen mukaan patsastoimikunnalle eli käytännössä siis patsastoimikunnan työvaliokunnalle. Syksyllä 1958 puheenjohtaja Aura neuvotteli vuorineuvos Petri Brykin kanssa mahdollisuudesta saada patsaan pronssivaluun tarvittava materiaali lahjoituksena Outokumpu Oy:ltä.¹⁷⁶ Marraskuussa työvaliokunta pyysi Outokumpu Oy:n hallintoneuvostoa lahjoittamaan 1 600 kiloa pronssia patsaan valamiseen perustellen anomusta presidenttipatsashankkeen edistymisellä, määrärahan riittämättömyydellä sekä hankkeen merkittävyydellä. Outokumpu Oy päätti lahjoittaa tarvittavan metallin K. J. Ståhlbergin patsasta varten.¹⁷⁷ Kustannuksia edelleen vähentääkseen työvaliokunta anoi valtioneuvostolta oikeutta suorittaa valamis- ja pystyttämistyöt liikevaihtoverotta sekä pyysi Helsingin kaupunginhallitusta suorittamaan patsaan perustukseen liittyvät työt kaupungin omalla kustannuksella.¹⁷⁸ Valtioneuvosto hyväksyi liikevaihtoveroa koskeneen anomuksen ja kaupunginhallitus myönsi käyttövaroistaan 4 000 000 markkaa perustustöitä ja patsaan pystyttämisen jälkeisiä ympäristön järjestelyä varten yleisten töiden lautakunnalle sitoutuen näin hoitamaan kyseiset työt.¹⁷⁹

Työvaliokunta pyysi syksyllä 1958 patsaan valamisesta tarjoukset Matti Aaltosen ehdotuksen perusteella Taidevalimo Arttu Haloselta, Taidevalimo Aaron Oy:ltä, Bergmans Konstgjuteri Ab:lta Ruotsista ja Lauritz Rasmussens Konstgjuterilta Tanskasta.¹⁸⁰ Käsiteltyään tarjoukset

¹⁷⁵ Presidentti Ståhlbergin patsas valmistui eilen kipsiin, HS 31.12.1958.

¹⁷⁶ Työvaliokunnan kokouksen pöytäkirja 24.10.1958 § 2. SKR, Hk 4.9.4:1.

¹⁷⁷ Työvaliokunnan anomus Outokumpu Oy:n hallintoneuvostolle 4.11.1958. SKR, Hk 4.9.4:1; Työvaliokunnan kokouksen pöytäkirja 1.12.1958 § 3. SKR, Hk 4.9.4:1.

¹⁷⁸ Patsastoimikunnan anomus valtioneuvostolle 10.4.1959. SKR, Hk 4.9.4:1; Patsastoimikunnan tiedonanto opetusministeriölle 30.6.1959. SKR, Hk 4.9.4:1.

¹⁷⁹ Valtioneuvoston päätös 30.4.1959 VMAD ver. 943/197 1959. SKR, Hk 4.9.4:1; Ote Helsingin kaupunginhallituksen pöytäkirjasta 7. 6.1956 § 1766, SKR, Hk 4.9.4:1.

¹⁸⁰ M. Aaltosen kirje patsastoimikunnalle 23.9.1958. SKR, Hk 4.9.4:1; Työvaliokunnan kokouksen pöytäkirja 24.9.1958 § 3. SKR, Hk 4.9.4:1.

työvaliokunta päätti antaa valutyön Taidevalimo Aaron Oy:n tehtäväksi sillä ehdolla, että sopimus syntyisi 2 400 000 markan hinnasta ilman liikevaihtoveroa.¹⁸¹ Pronssivalusopimus allekirjoitettiin joulukuussa 1958. Sopimuksessa valmistaja sitoutui suorittamaan valutyön kuvanveistäjän valvonnan alaisena valmiiksi heinäkuun 10. päivään 1959 mennessä ja viimeistään kuuden kuukauden kuluessa siitä päivästä lukien, jolloin kipsimalli on toimitettu valimoon. Valutyön hinnaksi sovittiin 2 176 000 markkaa ilman liikevaihtoveroa. Wainö Aaltonen vaati sopimukseen työehdot, joiden mukaan valmistaja sitoutui valamaan kappaleet sen suuruisina kuin kuvanveistäjä määräsi ja lupasi, ettei valussa käytetä romumetallia eikä grafiittia muotin pinnassa. Lisäksi valmistaja sitoutui punnitsemaan metallin tarkasti prosentuaalisesti oikeaan suhteeseen jokaista sulatuserää kohti.¹⁸²

Wainö Aaltonen toimitti presidenttipatsaan kipsimallin valimoon vasta 16. maaliskuuta 1959. Taidevalimo Aaron Oy ilmoitti patsastoimikunnalle, että työajan lyheneminen kuudesta kuukaudesta kolmeen ja puoleen kuukauteen aiheutti valukustannusten kohoamisen. Valun, viimeistelyn ja patinoinnin suorittaminen kaksi ja puoli kuukautta lyhyemmässä ajassa pakotti valimon teettämään ylitöitä, jotka kohottivat työkustannuksia. Ylitöiden lisäksi täytyi käyttää uutta työvoimaa, jonka nopeus ja teho ei ollut vanhan miehistön veroista. Niin ikään työvaiheiden yhtäaikainen suorittaminen vaikeutti ja lisäsi kustannuksia. Alkuperäisen suunnitellun 6 000 työtunnin sijasta täytyi käyttää kaikkiaan 7 900 työtuntia, joista 1 600 oli ylityönä tehtäviä.¹⁸³ Työvaliokunnan ja valimon neuvotteluissa sovittiin ensin, että patsaan hinta nousisi 950 000 markalla, mutta myöhemmin käydyissä neuvotteluissa hinnankorotus laskettiin 750 000 markkaan rakennustyöläisten lakon aiheuttaman patsaan paljastuspäivän siirtymisen vuoksi.¹⁸⁴ Työvaliokunta anoi opetusministeriöltä 750 000 markan suuruista lisämäärärahaa

¹⁸¹ Työvaliokunnan kokouksen pöytäkirja 1.12.1958 § 1. SKR, Hk 4.9.4:1.

¹⁸² W. Aaltosen kirje patsastoimikunnalle 25.11.1958. SKR, Hk 4.9.4:1; Sopimus K. J. Ståhlbergin patsaan valamisesta 11.12.1958. SKR, Hk 4.9.4:1.

¹⁸³ Taidevalimo Aaron Oy:n kirje patsastoimikunnalle 15.5.1959. SKR, Hk 4.9.4:1.

¹⁸⁴ Työvaliokunnan kokouksen pöytäkirja 27.8.1959 § 1. SKR, Hk 4.9.4:1; Käsittelen paljastusajankohdan siirtymistä tarkemmin myöhemmin tässä ja seuraavassa luvussa.

uusien kustannusten peittämiseksi ja sai sen vuoden 1959 toisessa lisämenoarviossa.¹⁸⁵ Kun patsaan uusista valukustannuksista oli päästy sopimukseen, kipsimalli valettiin kuiviin muotteihin, jotka oli tehty ranskalaisesta taidevaluhiekasta¹⁸⁶. Kolme kuukautta vaatinut hiekkavalu suoritettiin kahdeksassa kappaleessa ja se valmistui heinäkuun alussa 1959. Valmis pronssipatsas oli 430 senttimetriä korkea ja se painoi 1 214 kilogrammaa.¹⁸⁷

Työt presidenttipatsaan jalustan aikaansaamiseksi aloitettiin syksyllä 1958. Työvaliokunta teki jalustahankkeessa kiinteää yhteistyötä Matti Aaltosen kanssa, jonka arkkitehtitoimisto vastasi patsaan jalusta- ja ympäristösuunnitelmista. Matti Aaltonen antoi kiviliikkeille yksityiskohdaisempia tietoja jalustatyöstä isänsä Wäinö Aaltosen ohella. Kaikkien liikkeiden, joilta tarjoukset oli pyydetty (Oy Forsmanin Kiviveistämö, Granit Oy, Oy Lehdon Kiviveistämö ja Suomen Kiviteollisuus Oy) annettua tarjouksensa, työvaliokunta joutui pyytämään uudet tarjoukset kyseisiltä liikkeiltä, sillä kuvanveistäjä Aaltonen oli tehnyt viime hetken muutoksia patsaan jalustaan. Uudessa suunnitelmassa jalustakivi oli aiempaa suurempi, mikä aiheutti muutoksia myös alustasanteen kivien mittoihin. Oy Forsmanin Kiviveistämö ilmoitti, ettei sen koneilla voinut kiillottaa niin suurta kiveä kuin uudessa tarjouspyynnössä edellytettiin, joten se ei pystynyt osallistumaan tarjouskilpailun toiseen vaiheeseen. Tarkasteltuaan kiviliikkeiden tarjouksia, työvaliokunta päätti tilata patsaan jalustan tasanteen kivityöt edullisimman tarjouksen tehneeltä Suomen Kiviteollisuus Oy:ltä.¹⁸⁸

Tarjouksen mukainen sopimus patsastoimikunnan työvaliokunnan ja Suomen Kiviteollisuus Oy:n kesken patsaan jalustan ja tasanteen kivityöistä allekirjoitettiin kesäkuussa 1959. Sopimuksessa valmistaja sitoutui suorittamaan työn valmiiksi paikoilleen asennettuna siten, että patsaan paljastaminen olisi mahdollista 17. heinäkuuta 1959. Jalustan raaka-aineena valmistajan oli käytettävä Vehmaan punaista graniittia ja jalustakivi oli kiillotettava kokonaan. Tasanteen

¹⁸⁵ Patsastoimikunnan tiedonanto opetusministeriölle 30.6.1959. SKR, Hk 4.9.4:1.

¹⁸⁶ Taidevalimo Aaron Oy:n kirje patsastoimikunnalle 30.10.1958. SKR, Hk 4.9.4:1.

¹⁸⁷ Maija-Liisa Heini: K. J. Ståhlbergin patsas valmis — jalusta viimeistelyä vailla, HS 8.7.1959.

¹⁸⁸ Työvaliokunnan kokouksien pöytäkirjat 24.9.1958 § 2 ja 24.10.1958 § 1. SKR, Hk 4.9.4:1.

päälly- ja sivulaatat tuli hakata hienoksi ristipäällä ja kivet asentaa tilaajan toimesta rakennetulle perustalle. Kivet oli juotettava ja saumattava betonilla ja saumaus päällystettävä värittömällä, juoksevalla muovilla. Kivityön kokonaishinta oli sopimuksen mukaan 2 117 600 markkaa ilman liikevaihtoveroa.¹⁸⁹

Alkuperäisten suunnitelmien mukaan jalustan piti valmistua heinäkuun alkuun mennessä. Helsingin kaupunki oli rakentanut jalustan perustan valmiiksi ja Suomen Kiviteollisuus Oy:n rakennustyöläiset aloittaneet perustan päällystämisen graniitilla, kun työt keskeytyivät ensimmäinen päivä kesäkuuta 1959 alkaneen rakennusalan työläisten lakon vuoksi.¹⁹⁰ Patsastoimikunnan työvaliokunnan vetoamuksista ja Suomen Rakennustyöläisten Liitto r.y:n keskuslakkotoimikunnan suosittelusta huolimatta Vehmaan Vilkkilän paikallinen lakkotoimikunta ei suostunut vapauttamaan patsastyötä lakosta.¹⁹¹ Jalustan valamista jatkettiin heinäkuun lopulla ja se valmistui elokuussa 1959. Syyskuun 17. päivän vastaisena yönä pronssinen presidenttipatsas siirrettiin kuorma-autolla Köydenpunojankadulla sijainneen Taidevalimo Aaron Oy:n pihalta eduskuntatalon edustalle odottamaan seuraavalla viikolla tapahtunutta paljastamista.¹⁹² Helsingin kaupungin rakennusvirasto huolehti työvaliokunnan pyynnöstä paljastustilaisuuden kasvikoristelun järjestämisestä sekä neljän lipputangon kuljettamisesta ja pystyttämistä patsaan läheisyyteen.¹⁹³ Tämän lisäksi paljastuspaikalle rakennettiin kutsuvieraskatsomoksi 450 istumapaikkainen lavakoroke.¹⁹⁴

¹⁸⁹ Sopimus K. J. Ståhlbergin patsaan kivitöistä 3.6.1959. SKR, Hk 4.9.4:1.

¹⁹⁰ Ståhlbergin patsas lakonalaista työtä, HS 10.6.1959.

¹⁹¹ Työvaliokunnan kokouksen pöytäkirja 18.6.1959 § 1. SKR, Hk 4.9.4:1; Käsittelen rakennusalan lakon vaikutuksia patsashankkeeseen tarkemmin seuraavassa luvussa.

¹⁹² "Operaatio K. J. Ståhlberg" alkoi eilen ja jatkui yöllä, HS 18.9.1959.

¹⁹³ Lyhennysote Helsingin kaupunginjohtajan päätösluettelosta 17.9.1959. SKR, Hk 4.9.4:1.

¹⁹⁴ Uusi Aura 19.9.1959.

2. 5. MUISTOMERKIN PALJASTAMINEN

2. 5. 1. Yksikamarisen eduskunnan 50-vuotisjuhla 23. 5. 1957

Alkuperäisten suunnitelmien mukaan K. J. Ståhlbergin presidenttipatsas piti paljastaa yksikamarisen eduskunnan 50-vuotisjuhlien yhteydessä 23. toukokuuta vuonna 1957, jolloin tuli kuluneeksi 50 vuotta vuonna 1906 annetun valtiopäiväjärjestyksen mukaisesti valitun yksikamarisen eduskunnan ensimmäisestä täysistunnosta.¹⁹⁵ Juhlien järjestämisestä päätettiin vuoden 1954 loppupuolella. Eduskunnan kansliatoimikunta asetti vuonna 1956 eduskunnan 50-vuotisjuhlatoimikunnan, joka ryhtyi valmistelemaan juhlallisuuksia. Juhlatoimikunnan puheenjohtajana toimi eduskunnan puhemies V. J. Sukselainen, joka kuului myös K. J. Ståhlbergin patsastoimikuntaan.¹⁹⁶ Juhlallisuuksien yhteydessä haluttiin osoittaa erityistä huomiota K. J. Ståhlbergille hänen yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden sekä yksikamarisen edustusjärjestelmän eteen tekemänsä työn vuoksi. Presidentin muistomerkin paljastamisen oli tarkoitus olla juhlallisuuksien kohokohta.¹⁹⁷

Aika patsashankkeen käynnistymisestä suunniteltuun paljastuspäivään oli hyvin lyhyt. Jos ensimmäisen patsaskilpailun jälkeen patsastoimikunta olisi päättänyt tilata monumentin joltakin kilpailuun osallistuneelta kuvanveistäjältä, alkuperäisessä aikataulussa olisi ehkä pysytty. Mutta uuden kutsukilpailun julistaminen ja erityisesti patsaan sijoituspaikkaongelmasta johtunut viivytys vaikeuttivat ajallisen tavoitteen saavuttamista. Kun patsastoimikunnan työvaliokunta jatkoi kutsukilpailun määräaika kolmella kuukaudella toukokuussa 1956, näytti enää teoreettiselta sellainen mahdollisuus, että patsas voitaisiin paljastaa yksikamarisen eduskunnan 50-vuotisjuhlien yhteydessä seuraavana keväänä. Tämä olisi ollut mahdollista, jos patsastoimikunta olisi hyväksynyt jonkun luonnoksista muuttamattomana kilpailun jälkeen.¹⁹⁸ Wäinö

¹⁹⁵ Yksikamarisen eduskunnan 50-vuotisjuhlallisuuudet. EA, Yksikamarisen eduskunnan 50-vuotisjuhlat.

¹⁹⁶ Eduskunnan kansliatoimikunnan kokouksen pöytäkirja 3.10.1956 § 2. EA, Kansliatoimikunnan pöytäkirjat 1954-1959.

¹⁹⁷ Kutsu neuvottelutilaisuuteen. KA, LAP kansio 189-190.

¹⁹⁸ K. J. Ståhlbergin patsaskilpailun määräaika pidennetty, Länsi-Suomi 1.6.1956.

Aaltosen kanssa lokakuussa 1956 allekirjoitetussa sopimuksessa kuitenkin sovittiin, että kuvanveistäjällä oli kaksi vuotta aikaa kipsimallin valmistamiseen. Tämä johti siihen, että alkuperäisestä paljastusajankohdasta oli luovuttava ja eduskunnan 50-vuotisjuhlallisuudet järjestettävä ilman K. J. Ståhlbergin muistomerkin paljastamista. Julkisuudessa patsastoimikunta perusteli toimiaan aikataulun kireydellä ja sillä, että patsashankkeessa pääpaino pantiin patsaan laatuun, eikä siihen, että muistomerkki paljastetaan jonakin määräpäivänä.¹⁹⁹

Yksikamarisen eduskunnan 50-vuotisjuhlaa vietettiin 23. heinäkuuta 1957 ilman K. J. Ståhlbergin patsaanpaljastustilaisuutta. Juhlallisuudet alkoivat muistolaatan paljastuksella Keskuskadun varrella sijainneen entisen Vapaaehtoisen Palokunnan talolla, jossa yksikamarinen eduskunta oli pitänyt ensimmäisen istuntonsa 50 vuotta aiemmin. Tämän jälkeen kutsuvieraat kokoontuivat Kestikartanossa, jossa paljastettiin Kalevalaisten Naisten Liiton hankkima naisten täysivaltaisen parlamenttityön kunniaksi valmistettu muistolaatta. Juhlallisuudet jatkuivat kello 12 Suurkirkossa pidetyllä juhlaohjelmalla, jonka jälkeen vieraat siirtyivät eduskuntataloon. Pääjuhlaan osallistuivat eduskunnan jäsenten lisäksi tasavallan presidentti puolisoineen, hallituksen jäsenet puolisoineen, Helsingin ulkomaisten edustustojen päälliköt puolisoineen, korkeinta virkamiehistöä, julkisen elämän edustajia ja muita kutsuvieraita. Kunniavieraiksi juhliin oli kutsuttu kaikki elossa olleet vuoden 1907 valtiopäivien kansanedustajat ja eduskunnan entiset puhemiehet. Pääjuhlassa puhuivat eduskunnan puhemies V. J. Sukselainen ja tasavallan presidentti Urho Kekkonen, minkä jälkeen ulkomaalaiset vieraat ja eduskunnan veteraanien edustaja lausuivat tervehdyksensä. Juhlapäivän päätteeksi eduskunnan puhemies tarjosi Kalastajatorpalla päivälliset noin 300 kutsuvieraalle.²⁰⁰

2. 5. 2. Hallitusmuodon 40-vuotisjuhla 17. 7. 1959

Presidentti K. J. Ståhlbergin patsaan uudesta paljastamispäivästä ryhdyttiin patsastoimikunnan työvaliokunnassa keskustelemaan vasta vuoden 1959 alkupuolella. Huhtikuussa työvaliokunta

¹⁹⁹ Presidentti Ståhlbergin muistopatsas ei valmistune kevääksi, *Etelä-Suomi* 1.6.1956.

²⁰⁰ Yksikamarisen eduskunnan 50-vuotisjuhlallisuudet. EA, Yksikamarisen eduskunnan 50-vuotisjuhlallisuudet; Eduskuntamme suuri juhlapäivä, *HS* 24.7.1957.

päätti, että patsaan paljastaminen suoritetaan 17. heinäkuuta 1959, jolloin tuli kuluneeksi 40 vuotta Suomen hallitusmuodon antamisesta. Aura ja Puntila ottivat yhteyttä valtioneuvostoon selvittääkseen, aikoiko valtioneuvosto järjestää kyseisenä päivänä joitakin juhlallisuuksia ja voitaisiinko Ståhlbergin muistomerkin paljastaminen yhdistää näihin juhlallisuuksiin.²⁰¹ Aura neuvotteli asiasta pääministerin kanssa, minkä jälkeen valtioneuvosto asetti erityisen hallitusmuodon 40-vuotisjuhlatoimikunnan. Toimikunnan puheenjohtajaksi valittiin L. A. Puntila ja sen jäsenien joukossa olivat Teuvo Aura sekä Paavo Kastari.²⁰²

K. J. Ståhlbergin muistomerkin paljastamisesta kaavailtiin hallitusmuodon 40-vuotisjuhlallisuuksien päätapahtumaa. Juhlatoimikunta keskittyikin pääasiassa patsaan paljastustilaisuuden organisointiin. Suunnitelmien mukaan paljastustilaisuudessa oli tarkoitus kuulla patsastoimikunnan puheenjohtaja Teuvo Auran, tasavallan presidentti Urho Kekkosen, Helsingin kaupunginjohtaja Lauri Ahon ja pääministeri V. J. Sukselaisen puhe. Seppelenlaskun jälkeen kutsuvieraiden piti siirtyä eduskunnan istuntosaliin juhlatilaisuuteen, jonka jälkeen valtiosalissa olisi tarjoiltu juhlakahvit. Illalla presidentti aikoi tarjota päivällisen kuvanveistäjä Wäinö Aaltoselle ja noin sadalle muulle kutsuvieraalle.²⁰³

Patsashanke eteni toukokuun loppuun asti odotetulla tavalla: pronssipatsas valmistui ajallaan ja paljastusjuhlan ohjelma oli ajoissa valmiina. Ongelmia syntyi kuitenkin kesäkuun alussa, kun rakennusalan työntekijöiden lakko pysäytti presidenttipatsaan jalustan toimittamis- ja asentamistyöt. Helsingin kaupunki oli ehtinyt rakennuttaa jo jalustalle betonisen perustan, joten ainoana työnä olisi enää ollut perustan päällystäminen graniittilevyillä.²⁰⁴ Tämän työn patsastoimikunta oli antanut Suomen Kiviteollisuus Oy:lle, jonka kivityöntekijät osallistuivat lakkoon. Patsastoimikunta esitti Suomen Rakennustyöläisten Liitto r.y:lle, että jalustatyöt

²⁰¹ Työvaliokunnan kokouksen pöytäkirja 1.4.1959 § 2-3. SKR, Hk 4.9.4:1.

²⁰² Työvaliokunnan kokouksen pöytäkirja 18.5.1959 § 1. SKR, Hk 4.9.4:1; Hallitusmuotomme tarjoaa lujan pohjan ja joustavat puitteet, HS 18.7.1959.

²⁰³ Ståhlbergin patsaan paljastusohjelma, Kauppalehti 23.5.1959; Eduskunnan kansliatoimikunnan kokouksen pöytäkirja 22.5.1959 § 5. EA, Eduskunnan kansliatoimikunnan pöytäkirjat 1954 - 1959.

²⁰⁴ Päivän piirtoja, Etelä-Suomen Sanomat 11.6.1959.

saataisiin lakosta huolimatta suorittaa, koska kyseessä oli eduskunnan yksimielisellä päätöksellä toteutettu hanke ja se toteutettiin kokonaan valtion varoilla.²⁰⁵ Työntekijäliittojen yhteinen keskuslakkotoimikunta suositteli Vehmaan kivityöntekijöiden lakkotoimikunnalle, että patsastyö vapautettaisiin lakosta. Sen kanta perustui kunnioitukseen K. J. Ståhlbergin elämäntyötä kohtaan.²⁰⁶ Vehmaan Vilkkilän paikallinen lakkotoimikunta käsitteli asiaa ja sen mielestä jalustatyöt olivat lakonalaista työtä. Lakkotoimikuntaa yritettiin taivutella tarkastamaan kielteistä kantaansa muun muassa useissa lehtikirjoituksissa ja neuvotteluissa, mutta se ei suostunut muuttamaan aikaisempaa päätöstään. Lakkotoimikunnan mukaan kivitöiden vapauttamisen ehtona oli, että työnantaja eli Suomen Kiviteollisuus Oy allekirjoittaisi niin sanotun väliaikaisen työehtosopimuksen. Viisi muuta kivialan liikettä olivat tähän mennessä allekirjoittaneet kyseisen sopimuksen, joka takasi työntekijöille viisipäiväisen työviikon ja 15 markan korotuksen tuntipalkkoihin.²⁰⁷ Suomen Kiviteollisuus Oy ei suostunut sopimusta allekirjoittamaan, eikä lakkotoimikunta vapauttanut patsastyötä lakosta.

K. J. Ståhlbergin patsaan paljastamisen siirtyminen rakennustyöläisten lakon vuoksi aiheutti voimakasta keskustelua sanomalehtien palstoilla. Kirjoittajien arvostelun kohteena oli joko Vehmaan lakkotoimikunta tai Suomen Kiviteollisuus Oy. Suurimmassa osassa sanomalehdistä, erityisesti oikeistolaisen politiikan ja porvarillisten puolueiden äänenkannattajissa, lakkolaisten toimia paheksuttiin syvästi. Hallitusmuodon 40-vuotisjuhlaa ja tasavallan rakentajan, presidentti K. J. Ståhlbergin elämäntyön muistamista patsaan paljastustilaisuudella pidettiin hyvin tärkeänä tapahtumana, jota lakkolaistenkin olisi pitänyt kunnioittaa. *Etelä-Suomen Sanomien* pakinoitsija Aku kirjoitti seuraavana syksynä seuraavasti:

*"Kansa sai vielä viime kesänä hämmästellen ja häpeillen todeta, miten eräät lakkolaiset estivät hänen [Ståhlbergin] muistopatsaansa paljastuksen hallitusmuotomme merkkipäivänä,"*²⁰⁸

²⁰⁵ Patsastoimikunnan kirje Suomen Rakennustyöläisten Liitto r.y.:lle 1.6.1959. SKR, 4.9.4:1.

²⁰⁶ Aarne Saarinen ja Urho Kilpinen: Lakko ja patsas, IS 11.6.1959.

²⁰⁷ Ståhlbergin patsaan paljastus saattaa viivästyä rakennusalan lakon vuoksi, *Kansan Voima* 11.6.1959; Presidentti Ståhlbergin muistopatsaan paljastus, Liitto 12.6.1959.

²⁰⁸ Aku: Päivän piirtoja, *Etelä-Suomen Sanomat* 23.9.1959.

Kivimiesten toimia arvostelleissa kirjoituksissa korostettiin, kuinka koko kansa oli patsashankkeen takana ja miten pientä osaa patsaan jalustatyö merkitsi koko rakennustyöläisten lakon kannalta. Eräät kirjoittajat pitivät lakkotoimikunnan kantaa jopa hyökkäyksenä demokratiaa vastaan.²⁰⁹ *Helsingin Sanomien* pakinoitsija Arijoutsu suhtautui ankaran tuomitsevasti rakennustyöläisten lakkoiluun ja piti sitä esimerkkinä työväenliikkeiden epäonnistuneesta toiminnasta. Hän kirjoitti muun muassa seuraavaa:

*"Tällaiselle suurmiehelle aikoi Suomen kansa vuonna 1959 kesällä pystyttää patsaan kansantahtonsa ylevimmän symbolin, eduskuntatalon edessä. Toinen suuri suomalainen, kuvanveistäjä Väinö Aaltonen teki patsastyönsä hyvin ja ajoissa valmiiksi. Mutta sitten astuivat näyttämölle kääpiöt, Vehmaan punaisen graniitin veistäjät ja ilmoittivat, että heidänkin on joskus aika tunnustaa väriä ja ottaa kantaa. Ja kannanottaminen merkitsi tässä tapauksessa sitä, että jalusta ei tule heinäkuun 17. päivään mennessä valmiiksi ja K. J. Ståhlbergin patsaan paljastamistilaisuus joudutaan siirtämään epämääräiseen syyskauteen. Meistä tuntuu, että K. J. Ståhlberg on jälleen kerran, ehkä ei vielääkään viimeistä, tehnyt palveluksen isänmaalleen ja Suomen kansalle paljastamalla ja näkyviin tuomalla niiden voimien oikean laadun, jotka uskottelevat edustavansa suomalaista työmiestä ja tämän työmiehen hahmossa osaa kansastamme."*²¹⁰

Muutamassa työväenliikkeen sanomalehdessä todettiin, syyllisiä presidenttipatsaan pystyttämisen myöhästymiseen eivät olleet rakennusalan ammattilaiset vaan Suomen Kiviteollisuus Oy, joka ei työnantajana suostunut allekirjoittamaan väliaikaista työehtosopimusta.²¹¹ *Kansan Uutiset* kommentoi voimakkaasti *Ilta-Sanomien* kantaa, jonka mukaan patsaan rakennustöiden pysähtyminen oli osoitus siitä, että lakkolaisten ja lakon johdossa olevien "kunnioitus maamme itsenäisyyden perusarvoja kohtaan" oli olematon:

²⁰⁹ Ståhlbergin patsas, Kansanpuolueen palstat, Kymen Sanomat 12.6.1959.

²¹⁰ Arijoutsu: Pienet ja Suuret, HS 14.6.1959.

²¹¹ Esimerkiksi Urakoitsija jarruttaa Ståhlbergin patsashanketta, *Kansan Uutiset* 11.6.1959.

"Rakennustyöläisillä, jotka saman samaisen hallitusmuodon turvaamin oikeuksin puohustavat lakon avulla oikeuttaan kohtuulliseen toimeentuloon, ei ole mitään K. J. Ståhlbergin patsaan määräaikaista valmistumista vastaan. Ratkaisu on nyt työnantajapuolen käsissä, joka voi, jos tahtoo osoittaa kunnioittavansa maan hallitusmuotoa ja itsenäisyyden perusarvoja, kunnioittaa myös tämän itsenäisen maan rakentajien työtä." ²¹²

Patsastoimikunta ja hallitusmuodon 40-vuotisjuhlatoimikunta yrittivät viimeiseen asti saada aikaan ratkaisua, joka olisi mahdollistanut presidentti K. J. Ståhlbergin patsaan jalustatöiden viimeistelemisen ennen heinäkuun juhlapäivää. Kesäkuussa tilanne näytti toivottomalta ja hallitusmuodon 40-vuotisjuhlatoimikunta päätti järjestää juhlallisuudet 17. heinäkuuta ilman presidenttipatsaan paljastustilaisuutta.²¹³ Juhlan ohjelmasta poistettiin patsaaseen liittyvät kohdat ja lopullinen hallitusmuodon 40-vuotisjuhlien ohjelma muodostui kunniakäynnistä hallitusmuodon syntyyn oleellisesti vaikuttaneiden henkilöiden, K. J. Ståhlbergin, ministeri Heikki Ritavuoren ja Suomen marsalkka C. G. E. Mannerheimin haudoilla sekä tasavallan presidentin pitämästä radio- ja televisiopuheesta. Kyseisen ohjelman toteuttamisen lisäksi heinäkuun 17. päivänä 1959 hallitusmuodon 40-vuotista olemassaoloa kunnioitettiin julkisten rakennusten juhlaliputuksella koko maassa, johon päivän suuren historiallisen merkityksen vuoksi toivottiin kaikkien osallistuvan. Liputukseen ei kuitenkaan yleisesti yhdytty, mikä omalta osaltaan lisäsi juhlapäivän vaatimatonta tunnelmaa.²¹⁴

2. 5. 3. K. J. Ståhlbergin kuoleman vuosipäivä 22. 9. 1959

Rakennustyöläisten lakon estettyä K. J. Ståhlbergin presidenttipatsaan paljastamisen hallitusmuodon 40-vuotisjuhlallisuuksien yhteydessä heinäkuussa 1959, patsastoimikunnan työvaliokunta päätti siirtää patsaan paljastustilaisuuden saman vuoden syyskuuhun.

²¹² Lakko ja patsas, Kansan Uutiset 11.6.1959.

²¹³ Ståhlbergin patsaan paljastus siirtynee syksyyn, IS 12.6.1959.

²¹⁴ Tiedote hallitusmuodon 40-vuotisjuhlallisuuksista STT:lle. SKR, Hk 4.9.4:1; Hallitusmuotomme tarjoaa lujan pohjan ja joustavat puitteet, HS 18.7.1959.

Puheenjohtaja Aura keskusteli asiasta tasavallan presidentin, eduskunnan puhemiehen ja pääministerin kanssa. Näissä neuvotteluissa sovittiin, että presidenttipatsas paljastetaan 22. syyskuuta, K. J. Ståhlbergin kuoleman vuosipäivänä. Patsastoimikunnan työvaliokunta päätti hoitaa paljastustilaisuuden järjestämisen ja pyysi valtioneuvostolta sekä hallitusmuodon 40-vuotisjuhlatoimikunnalle kertyneen aineiston että siltä säästyneet varat käyttöönsä.²¹⁵ Uuden paljastuspäivän ohjelma perustuikin pitkälti hallitusmuodon 40-vuotisjuhlallisuuksien patsaan paljastamista varten tehtyihin suunnitelmiin.

K. J. Ståhlbergin muistopäivän vietto 22. syyskuuta 1959 aloitettiin seppeleiden laskulla Hietaniemen hautausmaalla. Patsastoimikunnan puheenjohtaja Teuvo Aura ja jäsenet, Paavo Kastari, V. Merikoski, L. A. Puntila, Lauri Levämäki, Yrjö Niiniluoto ja Martti Pekkonen laskivat Ståhlbergin sukuhaudalle tammenlehväseppeleen, minkä jälkeen K. J. Ståhlbergin omaiset asettivat hautakummulle oman seppeleensä.²¹⁶ Varsinainen patsaan paljastustilaisuus alkoi kello 15 eduskuntatalon edustalla. Mannerheimintielle ja eduskuntatalon portaille sekä sivustoille oli kerääntynyt yli kolmetuhatta katsojaa. Neljäsataa kutsuvierasta, joiden joukossa oli muun muassa valtioneuvoston, eduskunnan, ministeriöiden, yliopiston ja Helsingin kaupungin edustajia sekä K. J. Ståhlbergin omaisia, istuivat patsaan vierelle rakennetussa katsomossa. Porilaisten marssin soidessa tasavallan presidentti Kekkonen puolisoineen ja adjutantteineen saapui paljastuspaikalle. Heidän asetuttua paikoilleen Varuskuntasoihtokunta ylikapellimestari Martti Parantaisen johdolla ja Helsingin yhtyneet mieskuorot professori Martti Turusen johtamana esittivät *Jumala ompe linnamme* -virren, johon myös juhlavierasjoukko osallistui.²¹⁷

Ensimmäisen puheen verhotun patsaan vieressä piti patsastoimikunnan puheenjohtaja Aura. Puheessaan Aura kävi läpi presidentti K. J. Ståhlbergin poliittista uraa ja saavutuksia. Hän

²¹⁵ Työvaliokunnan kokousten pöytäkirjat 18.6.1959 § 4 ja 27.8.1959 § 2-3. SKR, Hk 4.9.4:1.

²¹⁶ Ståhlbergin työ isänmaan hyväksi on säilyvä jälkipolvien mielessä, HS 23.9.1959.

²¹⁷ Tämä ei ole ainostaan vaskinen kuva vaan merkittävän elämäntyön symboli, Lalli 23.9.1959; Kolmituhantinen yleisöjoukko läsnä Ståhlbergin patsasjuhlassa, Pohjolan Sanomat 23.9.1959.

korosti Ståhlbergin uskoa tasavaltaiseen hallitusmuotoon ja presidentin taistelua tavoitteensa saavuttamiseksi. Auran mukaan *"nykypolvi kunnioittaa siten Ståhlbergissa pelotonta oikeustaistelun miestä, tasavaltaisen hallitusmuotomme luoja ja vakiinnuttajaa, kansallisen eheytemme rakentajaa, demokraattisen yhteiskuntajärjestyksemme horjumaton puolustajaa."* Puheensa lopussa patsastoimikunnan puheenjohtaja selvitti muistomerkkihankkeen kulkua ja kiitti kaikkia hankkeeseen osallistuneita. Tämän jälkeen hän pyysi tasavallan presidenttiä paljastamaan K. J. Ståhlbergin patsaan.²¹⁸

Tasavallan presidentti Kekkonen astui seuraavaksi patsaan viereen pitämään paljastuspuheen. Hän aloitti puheensa seuraavasti:

*"Muistopatsas, jonka paljastamisjuhlaan olemme kokoontuneet, ei ole ainoastaan vaskinen kuva, joka palauttaa jälkipolvien mieleen itsenäisen valtakuntamme suuren rakentajan presidentti K. J. Ståhlbergin nimen ja piirteet, vaan se on jo sijoituspaikkansakin perusteella symboli K. J. Ståhlbergin elämäntyöstä ja valtiollisista periaatteista. Tämä muistopatsas on pystytetty Suomen eduskuntatalon edustalle ja täällä se on todistamassa K. J. Ståhlbergin horjumaton luottamusta suomalaisen parlamentaariseen kansanvaltaan."*²¹⁹

Auran tapaan Kekkonenkin kunnioitti puheessaan Ståhlbergin vahvaa uskoa ja taistelua tasavaltaisen hallitusmuodon eteen. Kun verho oli poistettu patsaan päältä ja muistomerkki paljastettu, lausui Kekkonen puheensa loppuksi:

*"Me näemme tässä K. J. Ståhlbergin sellaisena kuin hän oli keskuudessamme, arvokkaana, ryhdikkäänä, kiinteänä. Hän oli kaikkea tätä ei vain ulkonaisesti, vaan myös ja ennen kaikkea henkisesti. K. J. Ståhlberg oli kansallinen suurmies, jonka suorittama työ vapaan suomalaisen isänmaan hyväksi säilyy kiitollisten ja kunnioitavien jälkipolvien mielessä."*²²⁰

²¹⁸ Auran puhe patsaan paljastustilaisuudessa 22.9.1959. SKR, Hk 4.9.4:1.

²¹⁹ Presidentti Kekkonen puhe, Uudenmaan Sanomat 23.9.1959.

²²⁰ Ibid.

Paljastetun presidenttipatsaan vastaanotti Helsingin kaupungin puolesta kaupunginjohtaja Lauri Aho. Puheessaan hän keskittyi kuvailemaan patsaan sijoituspaikan merkitystä ja sen roolia Helsingin uuden keskustan syntymisessä. Aho lopetti puheensa kiitoksiin:

"Syvän kiitollisuuden ja kunnioituksen tuntein Helsingin kaupunki on alati vaaliva tätä arvokasta taideteosta ja siihen sisältyvää rakentajapresidentin katoamatonta muistoa." ²²¹

Kaupunginjohtajan puheen jälkeen Helsingin yhtyneet mieskuorot esittivät *Suomen Laulun*. Tämän jälkeen tasavallan presidentti nuoremman adjutanttinsa avustamana, K. J. Ståhlbergin omaiset ja valtioneuvosto pääministeri Sukselaisen sekä ulkoministeri Törngrenin edustamina laskivat seppelensä muistopatsaan juurelle. Puoli tuntia kestänyt paljastustilaisuus päättyi *Maamme* -lauluun, johon yhtyivät soittokunta, kuoro ja yleisö.²²² Tilaisuuden päättyessä aiheutui pieni välikohtaus, kun tuntematon mies yleisön joukosta astui patsaan tasanteelle ja ryhtyi pitämään hiljaisella äänellä puhetta. Järjestysvallan edustajat kuitenkin poistivat hänet pian tasanteelta, mikä aiheutti naurua yleisön keskuudessa.²²³

Heti paljastustilaisuuden jälkeen järjestettiin kutsuvieraille juhlatilaisuus eduskuntatalon istuntosalissa. Radio-orkesterin jousisto Nils-Erik Fougstedtin johtamana esitti aluksi Sibeliuksen *Andante festivo*n, jonka jälkeen eduskunnan puhemies K. A. Fagerholm piti juhlaesitelmän "*K. J. Ståhlberg valtiomiehenä*".²²⁴ Fagerholm käsitteli puheessaan K. J. Ståhlbergin valtiollista toimintaa ja korosti Ståhlbergin kaukonäköisyyttä, jonka vaikutukset ulottuivat pitkälle tulevaisuuteen. Hän piti muistopatsaan pystyttämistä henkilön elämäntyön yleisenä tunnustamisena ja totesi lopuksi: "*Näin kohoaa nähdäkseni K. J. Ståhlbergin valtiomieshahmo eteemme teoissaan suurena ja ääripiirteiltään selkeänä, kuten akateemikko Wäinö Aaltonen pronssiveistoksessa hänen persoonallisuutensa, viisaana, suoraselkäisenä,*

²²¹ Rakentajapresidentti, Aamulehti 23.9.1959.

²²² Tämä ei ole ainostaan vaskinen kuva vaan merkittävän elämäntyön symboli, Lalli 23.9.1959.

²²³ Ståhlbergin työ isänmaan hyväksi on säilyvä jälkipolvien mielessä, HS 23.9.1959.

²²⁴ Tämä ei ole ainostaan vaskinen kuva vaan merkittävän elämäntyön symboli, Lalli 23.9.1959.

esimerkiksi kelpaavana."²²⁵ Juhlatilaisuuden istuntosalissa päätti jousiston esittämä Fougstedtin mukaelma suomalaisesta teinilaulusta *In stadio laboris*. Esityksen jälkeen vieraat siirtyivät kahvitilaisuuteen valtiosaliin.²²⁶ Illalla pääministeri Sukselainen tarjosi valtioneuvoston juhlahuoneistossa Smolnassa päivälliset kuudellekymmenelle K. J. Ståhlbergin patsashankkeessa mukanaolleelle henkilölle. Päivällisille osallistui patsastoimikunnan lisäksi muun muassa presidentti ja rouva Kekkonen, K. J. Ståhlbergin perhe kokonaisuudessaan sekä Waino Aaltosen perhepiiri. Tilaisuudessa esitettiin kiitoksia erityisesti kuvanveistäjä Aaltoselle.²²⁷

²²⁵ K. J. Ståhlberg valtiomiehenä, Uusi Aika 23.9.1959.

²²⁶ Ståhlbergin työ isänmaan hyväksi on säilyvä jälkipolvien mielessä, HS 23.9.1959.

²²⁷ Ståhlbergilaisen perhepiirin..., IS 23.9.1959

3. ELÄVÄ TAIDETEOS VAI IKÄVÄ UKONKUVA?

3. 1. ARVOSTELUA JA MIELIPITEITÄ

3. 1. 1. Julkinen keskustelu sanomalehdissä

K. J. Ståhlbergin patsashankkeen etenemistä seurattiin useissa suomalaisissa sanomalehdissä. Hankkeen uutisointi tapahtui pääosin patsastoimikunnan ehdoilla, sillä aihetta käsitelleet lehtijutut muotoiltiin yleensä suoraan patsastoimikunnan tiedotteiden pohjalta ja usein tiedotteiden teksti julkaistiin muuttamattomana lehdissä. Presidenttipatsashankkeen alkuvaiheessa sen uutisointi noudatti samaa kaavaa lähes kaikissa sanomalehdissä, mutta rakennustyöläisten lakon aiheuttamaan paljastustilaisuuden viivästymiseen suhtauduttiin eri sanomalehdissä eri tavoin. Niin ikään patsaan paljastuspäivänä julkaistut presidentti Ståhlbergia ja hänen elämäntyötään käsittelevät artikkelit painottivat eri asioita riippuen siitä, minkä poliittisen ryhmittymän tai kansalaisryhmän äänenkannattajia lehdet olivat.

Koska patsastoimikunnan uskottiin edustavan laajalti maan eri kansalaispiirejä ja eduskunta oli yksimielisesti asettunut patsaan pystyttämisen kannalle, muistomerkkihankkeen katsottiin olevan koko kansan hyväksymä projekti. Presidenttipatsaan aikaansaaminen nähtiin yhteisenä hankkeena, johon kaikki kansalaiset osallistuivat.²²⁸ Lindgrenin mukaan kansa, jonka osallisuutta yhteisiin projekteihin vahvistettiin muun muassa rahankeräyksillä ja juhlallisilla tapahtumilla, koki olevansa oikeutettu asiantuntijoiden ohella lausumaan oman mielipiteensä patsashankkeeseen liittyvistä asioista. Mitä tärkeämmäksi hanke koettiin, sitä vilkkaampaa julkinen keskustelu tavallisesti oli.²²⁹ Vaikka Ståhlbergin patsaan merkitystä korostettiin yleisesti, ei se herättänyt suuren yleisön kiinnostusta kuten esimerkiksi Marsalkka Mannerheimin ratsastajapatsas. Patsaan pystyttämistä ajaneet joukot saivat kansan hyväksynnän ja oikeutuksen hankkeelleen, mutta laajaa innostusta ja tunteiden paloa ne eivät kansan keskuudessa saaneet aikaan.

²²⁸ Patsas on pystytetty, Pohjolan Sanomat 23.9.1959.

²²⁹ Lindgren 1996, 149.

Julkisissa yhteyksissä K. J. Ståhlbergin patsashankkeesta esitettiin vain vähän mielipiteitä ennen monumentin valmistumista. Etenkin kriittinen kommentointi jäi muutaman aikakaudella kirjoittaneen kolumnistin ja pakinoitsijan tehtäväksi²³⁰. Patsashankkeessa mukana olleet yhteiskunnalliset vaikuttajat ja poliitikot eivät osallistuneet julkiseen keskusteluun muuten kuin haastattelujen yhteydessä. Myöskään taide-elämän vaikuttajat, taiteilijat, asiantuntijat ja kriitikot, eivät esittäneet mielipiteitään hankkeen aikana julkisesti harvoja poikkeuksia lukuunottamatta. Vähäiseen kritiikkiin vaikutti varmasti osaltaan se, että 1950-luvun sanomalehdissä ei ollut yleisönosastoa tai vastaavaa palstaa, jossa "tavallinen kansalainen" olisi voinut ilmaista mielipiteensä.

Sanomalehtien kolumnistit ja pakinoitsijat kirjoittivat Ståhlbergin patsashankkeesta ahkerimmin kilpailuehdotusten ja -tulosten julkistamisen yhteydessä. He omaksuivat kirjoituksissaan vanhoillisen, perinteistä kuvanveiston linjaa kannattavan näkökannan²³¹ ja kiinnittivät patsasluonnoksia tarkastellessaan huomionsa ennen kaikkea ehdotusten näköisyyteen. Kilpailuehdotuksilta odotettiin yksityiskohtaisen tarkkaa K. J. Ståhlbergin hahmon kuvausta. Kirjoittajat arvostelivat itse luonnoksia ja tukeutuivat mielipiteissään patsastoimikunnan sekä asiantuntijoiden lausuntoihin. Toisaalta jotkut kirjoittajat kritisoivat palkintolautakunnan päätöksiä ja esittivät omia vaatimuksiaan maallikkoina, kansanjoukkojen edustajina. Kovimmat maallikkojen mielipiteet esitettiin kuitenkin kolumnien ja pakinoiden ulkopuolella, harvoissa yksittäisissä nimimerkillä allekirjoitetuissa mielipideteksteissä. Näissä kirjoituksissa surkuteltiin muun muassa suomalaisen monumentaalikuvanveiston tasoa ja epäiltiin kilpailutulosten rehellisyyttä.²³²

Yleisesti julkinen keskustelu K. J. Ståhlbergin presidenttipatsaasta 1950-luvulla oli vaimeaa ja yksipuolista. Suomen Kulttuurirahaston tekemät tiedotteet pyrkivät vahvistamaan patsashank-

²³⁰ Esimerkiksi Tompan Tuomo Pilkkeitä ja Pääkaupungin kuulumisia -palstoilla useissa eri sanomalehdissä, Hannan Heikki Maaseudun Tulevaisuudessa sekä Aku Etelä-Suomen Sanomissa.

²³¹ Lindgrenin mukaan julkinen mielipide sai yleensä muutosta vastustavan osapuolen roolin. Lindgren 1996, 149.

²³² Esimerkiksi Nimimerkki "Silmät auki": Ståhlbergin patsas, SSD 20.9.1956.

keen merkittävyyttä kertaamalla yhä uudelleen hankkeen vaiheita ja kaikkien tahojen yksimielisyyttä. Patsaasta rakennettiin uutisoinnin ja lehtikirjoittelun avulla itsestäänselvyys, jonka toteuttaminen oli osana yhteiskunnallista prosessia ja johon koko kansakunta osallistui. Vähäistä kritiikkiä esitettiin patsashankkeen eri elimien päätöksiä kohtaan, mutta itse hanketta ei kyseenalaistettu tai arvosteltu negatiivisesti. Vasta 1960-luvun alussa K. J. Ståhlbergin patsas joutui voimakkaan arvostelun kohteeksi, kun taide-elämän vaikuttajat ryhtyivät keskustelemaan suomalaisen julkisen kuvanveiston tasosta ensin uuden *Taide* -lehden palstoilla ja myöhemmin myös sanoma- ja aikakauslehdissä.

3. 1. 2. Asiantuntijoiden ankara kritiikki

Taide-elämän vaikuttajat, taiteilijat ja kriitikot, pysyttelivät hyvin hiljaa K. J. Ståhlbergin patsashankkeen aikana. Hankkeessa mukanaolleista kuvanveistäjistä ja alan asiantuntijoista vain Sakari Saarikivi osallistui julkiseen keskusteluun kirjoittamalla lehtiartikkelin ensimmäisen kilpailun ehdotuksista. Presidenttipatsas ei saanut osakseen alan kriitikoiden esittämää arvostelua edes pystytyksensä jälkeen, mitä Jaakko Puokka kritisoikin *Ilta-Sanomissa* muutama viikon päästä paljastustilaisuudesta:

"Nykyaikainen taidearvostelu väittää ensisijaiseksi tehtäväkseen välitysaseman yleisen maun kehittäjänä. Näin se käsittelee viikoittain taidenäyttelyitä, joiden katsojakunta on 200-300 henkilöä. Kun joskus aniharvoin pystytetään taideteos, joka jo päivittäin on tuhansien mielenkiinnon kohteena, vaikenee sama taidearvostelu täysin. Herää kysymys, miksi ei oivallista tilaisuutta kansan maun kehittämiseksi käytetä hyväksi? Miksi ei julkisia taideteoksia, kuvapatsaita arvostella välittömästi niiden paljastamisen jälkeen? Missä viipyy valistavan kriittinen arvostelu Wäinö Aaltosen tekemästä K. J. Ståhlbergin patsaasta?" ²³³

Puokan kaipaamaa arvostelua ei esitetty vaan kriitikot keskittyivät sanomalehtien kulttuurisivuilla lähinnä taidenäyttelyiden esittelyihin ja arviointeihin. Taideyhteisössä julkinen keskustelu aktivoitui vasta vuonna 1960, kun *Taide* -lehti perustettiin. Jo lehden ensimmäisissä numeroissa Suomen julkisen kuvanveiston tilaa pohdittiin monissa artikkeleissa. Tämän jälkeen

²³³ Jaakko Puokka: Ståhlbergin patsas, IS 10.10.1959.

kriittinen suhtautuminen edellisen vuosikymmenen julkista monumenttitaidetta kohtaan voimistui ja ankarat arvostelut levisivät pian myös muihin taiteen alan kausijulkaisuihin sekä muutamiin aikakausi- ja sanomalehtiin.

Taiteen alan asiantuntijoiden kirjoituksissa korostui muun muassa heidän halunsa vahvistaa rooliaan taidekentällä taiteen arvottajina²³⁴. He uskoivat kykyynsä määritellä mikä on "hyvää" ja mikä "huonoa" taidetta ja painottivat professionaalista statustaan suhteessa maallikoihin kuten arkkitehti Tapio Periäisen kirjoituksesta *Uudessa Kuvalehdessä* ilmenee:

*"Kykeneekö maallikko asettamaan kysymyksenalaiseksi luonnontieteiden tai esimerkiksi lääketieteen saavutukset? Ei. Valitettavasti tilanne on sama estetiikan piirissä. Meillä ei ole varaa kuvanveistonkaan kohdalla jatkaa kykkivien akkojen ja poseeraavien kuvatusten kavalkaadia, yhtä vähän hautausmaillamme kuin kaupungeissammekaan. Henkilön fyysillisen hahmon säilyttämiseksi on kyllin paljon tehokkaita keinoja: valokuva, filmi, vahakabinetti, tieteen takaamat balsamointimenetelmät. Taiteen tehtävä se ei ole."*²³⁵

Asiantuntijoiden roolia pyrittiin korostamaan erityisesti julkisen monumentaalitaiteen yhteydessä, jossa monumenttien tilaajat pystyivät määräämään julkisen kuvanveiston linjan suosimalla tiettyä tyyliä edustaneita kuvanveistäjiä. Taidekentän "portinvartijat" halusivat pitää yhä kiinni asemastaan taiteen arvottajina ja asettivat maallikoiden kompetenssin kyseenalaiseksi.

Moni 1960-luvulla vaikuttaneista taidekriitikoista piti aikakauden julkisen monumentaalikuvanveiston tasoa heikkona. Puokan mielestä syynä julkisen kuvanveiston alhaiseen tasoon oli se, ettei kuvanveisto enää tiennyt omaa tarkoitustaan. Hänen mukaansa suurmiesmonumentit täyttivät tehtävänsä muistomerkkeinä, mutta niistä puuttui taiteellinen arvo. Kuitenkin myös muistomerkiltä tuli vaatia taiteellista tasoa, sillä ilman sitä teos ei voinut nousta muita kunnianosoituksen muotoja suuremmaksi.²³⁶ Kuvanveiston "wäinöaaltosmainen", vakava

²³⁴ Bourdieu 1985, 142.

²³⁵ Periäinen 1962, 4.

²³⁶ Puokka 1960, 170.

kuvausstratitio ei enää täyttänyt taiteellisen arvon kriteerejä. *"Jääräpäinen kannoillaan pysyttäytyminen, henkinen liikkumattomuus, konservatismi"*²³⁷ estivät uudistumisen ja edistymisen, mitä pidettiin "hyvän" taiteen ehtona.

Taidekriitikot kohdistivat arvostelunsa erityisesti hengettömiin presidenttipatsaisiin eli K. J. Ståhlbergin, P. E. Svinhufvudin ja Kyösti Kallion muistomerkkeihin. Niitä pidettiin aikakauden julkisen monumentaalitaiteen masentavimpina esimerkkeinä ja verrattiin aikakaudella väheksytyihin sosialistisen realismin teoksiin.²³⁸ Tosin Mikko Kilven mukaan presidenttipatsaiden *"tavaton arkipäiväisyys ja epämääräinen ulkoinen näköisyys"* tekivät niistä niin epämiellyttäviä, että olisi ollut sosialistisen realismin halventamista kutsua patsaita kyseisen tyyli-suunnan edustajiksi.²³⁹ Ajan homettamat pronssiukot ja ikävät ukonkuvat eivät palvelleet tarkoitustaan, joka Kruskopfin mukaan oli kuvattavan henkilön aatteisiin ja arvoihin lähentävän elämyksen tuottaminen katsojalle.²⁴⁰ Patsaiden ulkomuodon lisäksi kriitikot arvostelivat niiden sijoittamista eduskuntatalon läheisyyteen, jossa ei kirjoittajien mukaan oltu lainkaan otettu huomioon ympärillä olevaa tilaa huomioon. Olli Valkosen mielestä presidenttimonumenttien sijoittaminen nykyisellä tavalla oli osoitus huonosta mausta ja uhkasi muuttaa kaupunkikuvan ikäväksi tai naurettavaksi.²⁴¹

Suomen julkisen monumentaalitaiteen surkea tila ei johtunut taiteen asiantuntijoiden mukaan siitä, että kuvanveistäjät olisivat olleet ammattitaidottomia vaan siitä, että monumenttien tilaajilla oli valta päättää minkälaisia julkisia patsaita pystytettiin.²⁴² Tilaajat eli patsastoimikuntien maallikkojäsenet, jotka eivät kriitikkojen mielestä ymmärtäneet taiteesta juuri mitään, päätyivät vanhoillisiin, formaalisti ja sisällöllisesti perinteisiin ratkaisuihin. Patsastoimikuntien tiukat vaatimukset tarkasta näköisyydestä ja realistisesta esitystavasta ilmensivät kriitikkojen

²³⁷ Valkonen 1958, 86.

²³⁸ Utriainen 1962, 98; Mikko Kilpi: Murheelliset monumentit, SSD 5.11.1960.

²³⁹ Mikko Kilpi: Murheelliset monumentit, SSD 5.11.1960.

²⁴⁰ Kruskopf 1961 b, 123.

²⁴¹ Valkonen 1962, 245.

²⁴² Esimerkiksi Kruskopf 1960, 171.

mukaan maallikkojen vanhanaikaisuutta ja kehityksenvastaisuutta. Heidän mielestään tilaajat riistivät taiteilijoiden vapauden ja jarruttivat taiteen edistymistä antamalla monumenttityöt traditionaalista kuvanveiston kieltä toteuttaville, suorituskyvyltään jo heikentyneille tutuille taiteilijoille.²⁴³ Toisaalta myös taiteilijoiden etujärjestöjen toiminnassa nähtiin puutteita, kuten kuvataiteilija Unto Pusa asian ilmaisi: *"Viralliset taide- ja taiteilijajärjestömme ovat siinä määrin politiikan ja politikoimisen syövyttämiä, että moraalinen mädännäisyys ja ammatillinen kykenemättömyys ovat saavuttaneet käsittämättömiä muotoja."*²⁴⁴

Monet presidenttimonumentteja ja sen tilaajia ankarasti arvostelleet kirjoitukset olivat itse asiassa propagandaa uuden abstraktin taiteen puolesta. Arvosteluissa ja kriittisissä kirjoituksissa korostui konventionaalisen, kansallisen kuvaustradition ja uuden abstraktin, kansainvälisen taiteen vastakkainasettelu. Vanhoillisten arvojen kannattajajoukko eli keskeisten kuvataiteen instituutioiden kautta hallinnut oikeistolainen vanhempi ikäpolvi²⁴⁵ vaati taiteelta erityisesti kansallista omalaatuisuutta. Taustalla oli myytti kansallisesta suomalaisesta taiteesta, jolla oli juuret 1800-luvun kansallisromantiikassa. Kansallinen veistotaide syntyi vanhoihin ja vakiintuneisiin tavoihin, Wäinö Aaltosen hengessä. Poikkeava, esimerkiksi ulkomaisia vaikutteita saanut abstrakti taide leimattiin helposti epäkansalliseksi ja näin ollen arvottomammaksi kuin kansallinen taide. Sen sijaan abstraktin taiteen edustajat ja sitä kannattaneet kriitikot painottivat kansainvälistymisen merkitystä. Kansallinen omahyväisyys ja pidättäytyminen vieraista vaikutteista olivat abstraktin taiteen puolestapuhujien mielestä suurimpana esteenä suomalaisen taiteen kehittymiselle ja korkean taiteellisen tason saavuttamiselle.²⁴⁶ C-J af Forsellesin mukaan suomalaisten auktoriteettien suosimalla perinteisellä kansallisella kuvaustavalla, johon liittyi kaiken ulkomaalaisen ja erilaisen inho, oli kosketuskohtia natsismiin, sillä kumpikin *"manasi esiin kansallista yhteydentunnetta ja hyökkäävästi ulospäin suuntautunutta voimaa"*.²⁴⁷

²⁴³ Mikko Kilpi: Murheelliset monumentit, SSD 5.11.60; Puokka 1960, 170.

²⁴⁴ Pusa 1982, 49.

²⁴⁵ Lindgren 1998 b, 129.

²⁴⁶ Esimerkiksi Mether-Borgström 1962, 40-41.

²⁴⁷ Forselles 1973, 19.

Taiteen oli irtauduttava nationalisesta ja kansallisromanttisesta ajattelusta sekä kansallisen taiteen myyteistä.

Konventionaalisen kuvastradition ja abstraktien taidemuotojen välisen taistelun vaikuttimet eivät olleet pelkästään taiteellisia vaan myös kulttuuripoliittisia.²⁴⁸ Forsellesin mukaan poliittinen taantumus kulki käsi kädessä taiteellisen taantumuksen kanssa.²⁴⁹ Abstraktismia kannattaneet arvostelijat näkivät vanhan kuvastradition kannattajat konservatiiveina, jotka yrittivät säilyttää kansallisen ideologian ja perinteiset arvot niin taiteessa kuin yhteiskunnan muillakin aloilla. Uuden abstraktin taiteen yksinkertaisuus, selkeys ja tietoinen järjestys soveltuivat sen sijaan huonosti ideologioiden säilyttämiseen. Niinpä siitä muodostui Forsellesin mukaan elämänmyönteisyyden ilmaus ja muuttumisen vertauskuva.²⁵⁰ Abstrakti tyyliisuunta edusti kannattajilleen radikalismia, muutosta ja ennen kaikkea pyrkimystä vapaampaan ilmapiiriin. Abstraktin taiteen avulla haluttiin vapautua vanhoista taiteen ja yhteiskunnan kentillä vallinneista normeista, arvoista ja rakenteista, jotka nähtiin rajoittavina ja kehityksen kahleina. Ainakin osin modernismikeskusteluun liittyi myös poliittinen vastakkainasettelu: nuoren polven vasemmistoradikalismi hyökkäsi konservatiivisia, oikeistolaisia arvoja ja perinteitä vastaan.

3. 2. PRESIDENTTIPATSAAN TULKINTAA

3. 2. 1. Poliittiset tavoitteet

Historiallisten henkilöiden ja tapahtumien ikuistamisen ohella julkisten monumenttien funktioon liittyy poliittisia päämääriä. Niitä on käytetty propagandan välineinä, pystyttäjänsä poliittisen statuksen nostamiseen ja vahvistamiseen sekä erilaisten poliittisten ideologioiden manifestaatioina. Poliittinen funktio on vaikuttanut monumenttien muotokieleen, sillä monumenttien on

²⁴⁸ Ojanperä 1998, 113.

²⁴⁹ Lindgren 1998 b, 129.

²⁵⁰ Forselles 1973, 19.

"wäinöaaltosmainen" kuvanveisto tarjosi tähän välineen, sillä sen asema julkisen kuvanveiston kansallisena muotona oli lujittunut viimeisten vuosikymmenien aikana erityisesti nationalististen yhteiskunnallisten toimijoiden ja tavallisen kansan mielissä.

Pystyttäjilleen Ståhlbergin patsas ei ollut vain suomalaisen suurmiehen muistoa kunnioittava monumentti vaan keino ilmaista tiettyjä arvoja ja ihanteita. Kansallinen kuvaustapa pönkitti monumenttiin ladattuja arvoja: Ståhlberg edusti kansallistahdon personifikaatiota, horjumatonta oikeustaistelijaa ja valtiollisen itsenäisyyden määrätietoista rakentajaa.²⁵⁴ Tämän lisäksi monumentti oli kansanvallan symboli ja osalle myös vastine oikeistolaiselle politiikalle ja sen sankarille, Marsalkka Mannerheimille, jonka ratsastajapatsaan toteuttamishankkeet oli aloitettu muutamaa vuotta aiemmin.²⁵⁵ Laillisuuden puolesta taistelleen Ståhlbergin kyyditys vuonna 1930 oli loukannut syvästi monien oikeudentuntoa, joten muistomerkin pystyttäminen nähtiin Ståhlbergin kunnian palauttamisena.²⁵⁶ Ståhlbergin patsas oli isänmaallisuuden ja kansallishengen ilmaus, mutta samalla myös demokratian ja laillisuuden aatteiden sanansaattaja. Vaikka monumentti julisti tiettyjä aatteita ja ideologiaa, se ei ollut vain tietyn ryhmän patsas – sen kansalliset arvot tavoittivat hyvin laajan yleisön.

Julkiset monumentit on yleensä pyritty sijoittamaan mahdollisimman näkyville ja tärkeille paikoille kuten aukioille, toreille, kulkureittien varsille ja puistoihin, sillä monumentin pystyttäminen merkittävälle paikalle ilmentää jo itsessään pystyttäjänsä valta-asemaa.²⁵⁷ K. J. Ståhlbergin presidenttipatsas pystytettiin tasavallan korkeimman vallan keskuksen, eduskuntatalon edustalle. Jo patsashanketta käynnistettäessä oli peruslähtökohtana, että presidentin muistomerkki pystytetään arvoiselle paikalle, eduskuntatalon aukiolle.²⁵⁸ Paikalla oli suuri symboliarvo sekä Ståhlbergin kunnioituksen että patsastoimikunnan vaikutusvallan kannalta.

²⁵⁴ K. J. Ståhlbergin muistomerkki, *Etelä-Suomen Sanomat* 22.9.1959.

²⁵⁵ *Käsittelen Marsalkka Mannerheimin patsashanketta tarkemmin luvuissa 2. 1. 1. ja 2. 4. 1.*

²⁵⁶ Hentilä 1996, 147; Aku: Päivän piirtoja, *Etelä-Suomen Sanomat* 23.9.1959.

²⁵⁷ Stocker 1996, 42.

²⁵⁸ Puntilan kirja Auralle 27.12.1954. KA, LAP kansio 189-190.

Patsastoimikunta osoitti poliittisen voimansa pystyttämällä monumenttinsa paikalle, jolle ei aikaisemmin ollut kukaan kyennyt, yrityksistä huolimatta, patsasta sijoittamaan.²⁵⁹

K. J. Ståhlbergin patsas oli pystyttäjilleen heidän kannattamiensa aatteiden ja arvojen ilmaisija. Monumentin avulla he osoittivat, että heillä sekä heidän ajamillaan arvoilla oli merkittävä asema suomalaisessa yhteiskunnassa. Valitsemalla monumentin toteuttajaksi Waino Aaltosen ja pitäytymällä perinteisen kansallisen monumentaalikuvanveiston traditiossa patsastoimikunta ilmaisi laajaa valta-asemaansa, joka ulottui kuvanveiston kentälle asti. Perinteistä muotokieltä edustavan ehdotuksen suosiminen oli patsastoimikunnalle sekä esteettinen että poliittinen valinta: figuratiivinen monumentti miellytti tilaajien esteettisesti, sillä he kykenivät tulkitsemaan sen viestejä, mutta toisaalta se oli se konventioiden ohjaama oikea tapa, jolla kansallisesti tärkeä aihe heidän mielestään piti esittää. K. J. Ståhlbergin muistomerkin pystyttäminen merkitsi patsastoimikunnalle ennen kaikkea sen ajamien arvojen toteuttamista julkisessa ja mahdollisimman arvokkaassa muodossa.

3. 2. 2. Muisto ja kunnia

Suurelle yleisölle K. J. Ståhlbergin patsas oli suomalaisen suurmiehen ja hänen saavutustensa muistomerkki. Ensiksikin se antoi katsojalle konkreettisen kuvan tasavallan ensimmäisestä presidentistä K. J. Ståhlbergistä fyysisenä henkilönä. Näköisyyteen kiinnitettiin koko patsashankkeen ajan suurta huomiota sekä patsastoimikunnassa että yleisön keskuudessa ja monumentin valmistuttua sekä tilaajat että lehdistön edustajat olivat huojentuneita patsaan realistisuudesta. Aaltosen veistämän presidenttipatsaan kasvopiirteet ja olemus vastasivat Ståhlbergin ulkomuotoa: *"Ilmielävä K. J. Ståhlberg, juuri sellaisena kuin hän elää mielikuvissamme, rauhallisena, hillittynä, mutta lujana"*²⁶⁰. Toisaalta juuri näköisyyden

²⁵⁹ Esimerkiksi Marsalkka Mannerheimin ratsastajapatsas ajateltiin aluksi pystyttäväksi eduskuntatalon eteen, mutta Mannerheimin itsensä ja eduskuntatalon arkkitehti J. S. Sirénin vastustuksen vuoksi suunnitelmista luovuttiin ja monumentille etsittiin uusi paikka Postitalon edustalta. Konttinen 1989, 68 ja 78.

²⁶⁰ Maija-Liisa Heini: K. J. Ståhlbergin patsas valmis - jalusta viimeistelyä vailla, HS 8.7.1959.

vaatimus herätti arvostelua taidepiireissä, joissa *"rumat ihmisenkuvat"* olisi haluttu korvata *"kauniilla taideteoksilla"* eli realistiset figuurit abstraktisilla monumenteilla.²⁶¹ Perinteinen, figuratiivinen muotokieli oli kuitenkin vakiinnuttanut asemansa suuren yleisön mielissä, sillä sen formaalisia ja ikonografisia merkkejä osattiin lukea toisin kuin modernististen ei-esittävien teosten vierasta muotokieltä.²⁶²

Presidentin fyysisen ulkomuodon ikuistamisen ohella K. J. Ståhlbergin muistomerkki muistutti katsojiaan kuvatun hahmon elämäntyöstä ja niistä arvoista, jotka liittyivät hänen saavutuksiinsa. Ståhlbergin merkitys tasavaltaisen ja perustuslaillisen hallitusmuodon rakentajana ja käytäntöön soveltajana tunnustettiin yleisesti. Häntä pidettiin horjumattomana oikeustaistelijana ja kansallisen sekä valtiollisen itsenäisyyden luojana²⁶³. Monumentti symbolisoi Ståhlbergin hahmon kautta aikakautensa yleisölle laillisuutta, oikeudenmukaisuutta ja isänmaanrakkautta.²⁶⁴ Ståhlbergin arvokkaat tehtävät isänmaan hyväksi nostivat hänet puoluepolitiikan yläpuolelle²⁶⁵, joten hänen kunnioittamiseensa kykenivät 1950-luvulla yhtymään kaikki poliittiset ryhmittymät sekä muut nykyiseen hallitusjärjestelmään tyytyväiset henkilöt ja kansalaisryhmät. Tämän johdosta Ståhlbergin muistomerkki symbolisoi aikakaudellaan myös yksimielisyyttä, koko kansan yhteistä tahtoa²⁶⁶.

²⁶¹ Puokka 1961, 123.

²⁶² 1950-luvulla virinnyt julkinen keskustelu suurmiesmonumenttien esitystavasta on jatkunut vuosikymmenien ajan. Esimerkiksi Harry Kivijärven veistämä J.K. Paasikiven muistomerkki (1981) ja Pekka Kauhasen suunnittelema Kekkonen muistomerkki (1990) ovat herättäneet voimakkaita kiistoja sanomalehtien yleisönosastoilla.

²⁶³ K. J. Ståhlbergin muistomerkki, Etelä-Suomen Sanomat 22.9.1959.

²⁶⁴ K. J. Ståhlbergin juhlapäivä, Liitto 22.9.1959.

²⁶⁵ Urmakka: Presidentti Ståhlbergistä, Keskisuomalainen 22.9.1959.

²⁶⁶ Patsas on pystytetty, Pohjolan Sanomat 23.9.1959.

"Suomen kansa suorittaa tänään kunniavelkansa maan ensimmäiselle presidentille. Väinö Aaltosen valmistama K. J. Ståhlbergin muistopatsas julistaa sukupolvesta sukupolveen kansan kiitollisuutta "perustuslakiensa isälle." ²⁶⁷

Tässä K. J. Ståhlbergin patsaan paljastuspäivänä julkaistussa kirjoituksessa tiivistyy kaksi tärkeää julkisen muistomerkin funktiota, jotka myös kyseisen monumentin kohdalla tulevat esille: velvollisuus kunnioittaa ja velvollisuus ikuistaa²⁶⁸. Muistomerkin pystyttäminen K. J. Ståhlbergille koettiin kansakunnan velvollisuudeksi kansallista suurmiestä kohtaan²⁶⁹. Ikuistamalla presidentin hahmo pronssiin ja pystyttämällä patsas merkittävällä paikalle osoitettiin jälkipolville, kuinka tärkeänä häntä pidettiin. Monumentin uskottiin säilyttävän symboliarvonsa muuttumattomana ja ilmentävän laillisuutta ja oikeuden voittoa vuosisatojen ja -tuhansien ajan, ikuisesti.²⁷⁰

²⁶⁷ Tompan Tuomo: K. J. Ståhlberg – "perustuslakimme isä", Maakansa 22.9.1959.

²⁶⁸ Ellenius 1971, 197.

²⁶⁹ Esimerkiksi K. J. Ståhlbergin muistomerkki, Etelä-Suomen Sanomat 22.9.1959.

²⁷⁰ K. J. Ståhlbergin juhlapäivä, Liitto 22.9.1959; Vaskeen valettu, Päivän Sanomat 23.9.1959.

4. JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

Presidentti K. J. Ståhlbergin patsas jatkoi 1800-luvulla alkanutta suomalaista suurmiesmonumenttitraditiota. Tavoitteena oli pystyttää arvokas muistomerkki tasavaltaisen Suomen merkittävimmälle suurmiehelle, ensimmäiselle presidentille ja perustuslaillisen hallitusmuodon luojalle. Hanke käynnistettiin muodostamalla arvovaltaisista yhteiskunnan vaikuttajahenkilöistä koostunut patsastoimikunta ja tälle työvaliokunta, jossa toimivat hanketta kaikkein aktiivisimmin ajaneet henkilöt. Hanketta vietii eteenpäin valtion ja Helsingin kaupungin tuella sekä patsastoimikunnan jäsenten valta-asemien ja suhdeverkostojen avulla. Näiden henkilökohtaisten suhteiden merkitys muodostui patsashankkeen kannalta hyvin merkittäväksi, sillä ne takasivat projektille rahoituksen sekä hyväksynnän yhteiskunnan päättävissä elimissä.

K. J. Ståhlbergin patsashankkeesta haluttiin tehdä koko kansan yhteinen projekti. 50-jäseninen patsastoimikunta koostui yhteiskunnan johtavista vaikuttajista, joiden kautta hankkeelle saatiin monien eri kansalaispiirien ja ryhmittymien tuki. Eduskunnan hyväksyttyä yksimielisesti toivomusaloitteen K. J. Ståhlbergin muistopatsaan pystyttämisestä, hankkeella katsottiin olevan myös koko kansan hyväksyntä takanaan. Hankkeen yhteisöllisyyden korostamiseksi patsastoimikunta aikoi järjestää yleisen, koko maan kattavan kansalaiskeräyksen, jonka avulla kaikki halukkaat kansalaiset pystyivät osallistumaan yhteiseen projektiin. Keräystä ei kuitenkaan järjestetty, koska rahoitus saatiin muualta. Julkisessa, virallisessa patsasdiskurssissa korostettiin patsaan pystyttämisen tärkeyttä koko kansan kannalta, sillä muistomerkkin kautta kansan uskottiin suorittavan velvollisuutensa Ståhlbergia ja isänmaataan kohtaan. Kaiken kaikkiaan kansan osallistuminen hankkeeseen ilmeni lähinnä hiljaisena hyväksyntänä ja osallistumisena paljastusjuhlallisuuksiin syyskuussa 1959.

K. J. Ståhlbergin presidenttipatsas pystytettiin ajankohtana, jolloin suomalainen kuvataide eli murroskauttaan. Figuratiivisesta esitystavasta siirryttiin abstrakteihin ilmaisumuotoihin niin maalaus- kuin veistotaiteenkin kentällä. Sotien aikana heikentyneet kansainväliset yhteydet saatiin 1950-luvulla elvytettyä, minkä seurauksena suomalaiset taiteilijat pystyivät taas matkustamaan ulkomaille ja imemään vaikutteita eurooppalaisen taiteen uusista suuntauksista. Abstraktin taiteen edustajat ja heitä kannattaneet kriitikot pyrkivät uudistamaan kansallisiin

arvoihin ja kuvastraditioon perustuvaa julkista kuvanveistoa, jonka figuratiivinen muotokieli koettiin hyvin vanhanaikaiseksi ja konservatiiviseksi. Taiteen kentän liikehinnästä ja uudistumispyrkimyksistä huolimatta varsinkin julkisessa monumentaalikuvanveistossa perinteinen figuratiivinen kuvanveiston linja jatkui koko vuosikymmenen ajan. Ensimmäiset abstraktit julkiset monumentit pystytettiin vasta 1960-luvulla ankaran julkisen arvostelun ja kiistelun säestäminä.

Perinteistä figuratiivista kuvanveistoa edustava K. J. Ståhlbergin patsas ilmentää 1950-luvun taidepolitiikkaa, jossa valta keskittyi ennen kaikkea taideteosten tilaajille ja rahoittajille. Muistomerkin tilaajat eli K. J. Ståhlbergin patsastoimikunnan jäsenet halusivat traditionaalisen muotokielen mukaisen näköiskuvan, koska se heidän mielestään oli oikea eli kyllin edustava ja arvokas tapa kansallisesti merkittäväksi koetun aiheen esittämiseen. Patsastoimikunta saneli näin kriteerit monumentin taiteelliselle toteutukselle. Presidenttipatsaan kuvanveistokilpailuun osallistuneet kuvanveistäjät pyrkivät toteuttamaan tilaajien toiveet ja muotoilivat ehdotuksensa perinteisen, "wäinöaaltosmaisena" esitystavan mukaisesti. Sopeutumalla tilaajien tahtoon myös kuvanveistäjät omalta osaltaan jatkoivat figuratiivisen kuvanveiston perinnettä.

Asettamalla ehtoja monumentille ja suosimalla kilpailuehdotuksia, jotka oli toteutettu konventionaalisen kansallisen kuvaustavan mukaisesti, patsaan tilaajat esittivät taidepiireille ja suurelle yleisölle oman käsityksensä "hyvästä" taiteesta. Se määritteli julkisen kuvanveiston "viralliseksi" tyyliksi edelleen vuosikymmeniä vallalla olleen klassismiin ja realismiin nojautuvan kuvaustavan, joka tarjosi varman ja turvallisen tavan saada aikaan esteettisesti korkeatasoisia ja arvokkaita monumentteja. Uusi abstrakti taide sen sijaan nähtiin vieraana, outona ja epäkansallisena eikä se kelvannut kansallisten aiheiden esitystavaksi. Samalla tilaajat osoittivat valta-asemansa julkisen taiteen kentällä — he päättivät, minkälaista julkisen taiteen tuli olla ja mitkä olivat julkisen taiteen tehtävät. Toki patsastoimikunta kuuli kuvanveistokilpailuiden yhteydessä myös taiteen auktoriteetteja, mutta mielipidettä kysyttiin juuri sellaisilta asiantuntijoilta, joiden tiedettiin tukevan patsastoimikunnan linjaa. Asiantuntijoiden tehtäväksi jäi lähinnä patsastoimikunnan sanelemien ehtojen mukaisesti toteutettujen luonnosten asettaminen paremmuusjärjestykseen.

1990-luvun näkökulmasta tarkasteltuna K. J. Ståhlbergin muistomerkki sulautuu suomalaisen julkisen suurmiesmonumenttitradition jatkumoon: (1) Patsashanke toteutettiin pääosin näkyvien ja arvovaltaisten yhteiskunnallisten vaikuttajien toimesta, jotka sanelivat ehdot hankkeen toteutukselle ja monumentille. (2) Hanke rahoitettiin julkisin varoin, minkä vuoksi sille pyrittiin luomaan kansallinen ja yhteisöllinen luonne muun muassa juhlavia tilaisuuksia järjestämällä. (3) Monumentilta vaadittiin tiettyä muotokieltä, joka ilmensi "oikealla" tavalla monumenttiin liitettyjä kansallisia ja muita tärkeiksi koettuja arvoja. Tämä ilmaisutapa noudatti perinteisen suomalaisen figuratiivisen kuvanveiston linjaa. (4) Muistomerkki pystytettiin traditionaalisiin menoin arvokkaimmaksi koetulle paikalle, jona 1950-luvulla pidettiin eduskuntatalon edustaa.

Näistä suomalaisessa suurmiesmonumenttitraditiossa toistuvista piirteistä huolimatta, K. J. Ståhlbergin patsaalla on kuitenkin myös erityinen rooli sekä julkisen suurmieskuvauksen traditiossa että aikakauden taidepoliittisessa tilanteessa. Suurmiesmonumenttitraditiossa K. J. Ståhlbergin muistomerkki aloitti suomalaisten presidenttimonumenttien sarjan ja sen esikuvallinen asema on nähtävissä tarkasteltaessa seuraavaksi pystytettyjä presidenttipatsaita, P. E. Svinhufvudin ja Kyösti Kallion muistomerkkejä. Taiteen ja taidepolitiikan näkökulmasta tarkasteltuna Ståhlbergin patsas edustaa viimeisiä 1920-luvun klassismin ihanteisiin perustuneita figuratiivisia monumentteja ja aikakautensa taidepoliittisen päätöksenteon tavanomaista tulosta. Monumentti käynnisti kiihkeän julkisen keskustelun suomalaisen julkisen kuvanveistotaiteen tilasta ja siitä, kenelle kuuluu valta päättää julkisten taideteosten esteettisistä normeista, yleisesti hyväksyttävistä taiteellisista ilmaisumuodoista. Keskustelun myötä saatiin 1960-luvulla aikaan muutoksia sekä "viralliseen" muotokieleeseen että päätöksenteon rakenteisiin. K. J. Ståhlbergin presidenttipatsas on siis osa niin suomalaista taidehistoriallista, kulttuuripoliittista kuin yhteiskunnallistakin kehitystä; se toimi sekä suunnannäyttäjänä että esikuvana, mutta toisaalta myös lajinsa viimeisenä edustajana ja uusien ajatusten sekä esitysten aktivoijana.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Eduskunnan arkisto, Helsinki (EA)

Yksikamarisen eduskunnan 50-vuotisjuhlat

Eduskunnan kansliatoimikunnan pöytäkirjat 1954 - 1959

Jyväskylän yliopisto, taidehistorian laitos, Jyväskylä (JYTAH)

Kuvakokoelmat

Suomen Taideakatemia lehtileikearkiston mikrofilmit 1897 - 1973

Suomen Taideakatemia lehtileikearkiston taiteilijahakemisto

Kansallisarkisto, Helsinki (KA)

L. A. Puntilan arkisto (LAP)

Kansio 106

Kirjeenvaihto: Aaltonen, Wäinö

Kansio 130

Kirjeenvaihto: Kastari, Paavo

Kansio 148

Kirjeenvaihto: Pekkonen, Martti

Kansio 189-190

K. J. Ståhlbergin patsas

Kansio 472

K. J. Ståhlbergin 100-vuotistoimikunta

K. J. Ståhlbergin elämäkertatoimikunta

Kansio 580

Aineistoa Ståhlbergistä

Suomen Kulttuurirahaston arkisto, Helsinki (SKR)

C Pöytäkirjat

Hallituksen pöytäkirjat

Kannatusyhdistyksen johtokunnan pöytäkirjat

C Toimintakertomukset

Hk Kulttuuripoliittinen toiminta

4.9.4 K. J. Ståhlbergin muistomerkkihanke

Ul Lehtileikkeet

5.2: 2 Patsaat

LUENNOT

Eeva Maija Viljon luentosarja monumentaalitaiteesta 21.1. - 4.3.1997. TAH 566. Jyväskylän yliopiston taidehistorian laitos.

PAINETUT LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Ahponen, Pirkkoliisa, 1991. Kulttuuripolitiikka ja sen representaatiot. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. N:o 13. Joensuu.

Ahtola-Moorhouse, Leena, 1983. "Ikuisuus, edustavuus, eettinen arvo". Suomalainen kuvanveistotaide 1900-60. Teoksessa *Suomen taidetta 1900-1960*. Näyttelyjulkaisu. Helsingin kaupungin taidemuseo. Helsinki. 80-90.

Ahtola-Moorhouse, Leena, 1990 a. Kuvanveisto 1900-1950. Teoksessa *Ars Suomen taide 5*. Otava. Keuruu. 244-269.

Ahtola-Moorhouse, Leena, 1990 b. Julkisen kuvanveistotaiteen käänne 1960-luvulla. Teoksessa *Ars Suomen taide 6*. Otava. Keuruu. 112-119.

- Boime, Albert, 1987. *Hollow Icons: The Politics of Sculpture in Nineteenth-Century France*. The Kent State University Press. Kent, Ohio.
- Bourdieu, Pierre, 1985. *Sosiologian kysymyksiä*. Käännös J. P. Roos. Gummerus. Jyväskylä.
- Ellenius, Allan, 1971. *Den offentliga konsten och ideologierna. Studier över verk från 1800- och 1900-talen*. Acta Academiae Regiae Scientiarum Upsaliensis. Kungl. Vetenskapssamhällets i Uppsala Handlingar 15. Stockholm.
- Eskola, Seikko, 1991. *Tiedettä, taidetta, aatetta*. Suomen Kulttuurirahasto Suomen kulttuurissa. Otava. Helsinki.
- Forselles, C[arl]-J[ohan], 1973. *Konstruktiiivisuus Suomessa*. Teoksessa *Taidehalli 73*. Toimittanut Seppo Niinivaara. Helsingin Taidehalli. 18-30.
- Hentilä, Seppo, 1996. *Itsenäistymisestä jatkosodan päättymiseen, 1917-1944*. Teoksessa *Jussila, Osmo; Hentilä, Seppo; Nevakivi, Jukka: Suomen poliittinen historia 1809-1995*. WSOY. Helsinki. 93-196.
- Honkanen, Martti, 1986. *Taideyhteisö ja puhe taiteesta*. Estetiikan lisensiaatintyö. Helsingin yliopiston Yleisen kirjallisuustieteen, teatteritieteen ja estetiikan laitoksen monistesarja n:o 13. Helsinki.
- Klinge, Matti, 1980. *Bernadotten ja Leninin välissä*. Tutkielmia kansallisista aiheista. Toinen painos. WSOY. Juva.
- Konttinen, Riitta, 1989. *Suomen Marsalkan ratsastajapatsas*. Suomen Marsalkka Mannerheimin perinnesäätiö. Mikkeli.
- Kruskopf, Erik, 1960. *Mielipiteitä*. Taide 3 / 1960. 171.

- Kruskopf, Erik, 1961 a. Taiteemme 50-luku. Teoksessa *Suomen taide. Vuosikirja 1961*. Suomen Taiteilijaseura. Helsinki. 7-29.
- Kruskopf, Erik, 1961 b. Mielenpitoita. Taide 3 / 1961. 122-123.
- Kruskopf, Erik, 1990. Sodanjälkeinen kuvataide vuoteen 1960. Teoksessa *Ars Suomen taide 6*. Otava. Keuruu. 76-111.
- Kråkström, Erik, 1955 a. Mietteitä Helsingin keskustasta. Arkkitehti 7-8/1955. 101-102.
- Kråkström, Erik, 1955 b. Helsingin keskusalueen asemakaavaehdotus. Arkkitehti 7-8/1955. 108-109.
- Lappo, Osmo, 1989. Johan Sigfrid Sirén - muodon ja vastuun arkkitehti. Teoksessa *J. S. Sirén. Arkkitehti - Architect. 1889-1961*. Näyttelyluettelo. Suomen rakennustaiteen museo. Helsinki. 8-15.
- Lindgren, Liisa, 1994. Romantiikan ja perinteen voimalla — italialaisvaikutteista kuvanveistossa. Teoksessa *Sankaruus ja arki — Suomen 50-luvun miljö. Heroism and the Everyday Building Finland in the 1950s*. Suomen rakennustaiteen museo. Helsinki. 183-188.
- Lindgren, Liisa, 1996. Elävä muoto. Traditio ja modernisuus 1940- ja 1950-luvun suomalaisessa kuvanveistossa. Valtion taidemuseon tieteellinen sarja Dimensio 1. Valtion taidemuseo. Helsinki.
- Lindgren, Liisa, 1998 a. Julkinen taide: aikaa, aatteita ja elävää kaupunkikuvaa. Teoksessa *Robert Stigellin Haaksirikkoiset, aikaa, aatteita ja elävää kaupunkikuvaa*. Toimittanut Teija Mononen. Helsingin kaupungin taidemuseon julkaisu n:59. Helsinki. 81-141.

Lindgren, Liisa, 1998 b. Carl-Johan af Forselles — intellektuelli eturintamassa. Teoksessa *Kirjoituksia taiteesta 2. Kuvataidekriitikkoja, taide-elämän vaikuttajia ja valistajia*. Toimittaneet Ulla Vihanta ja Hanna-Leena Paloposki. Kuvataiteen keskusarkisto 5. Valtion taidemuseo. Helsinki. 119-130.

Malkavaara, Jarmo, 1989. "Kauneus" ja "mahti". Taidejärjestelmän ja poliittis-hallinnollisen ohjausjärjestelmän välisten suhteiden taidekeskeistä tarkastelua. Taiteen keskustoimikunnan julkaisu nro 4. Valtion painatuskeskus ja taiteen keskustoimikunta. Helsinki.

Mether-Borgström, Ernst, 1962. Mietteitä vuosilta 1955-58. Teoksessa *Kymmenen taiteilijaa*. Toimittaneet Carl-Johan af Forselles ja Lars-Gunnar Nordström. Helsinki. 39-44.

Ojanperä, Riitta, 1998. Kirkas ja valoisa aika. Ahti Lavosen taidekäsityksestä 1960-luvulla. Teoksessa *Kirjoituksia taiteesta 2. Kuvataidekriitikkoja, taide-elämän vaikuttajia ja valistajia*. Toimittaneet Ulla Vihanta ja Hanna-Leena Paloposki. Kuvataiteen keskusarkisto 5. Valtion taidemuseo. Helsinki. 104-114.

Okkonen, Onni, 1951. Wäinö Aaltonen. Toinen painos. WSOY. Porvoo.

Periäinen, Tapio, 1962. Monumentti umpikujassa. Uusi Kuvalehti No 44 2.11.1962. 4.

Pfäffli, Heidi, 1994. Wäinö Aaltonen 1894-1966. Teoksessa *Wäinö Aaltonen 1894-1966*. Wäinö Aaltosen museon julkaisu nro 10. Wäinö Aaltosen museo. Turku. 314-327.

Pfäffli, Heidi ja Ahvenjärvi, Heikki, 1994. Teosluettelo. Teoksessa *Wäinö Aaltonen 1894-1966*. Wäinö Aaltosen museon julkaisu nro 10. Wäinö Aaltosen museo. Turku. 96-313.

Pohls, Maritta, 1989. Suomen Kulttuurirahaston historia. WSOY. Porvoo.

Puntila, L. A., 1977. Puheita ja esitelmiä 1962 - 1975. Otava. Helsinki.

Puokka, Jaakko, 1960. Mielenpitoita. Taide 3 / 1960. 170.

Puokka, Jaakko, 1961. Mielenpitoita. Taide 3 / 1961. 123.

Pusa, Unto, 1982. Taiteemme nykytilasta ja tulevaisuudesta. Teoksessa *Unto Pusa: Taiteesta*. Toimittanut Päivi Lahtela. Suomen Taiteilijaseura ry. Gummerus. Jyväskylä. 49-51.

Reitala, Aimo, 1982. Kuvataide. Teoksessa *Suomen kulttuurihistoria III*. Toimittaneet Päiviö Tommila, Aimo Reitala ja Veikko Kallio. WSOY. Porvoo. 435-469.

Reitala, Aimo, 1993. Kuvataide. Teoksessa *Suomen taide ja kulttuuri*. Toimittanut Päivi Molarius. Suomi-kurssi. Oppimateriaaleja 18. Helsingin yliopisto. Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. Helsinki. 63-86.

Reitala, Aimo, 1994. Wäinö Aaltonen tänään. Teoksessa *Wäinö Aaltonen 1894-1966*. Wäinö Aaltonen museon julkaisu nro 10. Wäinö Aaltonen museo. Turku. 11-13.

Schildt, Göran, 1969. Suomalaisia kuvanveistäjiä. Tammi. Helsinki.

Sirén, J. S., 1959. Eduskunnan lähiympäristöt. Arkkitehti 8/1959. 126-127.

Smeds, Kerstin, 1989. Joukkotapahtumat ja Suomi-identiteetti. Teoksessa *Kansa liikkeessä*. Toimittaneet Risto Alapuro, Ilkka Liikanen, Kerstin Smeds ja Henrik Stenius. Toinen painos. Kirjayhtymä Oy. Vaasa. 91-107.

Stocker, Mark, 1996. Monument, public. Teoksessa *The Dictionary of Art 22*. Edited by Jane Turner. Macmillan Publishers Limited. London. 41-49.

Suomen kansanedustajat 1907-1982. Finlands riksdagsledamöter 1907-1982. Helsinki 1982.

Suomen kansanedustuslaitoksen historia. Kahdestoista osa. Eduskuntatyö ja yhteiskunta 1907-1963. Eduskunnan historiakomitea. Helsinki 1982.

Utriainen, Raimo, 1962. Monumenttitaiteesta. *Taide* 3 / 1962. 98-99.

Valkonen, Olli, 1958. Kuvanveistomme nykyhetkestä. Teoksessa *Suomen taide. Vuosikirja 1957- 1958*. Suomen Taiteilijaseura. Helsinki. 86-101.

Valkonen, Olli, 1962. Patsaista puheenollen. *Uusi Kuvalehti* 7.12.1962. Teoksessa *Taide, aika, ajatus. Suomen taide aikalaisten kuvaamana*. Toimittanut Riitta Ojanperä. Suomen Taiteilijaseura. Helsinki 1989. 244-245.

Valkonen, Markku, 1992. Kuvien Suomi. Suomen taiteen vuosisadat. Otava. Helsinki.

Wainö Aaltonen (1894-1966). Kansallisbiografia. [<http://www.histseura.fi/biografia/artikkelit/1267b.html>] heinäkuu 1998.

Åman, Anders, 1987. Arkitektur och ideologi i stalinstidens Östeuropa. Ur det kalla krigets historia. Carlssons. Stockholm.

SANOMALEHDET

Aamulehti 1955, 1956, 1959

Etelä-Suomen Sanomat 1959

Etelä-Suomi 1956

Helsingin Sanomat (HS) 1955, 1956, 1957, 1958, 1959, 1997

Hufvudstadsbladet 1955

Ilta-Sanomat (IS) 1959

Kainuun Sanomat 1955, 1959

Kaleva 1955

Kansan Uutiset 1959
Kansan Voima 1959
Karjala 1955
Kauppalehti 1959
Keskipohjanmaa 1955
Keskisuomalainen 1959
Keski-Uusimaa 1955
Kymeen Sanomat 1959
Lalli 1959
Liitto 1959
Länsi-Suomi 1956
Maakansa 1955, 1959
Maaseudun Tulevaisuus 1959
Nya Pressen 1955
Pohjolan Sanomat 1959
Päivän Sanomat 1959
Suomen Sosialidemokraatti (SSD) 1955, 1956, 1959, 1960
Turun Sanomat 1956
Uudenmaan Sanomat 1959
Uusi Aika 1959
Uusi Aura 1959
Uusi Suomi (US) 1955, 1956
Vapaa Sana 1955

LIITTEET

Liitteet 1, 2, 3 ja 5 on jäljennetty alkuperäisten asiakirjojen mukaisesti. Liitteeseen 4 on yhdistetty asiantuntijoiden erilliset lausunnot, lausuntojen sisällöt vastaavat alkuperäisiä.

Liite 1:

K. J. Ståhlbergin patsastoimikunta (SKR, Hk 4.9.4:1.)

Lauri Aho	kaupunginjohtaja
Eero Antikainen	johtaja
Teuvo Aura	pääjohtaja
Margit Borg-Sundman	fil.maisteri
U. J. Castrén	presidentti
K.-A. Fagerholm	eduskunnan puhemies
R. v. Fieandt	ministeri
Gunnar Henriksson	kansanedustaja
Weio Henriksson	kunnall.pormestari
Veikko Ihamuotila	agronomi
Arvo Inkilä	kouluneuvos
Kaarlo Kaira	professori
K. J. Kalliala	pääjohtaja
Irma Karvikko	fil.maisteri
Paavo Kastari	professori
Urho Kekkonen	Tasavallan Presidentti
Frans Keränen	päätoimittaja
Kauno Kleemola	kansanedustaja
Eino Kilpi	kansanedustaja
Matti Kurjensaari	kirjailija
Hertta Kuusinen	kansanedustaja
Tyyne Leivo-Larsson	suurlähettiläs
Lauri Levämäki	toimitusjohtaja

E. J. Manner	apulaisoikeuskansleri
V. Merikoski	professori
P. J. Myrberg	kansleri
Yrjö Niiniluoto	päätoimittaja
Aukusti Pasanen	varatuomari
L. A. Puntila	professori
J. W. Rangell	pankinjohtaja
Paavo Ravila	Suomen Akatemian jäsen, professori
Aarne Rekola	professori
Katri Ritavuori	rouva
Eero Rydman	ylipormestari
Kerttu Saalasti	kansanedustaja
Eino Saari	professori
Arvo Salminen	hallintoneuvos
Felix Seppälä	lehtori
Vieno Simonen	ministeri
Emil Skog	huoltotarkastaja
Arvo Solin	vuorineuvos
V. J. Sukselainen	pääministeri
Samuli Suomela	professori
Tauno Suontausta	lakitieteiden tohtori
Väinö Tanner	tohtori
Sakari Tuomioja	pääsihteeri
Ralf Törngren	ministeri
Matti Virkkunen	pääjohtaja
John Österholm	kouluneuvos

Liite 2:

K. J. Ståhlbergin patsaan kuvanveistokilpailun kilpailukutsu (SKR, Hk 4.9.4:1.)

Kilpailukutsu

Täten julistetaan kilpailu Suomen kuvanveistäjille Tasavallan ensimmäisen presidentin K. J. Ståhlbergin patsaan aikaansaamiseksi. Patsas on suunniteltu sijoitettavaksi Helsinkiin Eduskuntatalon edustalle.

Palkinnot ovat:	I palkinto	400.000:-
	II "	300.000:-
	III "	200.000:-.

Palkintolautakunnan yksimielisellä päätöksellä voidaan palkintoja varten varattu summa jakaa toisinkin. Lisäksi voi palkintolautakunta ehdottaa lunastettavaksi enintään kaksi luonnosta 100.000 markan korvauksesta kappaleelta.

Kilpailuaika päättyy lokakuun 1 päivänä 1955 klo 13, johon mennessä ehdotusten tulee olla perillä Eduskuntatalossa, käynti Eduskuntakadun puolelta kirjaston ovesta. Ehdotuksia otetaan vastaan syyskuun 29 ja 30 päivinä klo 9-16 ja lokakuun 1 päivänä klo 9-13.

Kilpailun palkintolautakuntaan kuuluvat pääjohtaja T e u v o A u r a (puheenjohtaja) sekä jäseninä eduskunnan puhemies K. - A. F a g e r h o l m, professorit V. M e r i k o s k i ja L. A. P u n t i l a, arkkitehti V ä i n ö T u u k k a n e n sekä Suomen Kuvanveistäjäliiton edustajina kuvanveistäjät O s k a r i J a u h i a i n e n ja A i m o T u k i a i n e n, varamiehenään kuvanveistäjä A l b i n K a a s i n e n.

Kilpailuohjelmia liitteineen on saatavissa Suomen Kulttuurirahaston toimistossa os. Bulevardi 5 A Helsinki.

Helsingissä huhtikuun 23 päivänä 1955.

K. J. Ståhlbergin patsastoimikunnan työvaliokunta

Teuvo Aura	Martti Pekkonen
puheenjohtaja	sihteeri

Liite 3:

K. J. Ståhlbergin patsaan avoimen kuvanveistokilpailun kilpailuohjelma (SKR, Hk 4.9.4:1.)

K. J. Ståhlbergin patsaskilpailun ohjelma

1. Kilpailijan on toimitettava seuraavat ehdotukset ja piirustukset:
 - a) Huolellisesti kehiteltynä luonnoksena patinoimaton kipsimalli patsaasta jalustoineen mittakaavassa 1:5. Mallin tulee olla henkilökuva. Yksinomaan vertauskuvalliset tulkinnat eivät tule kysymykseen. Lisäksi vaaditaan yksityiskohtana henkilökuvan pää mittakaavassa 1:2.
 - b) Pohjapiirros patsaan sijoituspaikasta ehdotettuine alueen järjestelyineen mittakaavassa 1:200. Patsas on sijoitettava kilpailuohjelman liitteenä olevaan asemakaavakarttaan 1:200 merkitylle katkoviivan rajoittamalle alueelle. Patsaan sijoituksessa olisi myös otettava huomioon alueen vastaisen järjestelyn aiheuttamat muutokset katujen korkeussuhteissa. Kilpailuohjelman liitteenä oleviin asemakaavakarttaan ja leikkauspiirustukseen on merkitty nykyiset ja alustavasti suunnitellut, tulevat korkeussuhteet.
 - c) Leikkauspiirros, josta ilmenee patsasalueen, patsaan ja eduskuntatalon korkeussuhteet mittakaavassa 1:200.
 - d) Pienoismalli patsaan sijoituksesta ja sen lähiympäristön järjestelyistä mittakaavassa 1:200.
 - e) Selostus patsaan ja alustan materiaalista.
 - f) Patsaan kustannusarvio, jossa on otettu huomioon patsaan pystytys jalustoineen.

Kilpailijalla on oikeus liittää ehdotukseensa myös muuta valaisevaa aineistoa.
2. Mikäli tarpeellinen määrä kilpailuehdot täyttäviä ehdotuksia saapuu, jaetaan seuraavat palkinnot:

I	palkinto	400.000:-
II	"	300.000:-
III	"	200.000:-.

Palkintolautakunnan yksimielisellä päätöksellä voidaan palkintoja varten varattu summa jakaa toisinkin. Lisäksi voi palkintolautakunta ehdottaa lunastettavaksi enintään kaksi luonnosta 100.000 markan korvauksesta kappaleelta.

Palkitut ja lunastetut luonnokset jäävät kilpailun järjestäjän omaisuudeksi.
3. Kilpailun järjestäjä pidättää itselleen oikeuden päättää erikseen lopullisesta työn tilaamisesta.
4. Kilpailussa noudatetaan Suomen kuvanveistäjäliiton kilpailusääntöjä.

5. Kilpailuaika päättyy lokakuun 1 päivänä 1955 klo 13, johon mennessä (myös lähetettyjen) ehdotusten tulee olla perillä Eduskuntatalossa, käynti Eduskuntakadun puolelta, kirjaston ovesta. Ehdotuksia otetaan vastaan syyskuun 29 ja 30 päivinä klo 9 - 16 ja lokakuun 1 päivänä klo 9 - 13.
6. Ehdotukset on merkittävä nimimerkillä ja niiden mukana on jätettävä samalla nimimerkillä varustettu suljettu kirjekuori, jossa on tekijän nimi ja osoite.
7. Kilpailun palkintolautakuntaan kuuluvat pääjohtaja Teuvo Aura (puheenjohtajana) sekä jäsenenä eduskunnan puhemies K. - A. Fagerholm, professorit V. Merikoski ja L. A. Puntila, arkkitehti Väinö Tuukkanen sekä Suomen Kuvanveistäjäliiton edustajina kuvanveistäjät Oskari Jauhiainen ja Aimo Tukiainen, varamiehenään kuvanveistäjä Albin Kaasinen.
8. Kilpailuun lähetetyt ehdotukset asetetaan näytteille sen jälkeen kun kilpailu on ratkaistu.
9. Ehdotukset on noudettava pois kolmen päivän kuluessa näyttelyn päättymisestä, minkä jälkeen niistä ei enää vastata.
10. Kilpailuohjelman liitteinä ovat:

1) asemakaavakartta alueesta mittakaavassa	1:200,
2) leikkauspiirros alueesta	" 1:200,
3) Eduskuntatalon julkisivupiirros	" 1:200.

+ + +

K. J. Ståhlbergia esittävän filmin näytös järjestetään toukokuun 24 päivänä 1955 klo 14 Suomi-Filmin koeteatterissa os. Bulevardi 12.

Liite 4:

Kutsukilpailun asiantuntijalausunnot (SKR, Hk 4.9.4:1)

Viljo Savikurjen ehdotus A

Jaakko Puokan lausunto

Kokovartalokuva edustava ja juhlallinen seisovana. Tekotapa huoliteltua ja lopullisesti tutkittua. Kokonaisvaikutuksessa kuitenkin jäykkää pateettisuutta, joka lopullisessa patsaassa tekee kiusallisen ja ainakin nykyaikaisen taidekäsityksen mukaan lapsellisen vaikutuksen. Lopullinen koko – n. 6 metriä korkea – liian suuri. Pitkän takin pinta jo luonnoksessa masentavalta vaikuttava. Kuutiomainen alusrakenne köyhä. Ehdotukseen liittyvä pienempi-kokoinen pääkuva luonteva ja näköinen. Suurikokoinen pää juhlallinen, huolellisesti tutkittu ja monumentaalisesti nähty, lisäksi näköinen.

Sakari Saarikiven lausunto

Seisova figuuri linjoiltaan rauhallinen ja muodoiltaan kiinteä, monumentaalikokoon sopiva. Asento juhlava ja teeskentelemätön, mutta yksinkertaisuudessaan hieman naiivilta vaikuttava. Veistoskäsittely plastillista ja viimeisteltyä. Figuurin ja jalustan muodostama kokonaisuus epätydyttävä. Jalusta liian pieni, josta johtuen kokonaisuus epämonumentaalinen. Isompi pään luonnos hyvin tyylitelty ja edustaa onnistuneesti jonkinlaista Ståhlbergin ideaalikuva. Pienempi pään luonnos ilmeikkäämpi, mutta samalla vähemmän monumentaalinen. Istuva luonnos heikko. Sijoitusehdotuksista A:ssa patsaan paikka parempi kuin B:ssä, missä taas lähiympäristö taustamuureineen parempi, kohottaen patsaan monumentaalisuutta.

Aimo Tukiaisen lausunto

Kilpailuohjelman mukaan tehty luonnos, jossa rehellinen miellyttävä yleisvaikutus, mikä on säilynyt edellisestä luonnoksesta. Suoritus on yksinkertaisen veistoksellinen, joka on kehittynyt etenkin yksityiskohdassa, joka - ollen riittävän näköinen - on samalla tarpeeksi monumentaalinen. Tekijä ei ole onnistunut täysin poistamaan jo edellisessä luonnoksessa ilmenevää jäykkyyttä ja saamaan sitä taiteellisesti mielenkiintoiseksi ja ilmeikkääksi. Luonnoksessa on veistoksellisen kauniisti suoritettuja kohtia, kuten esim. kädet, mutta pelkistyessään luonnos

on menettänyt elävää otetta ja tullut innottomaksi. Henkilöhahmon koko vaikuttaa liian suurelta ja alustan suhteet oli vielä tutkittava. Sijoitus A vaikuttaa onnistuneelta ja teokselle sopivalta.

Olli Waittisen ehdotus B

Jaakko Puokan lausunto

Kokovartalokuva istuvana löyhästi ja anatomisesti virheellisesti käsitelty. Kookkaan kirjan symbolikuva kulunut. Asennosta puuttuu persoonallista jäntevyyttä ja ryhtiä. Päänkuva yksityiskohtiensa luonteettomassa pehmeudessa viittaa negatiivisessa mielessä amatöörimaiseen suoritukseen. Vailla monumentaalisuutta.

Sakari Saarikiven lausunto

Istuva figuuri ryhdikäs, mutta asento pingoitettun mahtipontinen. Veistoskäsitteily linjakasta, johdonmukaisesti tyyliteltyä ja monumentaalikoossa vaikuttavaa. Figuuri muodostaa jalustan kanssa kiinteän, komean kokonaisuuden, jossa on pyramidin lujutta ja juhlavaa nousua. Pään luonnos tyylitelty kokonaisuuden mukaisesti, mutta poikkeaa karakteristiikassaan mallin tyypistä. Kasvot vaikuttavat matalilta ja ilme vieraalta. Sijoitus, jossa on käytetty taustana siipirakennuksen päätyä, onnistunut ja omintakeinen, mutta alueen kokonaisuudessa vaikuttaa patsaan paikka hieman syrjäiseltä.

Aimo Tukiaisen lausunto

Tekijä on seurannut aikaisempaa luonnosta. Se on huolellisesti ja kilpailuohjelman vaatimusten mukaan tehty. Veistoksellisen ehjä kokonaisuus, joka on onnistunut, mikä ilmenee etenkin vartalon yläosassa, tuolissa ja alustassa sekä näitten keskinäisissä suhteissa. Luonnoksessa on monumentaalisuuden tuntua, juhlavaa nousua ja arvokasta ryhtiä. Luonnoksessa on korostettu ehkä liian yksipuolisesti kuvattavaa henkilöä. Luonnoksessa ei ole kehittynyt, huomattavasti plastillisen muovailun voima, joka ilmenee etenkin jaloissa ja yksityiskohdassa eräänlaisena ylimalkaisuutena ja jättää hyvin tutkitusta veistoksellisuudestaan huolimatta hieman elottoman tunnun. Uusi ehdotettu sijoitus ei vaikuta tälle patsaalle niin onnistuneelta kuin alkuperäinen

sijoitus sijoitettaessa se eduskuntatalon keskiakseliin, joka olisi veistoksen luonteen mukainen ja johon sitä voisi suositella.

Wäinö Aaltosen ehdotus C

Jaakko Puokan lausunto

Kokovartalokuva sujuvasti ja varmasti käsitelty seisovana. Vartalon asennossa ja piirteisä eleganssia, jonka kuitenkin tuskin voidaan katsoa kuuluvan monumentaalisuuteen. Asennon aavistuksellin nojaavuus oikean käden varaan tekee elävän vaikutuksen joskin jonialaisesti tyyllitelty kapiteli nojana saattaa tehdä arveluttavan vaikutuksen. Vaatetuksen tutkiminen tarpeen. Päänkuva luonteva joskaan ei näköisyydessään luotettava. Viimeistelemättömyydessään taiteellisesti mielenkiintoinen, mutta huolekasta tekotapaa ajatellen tuskin kirjaimellisesti kilpailun sääntöjä vastaava.

Sakari Saarikiven lausunto

Seisovan figuurin asento vapaa ja epäsovinnainen, mutta hieman arkinen ja epävarmalta vaikuttava. Kirja tuki nokkelasti ja tyyliin sopivasti ratkaistu. Veistoksellinen käsittely luonnosmainen. Vaatii suuressa koossa kiinteämpää otetta. Kokonaisuus jalustan kanssa hyvä, vapaa ja ilmava, ehkä liiankin kevyt monumentaalipatsaaksi. Pään luonnos sinänsä kaunis ja inhimillinen, mutta luonnosmaisesta käsittelystä vuoksi epämonumentaalinen ja karakteristikaltaan epämääräinen. Sijoitus hyvä. Plaanijärjestely altaiseen ja jalustaneliöineen kaunis, edustava ja patsaan monumentaalivaikutusta kohottava.

Aimo Tukiaisen lausunto

Vapaa ja viivoissaan luonteva sommittelu. Henkilöhahmon ja alustan suhteet tutkittu. Yleisotteessa tavattu kuvattavan henkilön olemusta ja on samalla innostava ja taiteellinen. Sijoitus, huomioon ottaen eduskuntatalon luoman yleisarkkitehtuurin, on näinkin onnistunut, mutta ajatellen veistoksen sommittelua, se voisi olla vielä onnistuneempi sijoitettuna eduskuntataloon nähden vasemmalle. Häiritsevänä pitäisin puvun sisään jäävän vartalon puutetta, pintaan jäävää vaikutelmaa, joka ei anna mielikuvaa pinnan alla olevasta muodosta

ja jonka olisi voinut esittää ottaen huomioon kilpailuohjelman vaatimukset. Edellä olevasta johtuu se hieman kevyt yleisvaikutelma, johon toivoisi lisää monumenttaalisuutta.

Armas Tirrosen ehdotus D

Jaakko Puokan lausunto

Kokovartalokuva jäykkä, käsien ja jalkojen asennossa suorastaan alkeelliselta vaikuttava. Pystyssä oleva kivipaasi vaakakuppisymboleineen hengetön ja kulunut ratkaisu. Päänkuva suuressa koossa näköisyydeltään epäonnistunut, silokkaasti etsityt muodot paikoitellen kiusallisen kovia ja hengettömiä.

Sakari Saarikiven lausunto

Seisova figuuri jäykässä asennossa. Veistoskäsittely ehjää ja monumentaalikokoon soveltuvaa, mutta ilmeetöntä. Figuurin sijoitus jalustalle rytmikäs ja vaikuttava, kokonaisuus tyydyttävä. Pään luonnos kiinteästi ja linjakkaasti tyylitelty, otteeltaan monumentaalinen, mutta karakteristiikaltaan vieras. Sijoitus vapaa, organisesti puistoalueeseen liittyvä, mutta vähemmän edustava.

Aimo Tukiaisen lausunto

Rehelligesti ja kilpailuohjelman vaatimusten mukaan tehty luonnos. Veistoksen kokonaisuusomittelun rauhallisuus on säilynyt, joka on miellyttävä ja kaunis. Massoittelematutkittu ja niitten keskinäiset suhteet oikeaan osuneet. Veistos on sijoitettu sen luonteen mukaisesti ja on onnistunut. Taiteellisuus on kuitenkin kärsinyt muovailun väsähtämisestä tai ylityöskentelystä. Alkuperäisen luonnoksen herkkyys on osittain tässä vaiheessa kadonnut, mikä ilmenee etenkin yksityiskohdassa yleisotteen elottomuutena.

Yleisarvostelu ehdotuksista

Jaakko Puokan lausunto

Kaikista ehdotuksista tekee luonnos C (*Aaltonen*) luotettavimman vaikutuksen. On uskottava, että sen varsinainen heikkous, monumentaaliteokselle sopimaton keikaroiva asento suuressa koossa muuttuu jyrkemmäksi. Samaten antaa pääokuva mahdollisuuden edellyttää, että tekijällä on kykyä myös näköisyyden tavoittamiseen. Koska kuitenkin luonnoksessa A (*Savikurki*) on myöskin lukuisia myönteisiä ominaisuuksia - varsinkin päänkuvassa - olisi toivottavaa, että senkin tekijä saisi jossain muodossa toteuttaa teoksen.

Sakari Saarikiven lausunto

Parhaina pidän Vahtisen ja Aaltosen luonnoksia, joista edellisen avuja on komea monumentaalisuus, jälkimmäisen edustavuus ja omintakeisuus, heikkoutena kummallakin henkilökuvan epämääräisyys.

Aimo Tukiaisen lausunto

Ottaen huomioon, että luonnokset edustavat korkeaa taiteellista tasoa katsoisin, erittäinkin Aaltosen, Vahtisen ja Savikurjen tekemien luonnosten pohjalta voitavan kehittää arvokas ja onnistunut monumentti, edellyttäen että ne voidaan sijoittaa luonnosten luonteen mukaisesti.

Liite 5:

Sopimus patsaan valmistamisesta (SKR, Hk 4.9.4:1.)

Sopimus presidentti K. J. Ståhlbergin patsaan valmistamisesta

1. K. J. S:n patsastoimikunta tilaa professori Wäinö Aaltoselta kilpailuonnoksen mukaisena K. J. Ståhlbergin patsaan kipsissä. Patsaan korkeus ilman jalustaa on vähintään 420 cm. Ptmk huolehtii pronssiinvalusta ja kivityöstä kustannuksineen. Niiden töiden valvonta kuuluu kuitenkin allekirjoittaneelle prof. Aaltoselle.
2. Patsaan hinta on 10.000.000:- (kymmenenmiljoonaa) markkaa, josta kustannuksien osuus on 6.000.000:- (kuusimiljoonaa) markkaa ja työpalkkojen osuus 4.000.000 (neljämiljoonaa) markkaa.
3. Työn on oltava valmiina kipsissä viimeistään kahden vuoden kuluttua allekirjoittamispäivästä lukien.
4. Kokonaishinta suoritetaan seuraavasti:
 1. erä mk 2.000.000:- kun sopimus allekirjoitetaan.
 2. erä mk 3.000.000:- 1.pnä maaliskuuta v.1957.
 3. erä mk 2.500.000:- 1.pnä syyskuuta v.1957.
 4. erä mk 2.000.000:- kun kipsi on valmis.
 5. erä mk 500.000:- kun patsas on valmiina paikoilleen asennettuna.
5. Tätä sopimusta on tehty kaksi yhtäpitävää kappaletta, yksi kumpaisellekin sopimuspuolelle.

Helsingissä lokakuun 30 päivänä 1956.

K. J. Ståhlbergin patsastoimikunta

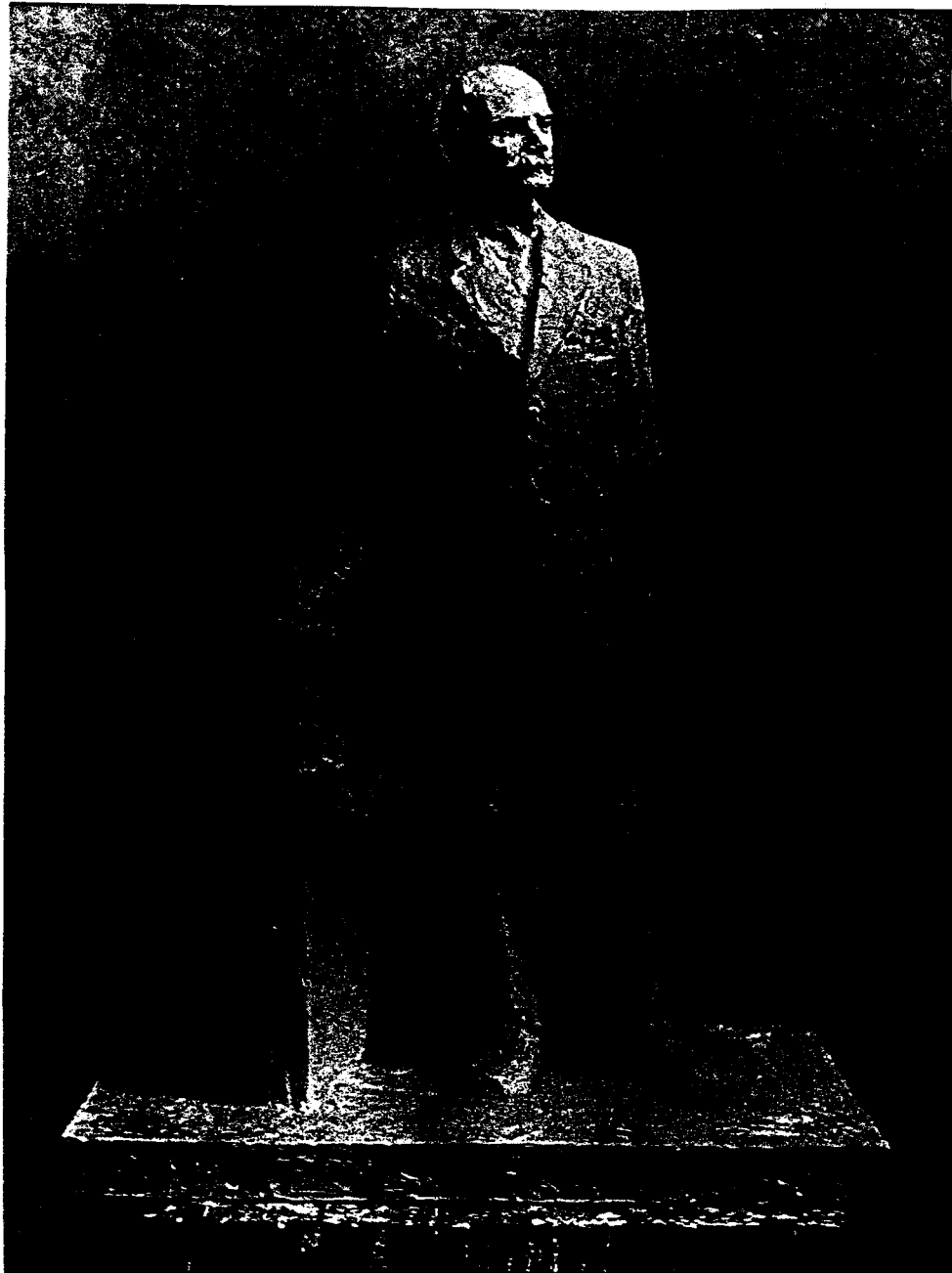
Teuvo Aura
puheenjohtaja

Martti Pekkonen
sihteeri

Wäinö Aaltonen

KUVAT

Kuva 1: Wäinö Aaltosen kilpailuluonnos K. J. Ståhlbergin presidenttipatsaaksi. Kuva: SKR, Hk 4.9.4:1.

Kuva 2: K. J. Ståhlbergin presidenttipatsas marraskuussa 1998. Kuva: Mari Varonen.

Kuva 3: K. J. Ståhlbergin presidenttipatsas eduskuntatalon edustalla marraskuussa 1998. Kuva: Mari Varonen.

